

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
ŠIAULIŲ AKADEMIJA**

**EDUKOLOGIJOS MAGISTRO STUDIJŲ PROGRAMA
Švietimo vadybos specializacija**

GRETA ŠIMATONĖ

Magistro baigiamasis darbas

**TVARUMO UGDYMAS IKIMOKYKLINĖSE ĮSTAIGOSE: PEDAGOGŲ POKYČIŲ
VALDYMO KONTEKSTAS**

Darbo vadovė prof. dr. Renata Bilbokaitė

Šiauliai, 2024

**Studijuojančiojo, teikiančio baigiamąjį
darbą, GARANTIJA**

WARRANTY of Final Thesis

Vardas, pavardė <i>Name, Surname</i>	Greta Šimatonė
Padalinys <i>Faculty</i>	Šiaulių akademija <i>Šiauliai Academy</i>
Studijų programa <i>Study Programme</i>	Edukologija <i>Education</i>
Darbo pavadinimas <i>Thesis topic</i>	Tvarumo ugdymas ikimokyklinėse įstaigose: pedagogų pokyčių valdymo kontekstas <i>Developing Sustainability in Preschool Institutions: the Context of Change Management for Educators</i>
Darbo tipas <i>Thesis type</i>	Baigiamasis darbas <i>Final Thesis</i>

Garantuoju, kad mano baigiamasis darbas yra parengtas sąžiningai ir savarankiškai, kitų asmenų indėlio į parengtą darbą nėra. Jokių neteisėtų mokėjimų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

I guarantee that my thesis is prepared in good faith and independently, there is no contribution to this work from other individuals. I have not made any illegal payments related to this work.

Šiame darbe tiesiogiai ar netiesiogiai panaudotos kitų šaltinių citatos yra pažymėtos literatūros nuorodose.

Quotes from other sources directly or indirectly used in this thesis, are indicated in literature references.

Aš, Greta Šimatonė, pateikdamas (-a) šį darbą, patvirtinu (pažymėti)
I, Greta Šimatonė, by submitting this paper confirm (check)

**Embargo laikotarpis
*Embargo Period***

Prašau nustatyti šiam baigiamajam darbui toliau nurodytos trukmės embargo laikotarpį:
I am requesting an embargo of this thesis for the period indicated below:

- _____ mėnesių / *months*
(embargo laikotarpis negali viršyti 60 mėn. / *an embargo period shall not exceed 60 months*).
- Embargo laikotarpis nereikalingas / *no embargo requested*.

Embargo laikotarpio nustatymo priežastis / *Reason for embargo period:*

SANTRAUKA

Magistro baigiamojo darbo tema: Tvarumo ugdymas ikimokyklinėse įstaigose: pedagogų pokyčių valdymo kontekstas.

Pokyčių valdymas ikimokyklinėse įstaigose yra svarbus procesas siekiant užtikrinti šių įstaigų tvarumą. Iškėlus šio darbo **probleminius klausimus** – kaip pedagogai supranta tvarumo sąvoką ir kaip šis supratimas atsispindi ikimokyklinio ugdymo kontekste? Kokie pokyčiai įgyvendinant tvarumo principus ikimokyklinėse ugdymo įstaigose yra pastebimi ir kokia įtaką jie turi pedagogams ir ugdytiniams, – numatytas **tyrimo tikslas** – atskleisti pedagogų tvarumo ugdymo ikimokyklinėse įstaigose pokyčių valdymo kontekstus.

Tyrimo objektas: pedagogų tvarumo ugdymo ikimokyklinėse įstaigose pedagogų valdymo kontekstai. Tyrimo tikslui pasiekti numatyti **tyrimo uždaviniai:**

- Išanalizuoti teorinius tvarumo ugdymo ikimokyklinėje ugdymo įstaigose pedagogų patirčių pokyčių valdymo aspektus.
- Atskleisti pedagogų požiūrį į tvarumą.
- Identifikuoti tvarumo taikymo galimybes ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje.
- Atskleisti, kokius pokyčius įgyvendina ugdymo įstaiga siekiant integruoti tvarumą į ikimokyklinės įstaigos ugdymo procesą ir su kokiais iššūkiais susiduria.

Naudoti **tyrimo metodai:** mokslinės literatūros analizė ir apibendrinimas, anketinė apklausa. Tyrime dalyvavo 104 ikimokyklinio ugdymo pedagogai, atrinkti paprastosios atsitiktinės imties atrankos metodu.

Išvados. Sėkmingas pokyčių valdymas ir tvarumo principų integracija yra būtini ikimokyklinio ugdymo įstaigose siekiant užtikrinti tvarumą. Pedagogai suvokia tvarumo svarbą ir stengiasi įtraukti tvarumo principus į savo veiklą, tačiau susiduria su įvairiais iššūkiais, įskaitant išteklių trūkumą ir nepakankamas žinias apie tvarumo principus bei metodiką. Tai rodo, kad tolesnės pastangos ir palaikymas iš administracijos yra būtini siekiant sėkmingai įgyvendinti tvarumo ugdymą ikimokyklinėse ugdymo įstaigose.

Esminiai žodžiai: tvarumas, ikimokyklinis ugdymas, pokyčių valdymas.

SUMMARY

Topic of Master's thesis: Developing Sustainability in Preschool Institutions: the Context of Change Management for Educators.

Change management in pre-school institutions is an important process to ensure the sustainability of these institutions. After raising the **problematic questions** of this work - how do educators understand the concept of sustainability and how is this understanding reflected in the context of preschool education? What changes in the implementation of sustainability principles in pre-school educational institutions are noticeable, and what influence do they have on pedagogues and students, – **the aim of the work** is to reveal the change management contexts of pedagogues' sustainability education in pre-school institutions.

The object of the work: the contexts of pedagogue management for the sustainability education of pedagogues in preschool institutions. To achieve the purpose of the study, the **research tasks** are:

- Analyze the theoretical aspects of managing changes in the experiences of pedagogues in sustainability education in preschool educational institutions.
- Disclose teachers' attitude towards sustainability.
- Identify the possibilities of applying sustainability in a preschool educational institution.
- Disclose what changes the educational institution implements in order to integrate sustainability into the educational process of the preschool institution and what challenges it faces.

Research methods: analysis and summarization of scientific literature, questionnaire survey. 104 teachers of preschool education participated in the study, selected by the method of simple random sampling.

Conclusions. Successful change management and the integration of sustainability principles are essential in preschools to ensure sustainability. Educators are aware of the importance of sustainability and try to incorporate sustainability principles into their activities, but face various challenges, including lack of resources and insufficient knowledge of sustainability principles and methodology. This shows that further efforts and support from the administration are necessary in order to successfully implement sustainability education in preschool educational institutions.

Keywords: sustainability, preschool education, change management.

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
ĮVADAS	6
1. TEORINĖS TVARUMO PRIELAIIDOS ŠVIETIME	10
1.1. Tvarumo sąvoka, tikslai.....	16
1.2. Tvarumo ugdymo svarba, teisinių dokumentų analizė.....	19
1.3. Tvarumo ugdymo kryptys / tendencijos ikimokykliniame ugdyme.....	23
2. POKYČIŲ VALDYMO TEORINĖS PRIELAIIDOS	29
2.1. Pokyčių valdymo charakteristika.....	31
2.2. Pokyčių valdymo svarba ikimokyklinėse įstaigose tvarumo kontekste	35
3. TYRIMO METODOLOGIJA	39
3.1. Tyrimo metodologijos pagrindimas	39
3.2. Tyrimo metodika	40
4. TVARUMO UGDYMAS IKIMOKYKLINĖSE ĮSTAIGOSE: PEDAGOGŲ POKYČIŲ VALDYMO KONTEKSTAS EMPIRINIO TYRIMO DUOMENŲ REZULTATAI IR JŲ ANALIZĖ	43
4.1. Demografinės tiriamųjų charakteristikos.....	43
4.2. Pedagogų požiūris į tvarumą	45
4.3. Tvarumo taikymo galimybės ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje	48
4.4. Tvarumo integravimas į ikimokyklinės ugdymo įstaigos procesą ir susiję iššūkiai	53
DISKUSIJA	62
IŠVADOS	64
REKOMENDACIJOS	65
LITERATŪRA	66
PRIEDAI	80

IVADAS

Aktualumas ir mokslinis ištirtumas. Tvarus vystymasis – nauja ir vis dar sunkiai suprantama sąvoka švietimo sistemoje. Ekologinės, socialinės ir ekonominės problemos, kurios gali turėti įtakos neigiamai žmonių ir planetos būklei, ateityje gali būti vienos iš aktualiausių temų pasaulyje. Siekiant užtikrinti planetos išsaugojimą ir normalų visuomenės vystymąsi, tvarumas pripažįstamas prioritetu (Kumar ir kt., 2017).

Ekonominius, socialinius ir aplinkosaugos tvarumo aspektus tyrinėjo Veisson ir Kabaday (2018), Ilic-Krstic ir kt. (2018), Atteslander (2020), Jabareen (2006), Leal Filho ir kt. (2018) bei Morelli (2011), ir tyrimų skaičius vis auga.

Europos Komisija įgyvendina politines iniciatyvas, skirtas formuoti sąžiningą, klestinčią ir tvarią visuomenę Europoje. Švietimo ir mokymo stiprinimas, siekiant ugdyti įgūdžius, keičiant elgesį ir investuojant į tvarų švietimą atsispindi sudarytuose komisijos dokumentuose: Europos Žaliajame kurse (2019), ES biologinės įvairovės strategijoje iki 2030 m. (Europos komisija, 2020), Europos įgūdžių darbotvarkėje (2021) ir Europos švietimo erdvėje iki 2025 m. (2020).

Tvarumo kultūros kūrimui būtina stiprinti švietimą, mokymą ir mokymąsi visą gyvenimą. Europos Sąjungos lyderiai nusprendė sukurti Europos švietimo erdvę iki 2025 m., siekiant visapusiškai išnaudoti švietimo, mokymo ir kultūros potencialą, skatinant ekonomikos augimą, socialinį teisingumą ir kuriant darbo vietas. Švietimas yra pagrindinis įrankis tvariam vystymuisi užtikrinti, todėl būtina sudaryti visiems vienodas galimybes dalyvauti kokybiško švietimo sistemoje visais amžiaus tarpsniais, kaip nurodyta Europos Komisijos dokumente „Tvari Europa – iki 2030 m.“ (2019).

Elyan ir Al-Doulat (2021) pabrėžia, kad švietimas turi tapti priemone, skatinančia permainas siekiant darnaus vystymosi tikslų, todėl, plėtojant darnaus vystymosi kompetencijas, didelis dėmesys privalo būti skiriamas ugdymo programoms, kurios aktyviai įtrauktų ugdytinius. Pasitelkiant švietimo įtaką, jau nuo mažens vaikai skatinami suvokti aplinką ir ja rūpintis, nes taip galima sumažinti problemų atsiradimą (Liu ir kt., 2020). Vaikams turėtų būti suteikta galimybė įgyti žinių apie tai, kaip įvairūs žmonių pasirinkimai gali prisidėti prie tvaraus vystymosi (Larsson ir Samuelsson Pramling, 2019). Pastebėta, jog siekti tvarumo nuo pat ankstyvo amžiaus, ugdyti supratimą ir įkvėpti meilę gamtai padeda veiklos, formuojančios darnaus vystymosi įgūdžius (Mahat ir kt., 2016).

Švietimo institucijos atlieka svarbų vaidmenį ne tik ugdant žinias ir įgūdžius, bet ir formuojant tvarumo sąmoningumą, vertybes ir veiksmus, siekiant sukurti tvarią ateitį Žemėje. Švietimo įstaigose didelis dėmesys turėtų būti skiriamas mokytojams, kad jie galėtų suprasti tvarumo svarbą ir įgyvendinti tą supratimą praktikoje (Keles, 2017). Pedagogai – ankstyvosios

vaikystės įkvėpimo šaltiniai, aktyviai skleidžiantys ir formuojantys holistinį požiūrį į švietimą, siekiant visuomenės ir pasaulinio tvarumo. Šis supratimas skatina būtinus, viltingus ir transformacinius pokyčius ankstyvosios vaikystės mokymosi aplinkose (Sonter ir Kemp, 2021).

Pokyčių valdymas ikimokyklinėse įstaigose yra svarbus procesas siekiant užtikrinti šių įstaigų tvarumą. Tvarumas apima gebėjimą išlaikyti ir gerinti veiklos efektyvumą ilgalaikėje perspektyvoje, atsižvelgiant į socialinius, ekonominius ir aplinkos aspektus (Videikienė ir Šimanskienė, 2013). Rūpinimasis vaikais ir jų ateitimi turėtų būti kiekvieno sisteminio pokyčio esmė, nesvarbu, ar tai būtų siekis skatinti mokymąsi, ar asmeninį tobulėjimą. Transformacija švietimo sistemoje, bendruomenėje ir individuose turi vykti vienu metu. (Masonu, 2016, cit. iš Valackienė ir Želnienė, 2018, p. 67).

Tyrimo problema. Tvarumo tyrinėtojai (Samuelsson, 2022, Somerville ir Williams, 2015, Borg ir Vinterek, 2020) akcentuoja tvarumo ugdymo svarbą formuojant vertybes, elgesį ir įgūdžius ikimokykliniame amžiuje. Larsson Samuelsson, (2019), Rimanoczy ir Klingenberg (2021) savo tyrimuose atkreipė dėmesį į įvairių ugdymo(si) metodų reikšmingumą, skatinantį vaikų susidomėjimą ir ugdant atsakomybės jausmą. Tai svarbu ir siekiant aktyvaus vaiko dalyvavimo visuomenės gyvenime ir tvaraus vystymosi ekonominiame, socialiniame ir aplinkosauginiame lygmenyje. Taip pat pastebėta, kad ikimokyklinio amžiaus vaikai sugeba kritiškai vertinti įvairias situacijas, formuoti nuomonę ir teigiamai paveikti savo gyvenamąją aplinką bei šeimos narius. Faham ir kt. (2017), Galkutė (2005), bei Rodriguez-Marin ir kt. (2020) nagrinėjo tarpdisciplininės integracijos svarbą švietimo procese akcentuodama vertybių įsisavinimo reikšmę, siekdami ugdyti tvarumo supratimą. Borg ir Vinterek (2020) atlikti tyrimai atskleidžia tvarumo integravimo trūkumus ikimokykliniame ugdyme, kurie apima reglamentavimą ir vyriausybės strategijas. Rodriguez – Marin ir kt. (2020), Sonter ir Kemp (2021), bei Sally ir Ellen (2023) atliko tyrimus, kuriuose pabrėžiama ankstyvojo ugdymo mokytojų svarba integruojant tvarumo principus į ugdymą, akcentuojamas pedagogų vaidmuo ankstyvosios vaikystės mokymosi aplinkose ir jų įtaka transformaciniams pokyčiams. Šie tyrėjai taip pat pabrėžia sunkumus, su kuriais susiduria pedagogai, siekdami įgyvendinti tvarumo ugdymą, įskaitant išteklių, medžiagų ir laiko stoką, taip pat trūkumą galimybių nuolatiniam profesiniam tobulėjimui. Nagrinėjant organizacijų iššūkius siekiant pokyčių, Petkevičiūtė ir Balčiūnaitienė (2018) atliko tyrimą, kuriame išryškėjo iššūkiai, su kuriais organizacijos susiduria siekdamos tvarumo tikslų, tai – iniciatyvos nebuvimas, finansavimo trūkumas, žinių stoka ir atsakingo žmogaus nebuvimas.

Probleminiai klausimai:

1. Kaip pedagogai supranta tvarumo sąvoką ir kaip šis supratimas atsispindi ikimokyklinio ugdymo kontekste?

2. Kokie pokyčiai įgyvendinant tvarumo principus ikimokyklinėse ugdymo įstaigose yra pastebimi, ir kokią įtaką jie turi pedagogams ir ugdytiniams?

Tyrimo objektas – pedagogų tvarumo ugdymo ikimokyklinėse įstaigose pokyčių valdymo kontekstai.

Tyrimo tikslas – atskleisti pedagogų tvarumo ugdymo ikimokyklinėse įstaigose pokyčių valdymo kontekstus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti teorinius tvarumo ugdymo ikimokyklinėje ugdymo įstaigose pedagogų patirčių pokyčių valdymo aspektus.
2. Atskleisti pedagogų požiūrį į tvarumą.
3. Identifikuoti tvarumo taikymo galimybes ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje.
4. Atskleisti kokius pokyčius įgyvendina ugdymo įstaiga, siekianti integruoti tvarumą į ikimokyklinės įstaigos ugdymo procesą ir su kokiais iššūkiais susiduria.

Tyrimo metodologija. Šiame tyrime, **tvarumo ugdymas ikimokyklinėse įstaigose: pedagogų pokyčių valdymo kontekstas**, metodologija grindžiama:

- **Konstruktivizmo teorijos principais** (Vygotskis, 1978), kurie akcentuoja aktyvų dalyvavimą, praktinį mokymą ir refleksiją kaip pagrindinius pažinimo proceso elementus. L. Vygotskis pabrėžia socialinį kontekstą ir sąveiką kaip svarbius veiksnius pažinimo procese, kurie padeda įvertinti, kaip individas konstruoja savo pažinimo procesą ir kaip jis per veiksmus bei sąveiką su pasauliu keičia savo suvokimą ir įgūdžius. Toks požiūris leidžia gilintis į pedagogų patirtį ir suprasti, kaip jie įgyvendina pokyčius valdymo procese ikimokyklinėse ugdymo įstaigose.
- **Kritinės teorijos principais** (Freire, 2000), kurios analizuoja šiuolaikinio pasaulio iššūkius ir juos sieja su švietimu. Jis pabrėžia technologijų įtaką ir reikšmę švietime bei atkreipia dėmesį į naujųjų medijų plėtrą, vartotojiškumą, socialines nelygybes, tautų diskriminaciją ir religines konfliktus, atsirandančius globalizacijos kontekste. Freire požiūris į kritinę pedagogiką yra vertinamas kaip atsakas į šiuos globalizacijos iššūkius. Svarbu suprasti, su kokiais iššūkiais susiduria pasaulis ir kokį poveikį gali turėti švietimas, sprendžiant šias problemas.

Tyrimo metodai:

- Teoriniai: mokslinės literatūros analizė ir apibendrinimas.
- Empiriniai: anketinė apklausa.

Duomenų analizės metodai:

- Aprašomoji statistika.
- Turinio (*content*) analizė.

Tyrimo imtis ir atranka. Tyrime dalyvavo 104 ikimokyklinio ugdymo pedagogai, kurie buvo atrinkti paprastosios atsitiktinės imties atrankos metodu.

Tyrimo etapai ir organizavimas

1. **Temos formulavimas ir problemų identifikavimas.** Formuluojama tyrimo tema ir aptariami pagrindiniai probleminiai klausimai.
2. **Literatūros analizė.** Analizuojama mokslinė literatūra, dokumentai ir kiti šaltiniai susiję su tyrimo tema.
3. **Anketinės apklausos kūrimas.** Remiantis literatūros analize, sukuriama apklausa ikimokyklinio ugdymo mokytojams.
4. **Duomenų rinkimas.** Atliekama apklausa skirta ikimokyklinio ugdymo mokytojams, renkami duomenys iš atsakymų.
5. **Duomenų analizė.** Remiantis gautais duomenimis ir literatūros analize, vykdoma duomenų analizė ir interpretacija.
6. **Išvadų ir rekomendacijų sudarymas.** Išanalizavus gautus rezultatus ir mokslinę literatūrą, formuluojamos išvados ir pateikiamos rekomendacijos.

Darbo naujumas, teorinis ir praktinis reikšmingumas. Šiame tyrime nagrinėjama svarbi ir vis dar mažai suprantama tvarumo ugdymo samprata ikimokyklinėse ugdymo įstaigose. Švietimo sistemoje tvarumo klausimai tampa vis aktualesni, atsižvelgiant į globalias ekologines, socialines ir ekonomines problemas. Europos Komisijos iniciatyvos bei politikos dokumentai pabrėžia švietimo svarbą siekiant tvaraus ir klestinčio visuomenės vystymosi. Šio tyrimo rezultatai gali būti naudingi ikimokyklinio ugdymo įstaigų vadovams, politikos formuotojams ir mokymo(si) programų kūrėjams, siekiant efektyviau integruoti tvarumo ugdymo principus. Supratimas apie tai, kaip pedagogų patirtys pokyčių valdyje gali būti paveikti tvarumo ugdymo sampratos diegimo procese, yra esminis siekiant sukurti sėkmingą tvarumo edukacijos politiką ir praktiką.

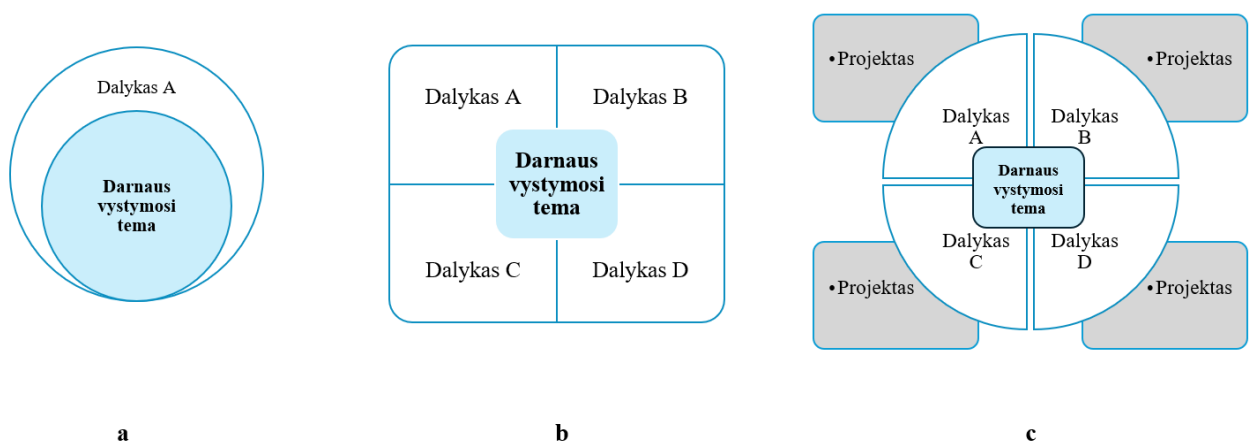
Darbo aprobacija. 2024 metais jaunųjų tyrėjų tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Jaunasis tyrėjas išmaniajai visuomenei“ skaitytas pranešimas tema „Tvarumo ugdymas ikimokyklinėse ugdymo įstaigose: pedagogų patirtys pokyčių valdyje“ (žr. 1 priedą).

Darbo struktūra. Darbą sudaro santrauka lietuvių ir užsienio kalba, įvadas, 4 skyriai, diskusija, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, 14 priedų. Darbe pateikiama 2 lentelės, 39 paveikslai. Darbo apimtis be priedų – 79 puslapiai.

1. TEORINĖS TVARUMO PRIELAIDOS ŠVIETIME

Tvarus vystymasis – nauja ir vis dar sunkiai suprantama sąvoka švietimo sistemoje. Daugelis pedagogų ugdymo įstaigose savarankiškai integruoja ir taiko pavienius tvarumo ugdymo principus pagal savo pažinimo kompetencijas. Tačiau, norint ugdyti vaikų supratimą tvarumo kontekste, būtina ugdyti jų tarpdisciplininius gebėjimus, kurie padėtų ne tik įsisavinti žinias, tačiau skatintų gilų vertybių suvokimą ir leistų ugdytiniams kritiškai mąstyti, spręsti problemas taikant įvairias perspektyvas (Faham ir kt., 2017). Visas ugdymo(si) procesas turi būti nukreiptas ne tik į faktų įsisavinimą, bet ir į supratimą, kaip tai susiję su tvaraus vystymosi principais ir vertybėmis. Todėl svarbu užtikrinti, kad švietimo procese būtų tarpdisciplininė integracija ir akcentuojamas ne tik žinių, bet ir vertybių įsisavinimas.

Integralumas yra esminė darnaus vystymosi savybė, o temos darnaus vystymosi kontekste atveria galimybes jo individualizavimui. Ugdymo įstaigose dažnai dominuoja dalykinė sistema, tačiau gyvenimo situacijos ir reiškiniai retai gali būti susieti tik su vienu ugdymuoju dalyku. Bendruomenės, šalies ir pasaulio lygmens problemų svarstymas yra unikali galimybė atskleisti darnaus vystymosi principus įvairiuose dalykuose ir tuo pačiu siekti integralumo ugdymo turinyje. 2000-2003 m. buvo įgyvendintas žvalgomasis projektas „Mokyklos darbotvarkė 21“ (cit. iš Galkutė, 2005, p. 85), kuriame praktiškai buvo išbandyti trys darnaus vystymosi temų integravimo būdai ugdymo turinyje (žr. 1 pav.).

1. pav. Ugdymo proceso scenarijai (adaptuota pagal Galkutė, 2005, p. 86)

Darnaus vystymosi principai yra perteikiami per vieno mokomojo dalyko ugdymą (scenarijus a). Temoms, kurios viršija vieno ugdymo dalyko ribas, geriau tinka papildoma ugdymo veikla arba projektai. Norint išvengti pernelyg didelės apkrovos dalyko programai, svarbu peržiūrėti dalyko turinį, išrinkti žinias ir informaciją, kurias galima pritaikyti tiriant pasirinktą

darnaus vystymosi problema. *Darnaus vystymosi tema susieja kelias mokomųjų dalykų temas (scenarijus b)*. Mokytojai, dirbantys su tos pačios amžiaus grupės ugdytiniais, gali sukurti temos plėtotę, jungiančią kelis mokomuosius dalykus, atsižvelgdami į bendrąsias programas. *Darnaus vystymosi tema jungia ugdomąsias veiklas ir ugdytinių grupės įgyvendinamą projektą į papildomo ugdymo veiklą (scenarijus c)*. Projektai gali būti natūralus ir sėkmingas pradėtų ugdomųjų veiklų tęsinys, kai pasirinktos problemos nagrinėjamos įvairiose kontekstų srityse, atskleidžiant naujus aspektus, kurių nerandama kai kurių mokomųjų dalykų turinyje ir sujungiant įvairias veiklos formas.

Projekte „Mokyklos darbotvarkė 21“ dalyvavę mokytojai veiksmingiausiu būdu įvardino antrąjį scenarijų (žr. 1 pav. b). Šis scenarijus apima ne tik vieną pamoką, tačiau gali būti įgyvendintas vieno ar kelių mokytojų (pagal pasirinktą scenarijų), kurie koordinuoja savo mokomųjų dalykų temų planus (Galkutė, 2005).

Švietimas darniam vystymuisi yra vienas iš pagrindinių „Darnaus vystymosi darbotvarkė 2030“ elementų. Nors švietimo politikoje šis aspektas buvo įtrauktas į pagrindinius ankstyvojo ugdymo dokumentus, tai nereiškia, kad praktika atitinka šią politiką. Todėl pagrindiniai asmenys – ikimokyklinio ugdymo mokytojai, kurie gali integruoti turinį, skatinantį supratimą apie tvarumo principus ankstyvajame amžiuje (Rodriguez-Marin ir kt., 2020).

Pedagogai – ankstyvosios vaikystės įkvėpimo šaltiniai, aktyviai skleidžiantys ir formuojantys holistinį požiūrį į švietimą, siekiant visuomenės ir pasaulinio tvarumo. Šis supratimas skatina būtinus, viltingus ir transformacinius pokyčius ankstyvosios vaikystės mokymosi aplinkose (Sonter ir Kemp, 2021).

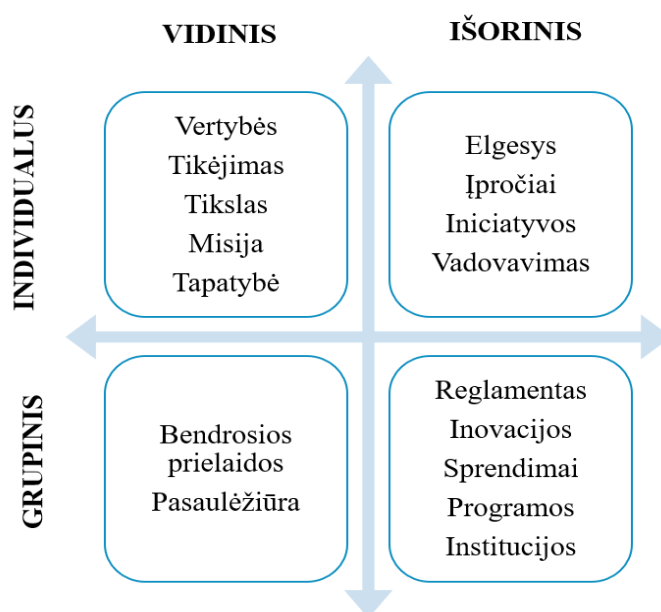
Sally ir Ellen (2023) pastebi, jog daugelis pedagogų patiria sunkumų, siekdami įgyvendinti tvarumo ugdymą. Jie jaučiasi nepasiruošę į ugdytinį orientuotai darnaus vystymosi švietimo pedagogikai teigdami, kad trūksta išteklių, medžiagos, laiko bendradarbiavimui ir nuolatinio profesinio mokymosi galimybių. Šių iššūkių akcentavimas rodo būtinybę glaudžiau integruoti tvarumo politikos švietimą su mokytojų perspektyva, patirtimi ir mokymosi poreikiais.

Borg ir Vinterek (2020) atskleidžia tvarumo integravimo trūkumus ikimokykliniame ugdyme. Tai apima reglamentavimą ir vyriausybės strategijas, kurios naudojant tiek formalius, tiek neformalus mokymosi metodus, turėtų užtikrinti aplinkos ir plėtros problemų įtraukimą į visus mokomuosius dalykus.

Mokytojas pripažįstamas kaip esminis veiksnys, skatinantis gyvenimo būdo ir sistemų pokyčius, todėl novatoriškas mokytojų rengimas yra svarbi tvarios ateities švietimo sudedamoji dalis. DOREA Educational Institute siūlo kursus mokytojams, kurie padėtų ugdyti dalyvių sąmoningumą, kūrybiškumą ir prisidėtų prie tvaraus vystymosi organizacijose ir bendruomenėse įgyvendinimo. Kursų programoje yra nurodomi tikslai, kuriais siekiama nuolatinio asmeninio

tobulėjimo: gebės suprasti tvaraus vystymosi ugdymo svarbą, mokės rengti seminarus, kurti projektus tvarumo kontekste, prisidės prie organizacijos tvarių sistemų kūrimo, patobulins asmeninius ir profesinius įgūdžius, lengviau prisitaikys prie pokyčių (<https://dorea.org/erasmuscourses/education-sustainable-development/>).

„Tvarumas – daugiasluoksnis konstruktas, kuris apima ekonominius, ekologinius, socialinius ir kultūrinius aspektus, kurių sąveika orientuota į planetos išsaugojimą bei dabarties ir ateities kartų gerovės užtikrinimą“ (Manning ir Aguiar, 2020, p. 314). Remiantis tyrėjų (Manning ir Aguiar, 2020; Hedefalk ir kt., 2015; Rimanoczy ir Klingenberg, 2021) atliktais tyrimais, egzistuoja du skirtingi ugdymo būdai tvaraus vystymosi švietime: *vidinis* (tvarios mąstysenos integracija) ir *išorinis* (kompetencijų, įgūdžių, požiūrių formavimas) (žr. 2 pav.).

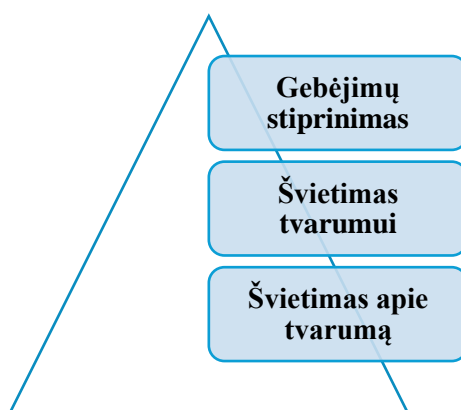

2 pav. Tvarumo ugdymo būdai išoriniu ir vidiniu požiūriu (adaptuota pagal Rimanoczy ir Klingenberg, 2021, p. 46)

Išorinis požiūris apima kompetencijas, įgūdžius ir žinias, reikalingas individui prisitaikyti nuolat besikeičiančiame pasaulyje. Vidinis – sutelkia dėmesį į asmens individualius principus, nuostatas, prielaidas, tikslo ir misijos jausmą bei mąstymo procesus, kolektyvines paradigmas ir pasaulėžiūrą jo veiksmų ir priimamų sprendimų kontekste. Paradigminis pokytis keičia žmogaus suvokimą ir patirtį apie pasaulį individualiu, socialiniu ir aplinkos kontekstu. Būtent taip asmenys mokosi objektyviai matyti pasaulį, išvelgti jo teigiamas ir neigiamas puses bei identifikuoti galimas alternatyvas. Šis požiūris į tvarumo ugdymą yra besivystantis ir skatina transformacinį mokymąsi (Rimanoczy ir Klingenberg, 2021).

Daugybė skirtingų švietimo ir mokymo krypčių pasisako už aplinkos apsaugą, pilietiškumą, tvarumą ir globalius pokyčius. Tai apima aplinkosauginį švietimą, švietimą apie tvarumą, klimato kaitą, švietimą taikos srityje, pasaulinį ir darnaus vystymosi švietimą. Visi šie judėjimai ir koncepcijos dalijasi švietimo ir mokymosi vizija, kuri yra transformuojanti, apimanti pokyčius ir skatinanti tvarumą (European Commission, „Learning for the green transition and sustainable development“, 2022).

Sterling (2004) siūlo tris būdus, kuriuos ugdymo institucijos galėtų naudoti siekdamas skatinti tvarumo ugdymą (žr. 3 pav.):

3 pav. Tvarumo ugdymo skatinimo būdai (sudaryta autoriaus pagal Sterling, 2004)

Švietimas apie tvarumą apima teorinių žinių ir sąvokų plėtojimą, leidžiantis individui suvokti svarbius tvarumo aspektus. Tuo tarpu *švietimas tvarumui* susijęs su įtraukiančiais užsiėmimais, kuriuose žmonės gali tiesiogiai dalyvauti ir įgyti praktinę patirtį, o *gebėjimų stiprinimas* skatina kritiškai mąstyti ir analizuoti tvarumo iššūkius bei galimus sprendimus.

Sengupta ir kt. (2020) teigimu, pirmasis etapas paprasčiausias – ugdymo įstaiga įtraukia tvarumo modulius kaip papildomą elementą esamai mokymo programai. Antrasis kelia reikalavimą, kad institucija pati privalo patirti transformaciją ir tapti tvaria, o trečiasis apima ne tik pačią organizaciją, bet ir sąveiką su mokiniais, siekiant perduoti jiems reikalingus tvarumo įgūdžius ir prisidėti prie jų transformacijos.

Leidinyje „Aplinkos tvarumas profesinio mokymo ir rengimo sistemoje – galinga priemonė ateičiai“ (2018) pabrėžiama, kad švietimo institucijose reikalinga transformuojanti, veiksmiais grindžiama pedagogika. Visa tai, turi apimti savarankišką mokymąsi, įtraukimą, komunikaciją ir bendradarbiavimą, gebėjimą spręsti problemas derinant formalius bei neformalius mokymosi metodus, užtikrinant pagrindinių darnaus vystymosi kompetencijų ugdymą.

Remiantis UNESCO „Švietimu darniam vystymuisi: mokymosi tikslai“ (2017), kompetencijos apibūdinamos kaip savybės, kurios padeda asmenims efektyviai veikti ir

prisitaikyti prie įvairių sudėtingų kontekstų, kurie reikalauja savarankiško sprendimų priėmimo. Pagrindinės kompetencijos apima sisteminių, strateginių ir kritinių mąstymą, savimone, integruotą problemų sprendimą ir bendradarbiavimą bei skatina tapti tvarumo pokyčių kūrėjais.

Kompetencijomis pagrįstas švietimas, padedantis besimokantiejiems ugdyti žiniomis ir požiūriais pagrįstus tvarumo įgūdžius, gali padėti skatinti atsakingus veiksmus ir skatinti norą imtis veiksmų arba reikalauti veiksmų vietos, nacionaliniu ir pasauliniu lygiu. Kompetentingi pedagogai tvarumo klausimais leis besimokantiejiems įveikti kognityvinį disonansą, atsirandantį dėl to, kad jie žino apie problemą, bet neturi jėgų veikti (European Commission, „Teacher Education for the Green Transition: A Digest“, 2023)

Švietime didelis dėmesys turėtų būti skiriamas įvairiems ugdymo(si) metodams, kurie skatintų vaikų susidomėjimą ir ugdytų atsakomybės jausmą, siekiant aktyvus vaiko dalyvavimo visuomenės gyvenime ir tvaraus vystymosi ekonominiame, socialiniame ir aplinkosauginiame lygmenyje (Larsson ir Samuelsson 2019).

Veiksmingas mokymas(is) siekiant tvarumo (European Commission, „Learning for the green transition and sustainable development“, 2022, p. 10):

- Yra praktiškas ir pagrįstas realia patirtimi;
- Įgalina jaunimą;
- Taiko visą gyvenimą trunkančio mokymo(si) metodą;
- Padeda pedagogams ir vadovams mokyti ir veikti siekiant tvarumo;
- Ugdo tvarumo kompetencijas;
- Skatina bendradarbiavimą ir partnerystę vietos ir platesnėse bendruomenėse;
- Yra pagrįstas tvaria politika.

Vaikai turi dalyvauti aplinkosaugos švietimo programose, kad jie ugdytų aplinkai palankų elgesį (Chawla ir kt., 2014; Davis, 2010). Tačiau, atsižvelgiant į dabartinę klimato krizę, norint išsaugoti tvarią Žemę, nebepakanka vien tik aplinką tausojančio elgesio. Iki šiol pasaulinė klimato kaita pažengė tiek, kad, stabilizuojant pasaulinę temperatūrą, reikėtų beveik visiškai pašalinti visas šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijas (Intergovernmental Panel on Climate Change, 2022; Matthews ir Caldeira, 2008). Kad būtų daroma įtaka tokiems drastiškiems išmetamųjų teršalų pokyčiams, reikės sudėtingo požiūrio, kuris apimtų etišką, aplinką tausojantį, elgesį (Varela-Candamio ir kt., 2018), kartu su tvaraus vystymosi praktika ir tvarumo ugdymu (Council of the European Union, „Council conclusions on education for sustainable development“, 2010). Tai reiškia, kad klimato krizės metu turime aiškiai mokyti vaikus tvarumo etikos ir praktikos, kad galėtume skatinti tvarią Žemę (Ginsburg ir Audley, 2020).

Pastaraisiais metais Europos Komisija pradėjo keletą politinių iniciatyvų, siekdama sukurti sąžiningą ir klestinčią tvarią visuomenę Europoje. 2019 m. pradžioje, įgyvendindama Europos

žaliąjį kursą (Europos Komisija, „Europos žaliasis kursas“, 2019), Komisija siekia suaktyvinti švietimą ir mokymą formuojant įgūdžius, keičiant elgesį ir investuojant į tvarų švietimą. Europos žaliojo kurso komunikate buvo pabrėžta būtinybė kurti Europos kompetencijų sistemą, nukreiptą į visuomenės įgūdžių tobulinimą ir suvokimą apie klimato kaitos bei tvaraus vystymosi iššūkius. Europos Komisija akcentavo ne techninių žinių svarbą, bet pokyčius elgesyje diegiant tvarių vertybių sistemą. Šios iniciatyvos tikslas – sukurti aplinką, kurioje piliečiai būtų geriau pasirengę įveikti globalius iššūkius ir prisidėtų prie tvaraus Europos vystymosi (European Commission, „European sustainability competence framework background document“, 2022).

Europos Sąjunga, įgyvendindama žaliąjį kursą ir iki 2050 m. siekdama užtikrinti poveikio klimatui neutralumą, stengiasi įgyvendinti pokyčius ekonomikoje ir visuomenėje. Koordinuodama veiksmus įvairiose politikos srityse, įskaitant energetiką, aplinką, judumą ir žemės ūkį bei vadovaudamasi tvarios ekonomikos ir visuomenės principais, Europos Sąjunga siekia tinkamo pereinamojo laikotarpio aplinkos atžvilgiu. Todėl švietimas turi objektyviai išanalizuoti savo veiklą klimato ir ekologinės krizės procese, kad galėtų paruošti besimokančiuosius ateičiai (European Commission, „Learning for the green transition and sustainable development“, 2022).

Žaliajame kurse pripažįstama, kad švietimas ir mokymasis turi atlikti pagrindinį vaidmenį padedant besimokantiems ugdyti ir stiprinti savo tvarumo kompetenciją. Europos Sąjunga 2022 m. priėmė naują Tarybos rekomendaciją, kurioje įsipareigojo mokymąsi tvarumo labui padaryti pagrindine švietimo ir mokymo politikos prioritetine sritimi (European Commission, „Teacher Education for the Green Transition: A Digest“, 2023).

Apibendrinant galima teigti, kad tvarumo teorinės prielaidos švietime yra pagrindiniai teoriniai modeliai ir sąvokos, kurios naudojamos suprasti ir kurti tvarumo ugdymo strategijas ir programas. Tvarumo ugdymas švietime dažnai grindžiamas sisteminio požiūrio principais, kurie sako, kad švietimo sistema yra kompleksinė ir turi daug tarpusavyje susijusių dalių. Sisteminis požiūris leidžia nagrinėti švietimo sistemos veikimą kaip visumą ir suprasti tvarumo ugdymo įtraukimo į visą sistemą svarbą. Tvarus vystymasis apima ekonominius, ekologinius, socialinius ir kultūrinius aspektus, orientuotus į planetos išsaugojimą ir ateities kartų gerovę. Europos Komisija ir kitos švietimo srities institucijos skatina tvarumo integraciją į švietimą, remdamosi trimis būdais: švietimu apie tvarumą, švietimu tvarumui ir gebėjimų stiprinimu. Tai reikalauja ne tik pridėti tvarumo modulius prie esamų mokymo programų, bet ir transformuoti švietimo institucijas į tvarias organizacijas. Švietimo įstaigose reikalinga transformuojanti veiksmis grindžiama pedagogika, kuri skatintų savivaldų mokymąsi, bendradarbiavimą, problemų sprendimą tarpdisciplininiu lygmeniu ir formalaus bei neformalaus mokymosi derinimą. Veiksmingas mokymasis siekiant tvarumo turėtų būti praktiškas, įgalinantis jaunimą, taikantis visą gyvenimą trunkančio mokymo metodą, padedantis pedagogams ir vadovams bei skatinantis

bendradarbiavimą vietos ir platesnėse bendruomenėse. Vaikai turi dalyvauti aplinkosaugos švietimo programose, o švietimas turėtų įtraukti ne tik žinių, bet ir vertybių formavimą. Europos Komisijos įgyvendinami projektai, tokie kaip Europos žaliasis kursas, pabrėžia švietimo vaidmenį kurti tvarią visuomenę. Tvarus vystymasis tampa prioritetine švietimo politikos sritimi, o įgytos kompetencijos padeda įveikti globalius iššūkius ir formuoti tvarios Europos vystymąsi.

1.1. Tvarumo sąvoka, tikslai

Ekologinės, socialinės ir ekonominės problemos, kurios gali turėti įtakos neigiamai žmonių ir planetos būklei ateityje yra vienos iš aktualiausių temų pasaulyje. Siekiant užtikrinti planetos išsaugojimą ir normalų visuomenės vystymąsi tvarumas pripažįstamas prioritetu (Kumar ir kt., 2017). Nuo XX a. antrosios pusės plačiai paplitusi sąvoka „tvarumas“, siejama su įvairiomis sritimis: ekologija, žemės ūkiu, kultūra, socialiniu gyvenimu, švietimu, aplinka, ekonomika, teise, politika ir jų didėjančiomis problemomis iš skirtingų perspektyvų (Önkol Bektaşa, 2022).

Sąvoka tvarumas daug tyrinėtas įvairiose disciplinose ir dažniausiai siejamas su darnaus vystymosi kontekstu. Atkreipiamas dėmesys, kad vieno apibrėžimo šios sąvokos aiškinimui nėra, nes visi apima vienokius ar kitokius tvarumo aspektus. Ieškant lietuviško atitikmens angliškiems terminams „*sustainable*“ ir „*sustainable development*“, svarbu atkreipti dėmesį į kalbinį aspektą (Čiegis ir kt., 2010), nes mokslinėje literatūroje terminai „tvarumas“ (angl. *sustainability*) ir „darnus vystymasis“ (angl. *sustainable development*) dažniausiai naudojami darnaus vystymosi kontekste ir turi panašią arba vienodą reikšmę.

Mokslinėje literatūroje dažnai aptinkama sąvoka „darnus vystymasis“, tačiau ugdymo ir švietimo kontekste vartojamas „tvarumo“ terminas, apimantis skirtingus kontekstus. Stunžinas (2015) teigia, kad angliškas „*sustainable*“ terminas dažniausiai atitinka kokį nors darnaus vystymosi ideologijos principą arba jų visumą, kuris apibūdinamas naudojant tvarumo sąvoką.

Iššūkis, verčiantis tyrėjus ieškoti darnumo, tvarumo, ekologijos ir aplinkosaugos idėjų įprasminimo, yra šiandieninėje mokslinėje literatūroje randami įvairūs ir prieštaringi apibrėžimo vartojimai, kurių gausa sunkina sampratos aiškinimą.

Tvarumo samprata, remiantis Lietuvos bei užsienio šalių autoriais, pristatoma 1 lentelėje.

1 lentelė. **Tvarumo samprata** (sudaryta autoriaus)

Autorius, metai	Tvarumo samprata
United Nations, Report of the World Commission on Environment and Development. „Our Common Future” (1987)	Tvarumas – vystymasis , kuris atitinka šiuolaikines visuomenės poreikius ir nepažeidžia galimybių ateities kartoms patenkinti savuosius.
United Nations, United Nations Conference on Environment & Development „Agenda 21“ (1992)	Tvarumas – ilgalaikis visuomenės vystymasis , kurio pagalba siekiama patenkinti esamus žmonių poreikius, o ateityje išsaugoti Žemę ateities kartoms racionaliai naudojant ir papildant gamtos išteklius.
Chapin ir kt. (2010)	Tvarumas – žmonių ir ekosistemų gebėjimas prisitaikyti prie nepastovios aplinkos sąlygų, siekiant užtikrinti tęstinumą ir dabarties bei ateities gerovę.
Veisson ir Kabaday (2018)	Tvarumas – kelias į ateitį , kurioje aplinkos, socialinis ir ekonominis augimas pripažįstamas kaip sinergiškas.
Emas (2015)	Tvarumas – ilgalaikis ekonomikos ir aplinkos stabilumo vystymosi tikslas .
Önkol Bektaş (2022)	Tvarumas – būtinės sąlygos ekosistemai išlaikyti savo egzistavimą ilgame ekologijos mokslui priklausančiame procese.
European Commission, „GreenComp. The European sustainability competence framework“ (2022)	Tvarumas – prioritetas gyvybės išsaugojimui ir planetos gerovei, siekiant užtikrinti, kad žmogaus veiksmai neperžengtų planetos ribų.
Nguyen (2022)	Tvarumas – sąmoningas produktų pirkimas ir naudojimas nekeliantis grėsmės ekosistemai ir nekenkiantis žmonių sveikatai.
Bruwer ir Petersen (2022)	Tvarumas – gebėjimas valdyti siekiant ekonominių tikslų ir rezultatų, kurie veiktų artimiausioje ateityje ir turėtų tvirtą ekonominę padėtį.
Meadowcroft ir Rosenbloom (2023)	Tvarumas – kartų etikos forma , kurioje esamų žmonių ekonominiai ir aplinkos veiksmai nesumažina būsimų žmonių galimybių mėgautis panašiu turto, gerovės ar naudingumo lygiu.
Bastardas-Boada (2023)	Tvarumas – integralus žmogaus vystymasis , kurio tikslas ne turėti daugiau, o gyventi geriau.

Iš 1 lentelėje pateiktų apibrėžimų matome, kad nėra vieningo požiūrio apie tvarumo sampratą. Tvarumui įvardinti vartojami skirtingi apibūdinimai: vystymasis, gebėjimas prisitaikyti, kelias į ateitį, vystymosi tikslas, būtinės sąlygos, poreikiams teikiama pirmenybė, gebėjimas valdyti, kartų etikos forma. Atsižvelgiant į tyrėjų išsakytas mintis tvarumui įvardinti, jį būtų galima apibrėžti, kaip gebėjimą vystyti tenkinant savo poreikius ir nekenkiant ateities kartoms.

Manoma, kad tvarų vystymąsi sudaro trys dimensijos: **gamtinės aplinkos apsauga, ekonominio gyvybingumo palaikymas ir konkrečių socialinių sumetimų laikymasis** (žr. 4 pav.) (Veisson ir Kabaday, 2018).

4 pav. Darnaus vystymosi struktūra (sudaryta darbo autorės pagal Veisson ir Kabaday, 2018)

Ekonominis, socialinis ir aplinkos tvarumo aspektai literatūroje apibrėžiami kaip tausojančias vystymasis be ekstremalių ekonomizacijos požymių, atitinkantis darnius ekonominių, socialinių ir aplinkosauginių aspektus (Žičkienė ir kt., 2019). **Ekonominis tvarumo** aspektas koncentruojasi į ilgalaikį ekonominį augimą siekdamas išvengti gamtinių išteklių išsekimo (Jabareen, 2006). **Socialinis tvarumas** glaudžiai susijęs su bendruomenių įsitraukimu darnaus vystymosi įgyvendinimo kontekste (Leal Filho ir kt., 2018). **Aplinkosauginis tvarumas** siejamas su žmonijos poreikių patenkinimu nesudarant neigiamo poveikio kitoms gamtos ekosistemoms (Morelli, 2011). Apibendrinant autorių mintis, tvarumo pagrindinė idėja apima žmonių siekį išlikti ir išsaugoti planetą, o darnus vystymasis nurodo pamatines kryptis, kaip bus to siekiama.

2015 metų rugsėjo mėnesį Jungtinės Tautos priėmė „Darnaus vystymosi darbotvarkę 2030“ (Jungtinės Tautos Generalinė Asamblėja, Keiskime mūsų pasaulį: Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų, 2015), kurią sudaro 17 darnaus vystymosi tikslų (DVT) (5 pav.) numatytų įgyvendinti iki 2030 metų.

DVT	1. Skurdo panaikinimas	2. Bado panaikinimas	3. Gera sveikata ir gerovė	4. Kokybiškas švietimas
5. Lyčių lygybė	6. Švarus vanduo ir sanitarija	7. Įperkama ir švari energija	8. Deramas darbas ir ekonomikos augimas	9. Pramonė, inovacijos ir infrastruktūra
10. Nelygybės mažinimas	11. Darnūs miestai ir bendruomenės	12. Atsakingas vartojimas ir gamyba	13. Klimato srities veiksmai	14. Gyvybė vandenyse
	15. Gyvybė sausumoje	16. Taika, teisingumas ir stiprios institucijos	17. Partnerystė siekiant tikslų	

5 pav. Darnaus vystymosi tikslai (adaptuota pagal Aplinkos tvarumas profesinio mokymo ir rengimo sistemoje – galinga priemonė ateičiai, 2018, p. 10).

DVT – tai plačiai taikomi pasaulinės bendruomenės tikslai, kuriems būdingas atsakingas vartojimas ir gamyba, skurdo ir nelygybės mažinimas, lyčių lygybė, ekonominis augimas, klimato kaitos mažinimas, sveikatos priežiūra ir kitos sritys. Šie tikslai nustato pagrindines kryptis, kuriomis siekiama skatinti besivystančių ir išsivysčiusių šalių plėtrą. Pirmieji penki tikslai *skurdo ir bado panaikinimas, geros sveikatos ir gerovės užtikrinimas, aukštos kokybės švietimas ir lyčių lygybė* yra skirti patenkinti pagrindinius žmonių poreikius (fizinius, kultūrinius, ekonominius, socialinius). Toliau nurodyti tikslai, *efektyvus aplinkos išteklių naudojimas ir saugojimas, ekonomikos augimas, atsakingas vartojimas ir gamyba, prieinama energija ir vanduo, nelygybės mažinimas, tvarios miesto ir kaimo bendruomenės, veiksmai klimato kaitos srityje ir gyvybės vandenyse ir sausumoje saugojimas*, nukreipti į ekonominę vystymąsi ir saugumą bei gamtinių ir kultūrinių išteklių išsaugojimą visose šalyse. Paskutiniai du tikslai akcentuoja poreikį skatinti kultūrą, kuri pripažįsta *taiką, teisingumą ir stiprias institucijas*, bei kuria *partnerystes siekiant bendrų tikslų*.

Tvarumo sąvoka yra daugiaprasmė, apimanti įvairias sritis nuo ekonomikos iki socialinių reikalų ir ekologijos. Skirtingų autorių apibrėžimuose matyti šios sąvokos įvairovė, kuri gali kelti iššūkių siekiant vieningo supratimo ir veiksmų įgyvendinant tvarumo principus. Nepaisant šios įvairovės, dauguma apibrėžimų pabrėžia ilgalaikio vystymosi ir gerovės užtikrinimą nekenkiant ateities kartoms. Ekonominis, socialinis ir aplinkosauginis tvarumo aspektai yra išskiriami kaip pagrindinės tvarumo struktūros dimensijos. Ekonominiame kontekste svarbu ilgalaikis ekonominis augimas, socialiniame - bendruomenių įsitraukimas, o aplinkosauginėje dimensijoje - žmonių poreikių patenkinimas be neigiamo poveikio aplinkai. Integruota tvarumo koncepcija leidžia suvokti, kad tik ilgalaikis ekonominis augimas, socialinės bendruomenės stiprinimas ir ekologinės pusiausvyros palaikymas gali užtikrinti tvarų vystymąsi, todėl tai tampa esminiu aspektu siekiant visapusiškos gerovės ir planetos išsaugojimo ateityje.

1.2. Tvarumo ugdymo svarba, teisinių dokumentų analizė

Švietimo institucijos atlieka svarbų vaidmenį ne tik ugdant žinias ir įgūdžius, bet ir formuojant tvarumo sąmoningumą, vertybes ir veiksmus, siekiant sukurti tvarią ateitį Žemėje. Švietimo įstaigose didelis dėmesys turėtų būti skiriamas mokytojams, kad jie galėtų suprasti tvarumo svarbą ir įgyvendinti tą supratimą praktikoje. Šis procesas yra esminis, nes ateities kartos turės pagrįsti savo veiklą tvarumo principais prisiimdamos atsakomybę už savo elgesį (Keles, 2017).

Ankstyvosios vaikystės pedagogai gali veikti kaip varomoji jėga, skatinanti pokyčius visuomenėje. Laikotarpis nuo gimimo iki šešerių metų yra laikomas esminiu etapu vaiko

vystymuisi. Šiame laikotarpyje vaikams formuojasi vertybės, požiūriai, įgūdžiai, elgesys ir įpročiai, kurie turės didelį poveikį jų gyvenimui ateityje. Todėl ankstyvosios vaikystės pedagogai turi didžiulį potencialą puoselėti vertybes, nuostatas, įgūdžius ir elgesį, palaikančius darnų vystymąsi (Salonen ir Hakari 2018).

Analizuojant tvarumo integraciją į švietimą, nėra bendro sutarimo dėl amžiaus, kuris būtų įvardijamas kaip tinkamas mokyti vaikus apie tvarumą. Pastebima, kad jau ankstyvajame amžiuje vaikai gali būti susipažinę su tvarumo problemomis, o tyrimai rodo, kad maži vaikai gali sėkmingai samprotuoti ir diskutuoti sudėtingomis temomis (Osler ir Vincent, 2002). Bourn ir kt. (2016) teigia, kad tvarumo temas galima integruoti į ugdymo procesą nuo paprastesnių ankstyvoje vaikystėje, o vyresniame amžiuje pereiti prie sudėtingesnių.

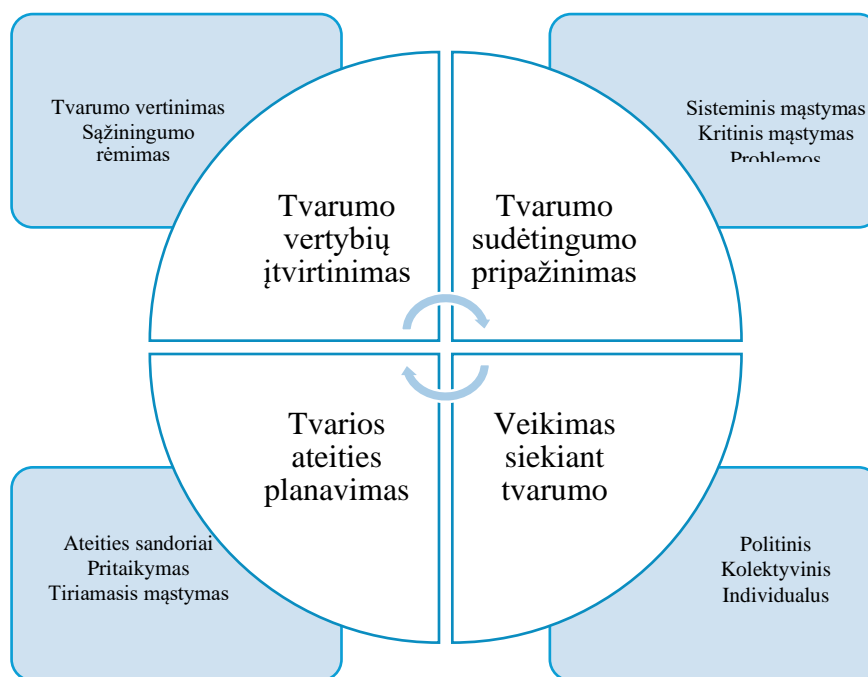
Tarptautinė Vaiko Teisių Konvencija, priimta Jungtinių Tautų, pabrėžia vaikų teisę į informaciją ir švietimą, kuris ne tik skatina jų socialinę ir kultūrinę raidą, bet taip pat ugdo jų supratimą apie aplinkos klausimus. Konvencijoje nurodoma, kad valstybės dalyvės turi inicijuoti tarpvalstybinį bendradarbiavimą, siekdamos spręsti švietimo problemas, kad vaikai turėtų galimybę gauti kokybišką ir įvairiapusišką švietimą, atitinkantį jų teises ir poreikius (Tarptautinė vaiko teisių konvencija, 1989).

Europos Komisija įgyvendina politines iniciatyvas, skirtas formuoti sąžiningą, klestinčią ir tvarią visuomenę Europoje. Švietimo ir mokymo stiprinimas, siekiant ugdyti įgūdžius, keičiant elgesį ir investuojant į tvarų švietimą atsispindi sudarytos komisijos dokumentuose. Vienas jų – Europos Žalioji kursas (2019), kuriame pabrėžiama klimato ir aplinkos problemų sprendimo svarba šiai kartai. Žaliojo kurso komunikate užsimenama apie Europos kompetencijų sistemos kūrimą, skirtą plėtoti žinias, įgūdžius ir požiūrį į klimato kaitą ir tvarų vystymąsi. Šios pastangos akcentuojamos ir ES biologinės įvairovės strategijoje iki 2030 m., kurioje siūloma remti partnerystę „švietimo srityje aplinkos tvarumo klausimais“ (Europos komisija, 2020, p. 19). Europos įgūdžių darbotvarkėje, kuria siekiama užtikrinti tvarų konkurencingumą, socialinį sąžiningumą ir atsparumą (2021) ir Europos švietimo erdvėje iki 2025 m. (2020) taip pat nurodoma, kad reikia sukurti Europos tvarumo kompetencijų sistemą.

Europos Komisija siūlo sukurti Europos kompetencijų sistemą, siekdama užtikrinti veiksmingą švietimo politiką tvaraus vystymosi srityje. Reikalinga sistema, padedanti valstybėms narėms įgyvendinti inovatyvias mokymo praktikas ir metodikas, kurios atspindėtų mokymosi visą gyvenimą požiūrį ir leistų spręsti šiuolaikines aplinkosaugos problemas. Šios iniciatyvos tikslas, laikantis subsidiarumo principo, padėti Europos Sąjungos valstybėms narėms užtikrinti Europos piliečių pakankamą žinių, įgūdžių ir požiūrių lygį tvaraus vystymosi srityje. Manoma, kad tai paskatintų iniciatyvas, siekiančias sušvelninti klimato kaitą ir draugiškos aplinkos ekonomikos

kūrimą (European Commission, „European sustainability competence framework background document“, 2022).

Europos Komisija, siekdama apsaugoti planetą ir žmonių sveikatą, akcentuoja būtinybę integruoti tvarumo principus į švietimo ir mokymo sistemas. Šiam tikslui pasiekti buvo sukurta „Green Comp“ – tvarumo kompetencijų sistema Europos lygmeniu. Ši sistema yra vienas iš Europos žaliojo kurso politinių veiksmų, kurio tikslas – skatinti mokymąsi apie aplinkos tvarumą. Švietimas suteikia galimybes besimokantiems plėtoti kompetencijas ir įgyti žinių, būtinų mūsų planetos išsaugojimui. „Green Comp“ ataskaitoje pateikiamos tvarumo kompetencijos, kurias svarbu įtraukti į švietimo programas, skatinant tvaraus gyvenimo būdo ir aplinkos draugiškumo sklaidą visoje Europos Sąjungoje. „GreenComp“ sistemą sudaro dvylika kompetencijų, kurios apima keturias tvarumo kompetencijų sritis (žr 6 pav.) (European Commission, „GreenComp“. „The European sustainability competence framework“, 2022).

6 pav. „Green Comp“ sritys ir kompetencijos (sudaryta pagal European Commission, „The European sustainability competence framework“, 2022).

Tvarumo kompetencijų sistema susideda iš keturių pagrindinių sričių, kurios atspindi esminius aspektus, siekiant tvarumo. *Tvarumo vertybių įtvirtinimas* apima atsakingą vartojimą, aplinkos saugojimą, socialinį teisingumą ir sąžiningumą siekiant užtikrinti ilgalaikę visuomenės gerovę ir pusiausvyrą, nepamirštant, kad žmonės yra nepaprastai susiję su gamta. Norint skatinti mokinius kvestionuoti savo pačių išankstines nuostatas ir šališkumą, suteikti priemones efektyviai nagrinėti problemas, taikant kritinį mąstymą ir sisteminių požiūrį yra *tvarumo sudėtingumo pripažinimas*. Mokiniais prisitaikyti prie neapibrėžtumo, eksperimentuoti, įsivaizduoti

alternatyvią tvarią ateitį ir priimti sprendimus dviprasmybių ir rizikos akivaizdoje padeda *tvarios ateities planavimas*. *Veikimas siekiant tvarumo* apjungia tiek politinį įsitraukimą, kuris susijęs su įtaka politikos formavimui ir įgyvendinimui, tiek kolektyvinius ir asmeninius veiksmus, kuriuos atlieka visuomenė ir asmenys siekdami tvarumo tikslų. Skatinant tvarumo supratimą ir praktiką, svarbu ugdyti visas šias kompetencijas ir pripažinti jas lygiavertėmis bei svarbiomis visiems (European Commission, „The European sustainability competence framework“, 2022).

„2015 m. rugsėjo 25 d. Jungtinių Tautų priimtoje Darnaus vystymosi darbotvarkėje iki 2030 m.“ (Europos Komisija, „Tvari Europa – iki 2030 m.“, 2019, p. 47) pagrindinį struktūrinį rėmą sudaro septyniolika tikslų, kurie apima daugialypius socialinius poreikius, tokius kaip *švietimas, sveikata, socialinė apsauga ir darbo galimybės*, taip pat atsižvelgia į klimato kaitos iššūkius ir siekia užtikrinti aplinkos saugumą. Darnaus vystymosi tikslai, orientuoti į sprendimus, skirti įveikti svarbiausias sisteminio darnaus vystymosi kliūtis – nelygybę, besaikį vartojimą, institucinių pajėgumų trūkumą ir nuostolius aplinkai. Siekiant įgyvendinti tikslus, visi subjektai, įskaitant vyriausybes, privatų sektorių, bendruomenę ir kiekvieną žmogų visame pasaulyje, turi prisiimti atsakomybę. Vyriausybės atsakingos už nacionalinių sistemų diegimą, politikos kūrimą ir priemonių įgyvendinimą, siekiant įgyvendinti 2030 metų darbotvarkę. Valstybės, prisijungusios prie šios darbotvarkės, privalo derinti savo veiksmus, kad būtų užtikrintas tvarus vystymasis (Europos Komisija, Diskusijoms skirtas dokumentas „Tvari Europa – iki 2030 m.“, 2019).

Tarptautinė Aukščiausiųjų Audito Institucijų Organizacija (INTOSAI) savo 2023-2028 m. strateginiame plane pristatė penkis pagrindinius prioritetus. Antru prioritetu įvardijamas noras „prisidėti prie Darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 m. įgyvendinimo“ (INTOSAI, Strategic plan 2023-2028, p. 6). INTOSAI remia savo narių audito institucijas, kad jos atliktų svarbų vaidmenį skatinant ir remiant aukštos kokybės nacionalinių iniciatyvų auditus, kurie prisideda prie Jungtinių Tautų tvaraus vystymosi darbotvarkės 2030 m. įgyvendinimo. INTOSAI skatina savo narius dalyvauti Jungtinių Tautų tvaraus vystymosi tikslų audito procese, atsižvelgiant į kiekvienos šalies pastangas tvaraus vystymosi srityje.

Tvarumo kultūros kūrimui būtina stiprinti švietimą, mokymą ir mokymąsi visą gyvenimą. Europos Sąjungos lyderiai nusprendė sukurti Europos švietimo erdvę iki 2025 m. siekdami visapusiškai išnaudoti švietimo, mokymo ir kultūros potencialą, skatinant ekonomikos augimą, socialinį teisingumą ir kuriant darbo vietas. Švietimas yra pagrindinis įrankis tvariam vystymuisi užtikrinti, todėl būtina sudaryti vienodas galimybes visiems dalyvauti kokybiško švietimo sistemoje visais amžiaus tarpsniais, kaip nurodyta Europos Komisijos dokumente „Tvari Europa – iki 2030 m.“ (2019). Visos švietimo įstaigos turi vadovautis tvaraus vystymosi principais ir tapti vietomis, kuriose ne tik ugdomi, bet ir taikomi su tvarumu susiję įgūdžiai. Būtina pertvarkyti ir modernizuoti švietimo sistemas, įskaitant žaliųjų mokyklų ir universitetų įrengimą bei naujų

įgūdžių tobulinimą, kad jos būtų pritaikytos skaitmeninei ekonomikai (Europos Komisija, „Tvari Europa – iki 2030 m.“, 2019).

Švietimo programos, kurios skatina tvarumą, ekologinį supratimą ir socialinį atsakomybės jausmą sulaukia didesnio UNESCO palaikymo ir paramos, nes, jų teigimu, švietimas yra pagrindinis būdas keisti mąstymo modelius ir gali prisidėti prie naujos, globalios vystymosi vizijos (UNESCO, 2017).

Tvarumo ugdymas yra svarbus ne tik kaip moralinė ar etinė vertybė, bet ir kaip teisinis reikalavimas, kurį daugelyje šalių pripažįsta ir skatina švietimo institucijos bei teisės aktai siekiant bendruomenės susitarimo ir įsipareigojimo veikti tvaraus vystymosi kontekste. Šie dokumentai ir iniciatyvos yra svarbūs tarptautiniu lygiu, nes nustato pagrindinius principus ir veiksmus siekiant tvarumo visose gyvenimo srityse, įskaitant švietimą. Dokumentuose teigiama, kad tvarumo ugdymas yra svarbus elementas formuojant piliečių sąmoningumą ir įgalinant juos tapti atsakingais bei tvariais individais, todėl švietimo institucijos turi atsižvelgti į šiuos teisinius reikalavimus ir įtraukti tvarumo ugdymą į savo veiklą.

1.3. Tvarumo ugdymo kryptys / tendencijos ikimokykliniame ugdyme

Tvarios gyvenamosios tema yra ypač aktualus probleminis laukas, turintis įtakos ekonomikos, politikos bei aplinkosaugos sritims ir tiesiogiai paliečiantis kiekvieną mūsų planetos gyventoją. Ikimokyklinio ugdymo įstaigos taip pat funkcionuoja nuolat besikeičiančioje aplinkoje ir siekdamos prisitaikyti prie šių kintančių sąlygų privalo atnaujinti ir tobulinti savo ugdymo metodus, kad galėtų savalaikiai reaguoti į kylančius iššūkius. Nuolatinis intensyvių pokyčių valdymas užtikrina sėkmingą, ikimokyklinių ugdymo įstaigų, tvaraus vystymosi realizavimą.

Norint sumažinti vartotojiškos kultūros daromą neigiamą įtaką aplinkai, reikia keisti vartotojų elgseną, kuri pradeda formotis jau ankstyvoje vaikystėje. Vaikų įsitraukimas, siekiant darnaus vystymosi, yra labai svarbus ankstyvajame ugdyme. Tai patvirtina mokslininkų Borg ir Samuelsson, (2022), Somerville ir Williams (2015), Borg ir Vinterek (2022) atlikti tyrimai, kuriuose teigiama, kad šiame amžiaus tarpsnyje ugdomos vertybės ir jų perteikimo galimybės tvaraus vystymosi kontekste prisideda prie atsakingo ryšio su gamta kūrimo bei padeda vaikams suprasti socialines ir aplinkosaugines problemas. Vaiko veikla ugdymo įstaigoje turėtų būti grindžiama realaus gyvenimo situacijomis ir čia išryškėja tvarumo ugdymo svarba ikimokykliniame amžiuje. R. Elyan ir A. Al-Doulat (2021) pabrėžia, kad švietimas turi tapti priemone, skatinančia permainas siekiant darnaus vystymosi tikslų, todėl, plėtojant darnaus vystymosi kompetencijas, didelis dėmesys turi būti skiriamas ugdymo programoms, kurios skatintų aktyvų ugdytinių įsitraukimą. Ikimokyklinio ugdymo įstaigos turi užtikrinti sėkmingą

darnaus vystymosi tikslų realizavimą, todėl negali ignoruoti problemų, su kuriomis susiduria visas pasaulis.

Pasitelkiant švietimo įtaką, jau nuo mažens vaikai skatinami suvokti aplinką ir ja rūpintis, nes taip galima sumažinti problemų atsiradimą (Liu ir kt., 2020). Pastebėta, jog siekti tvarumo nuo pat ankstyvo amžiaus, ugdyti supratimą ir įkvėpti meilę gamtai padeda veiklos, kurios formuoja darnaus vystymosi įgūdžius (Mahat ir kt., 2016). Neįmanoma išvengti būsimų žmogaus sukeltų aplinkos problemų, kurios turės neigiamų pasekmių visam pasauliui, jei nebus ugdomas aplinkosauginis sąmoningumas (Jančius ir Gavenauskas, 2021).

Ikimokyklinis ugdymas turėtų suteikti kiekvienam vaikui galimybę tyrinėti, užduoti klausimus ir kalbėti apie jį supančio pasaulio reiškinius bei ryšius. Šis požiūris į vaikus pabrėžia, kad jie mokosi ir tobulėja kiekvieną dieną žaisdami ir dalyvaudami įvairiose veiklose, tiek viduje, tiek lauke. Vaikams turėtų būti suteikta galimybė įgyti žinių apie tai, kaip įvairūs žmonių pasirinkimai gali prisidėti prie tvaraus vystymosi (Larsson ir Samuelsson Pramling, 2019).

Ankstyvieji gyvenimo metai (nuo gimimo iki aštuonerių metų) yra laikotarpis, kai vaikai aktyviai tyrinėja pasaulį, aplinką, tarpusavio santykius ir savo vietą visuomenėje. Šis etapas yra esminis, nes vaikai pradeda suprasti gyvenimo sudėtingumą ir jo poveikį savo kasdieniam gyvenimui, todėl šioje stadijoje tėvai, globėjai ir mokytojai turi skatinti vaikus dalyvauti sprendžiant problemas ir tapti savo žinių kūrėjais (Campbell ir Speldewinde, 2022). Mokslininkai prognozuoja, kad artimiausius 10-15 metų sparčiausiai augančioms profesijoms bus būtina turėti įgūdžių ir patirties, susijusių su STEM (mokslo, technologijų, inžinerijos ir matematikos) mokymosi (Australian Government's Office of the Chief Scientist, 2016).

Ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymas turėtų būti praturtintas STEM mokslo sričių nauju turiniu, kuris padėtų užtikrinti tvarų vaikų požiūrį ir nuoseklų gebėjimų augimą. STEM integracija į ugdymo(si) procesą suteikia galimybę plėtoti bei tikslingai ir nuosekliai formuoti tvarų ugdytinių požiūrį. Šiandieninėje visuomenėje dažniausiai dėmesys skiriamas gamtai ar visuomenės padarytai žalai, o ne priežastims ar būdamas, kaip būtų galima spręsti iškilusias problemas. Tvarumo ugdymas tampa vis labiau plėtojama ankstyvojo vaikų ugdymo sritimi, o STEM pasižymi mokymo įvairove bei galimybe žinias įsisavinti pažangiais metodais.

Brenneman ir kt. (2014) teigia, kad aukštos kokybės ankstyvasis ugdymas ir STEM mokymas yra pagrindinis būdas siekiant visų mokinių aukštos kokybės mokymosi. Didinant dėmesį į teigiamą ankstyvąją vaikų ugdymo naudą, pripažįstama, kad STEM yra pagrindinis būdas, padedantis spręsti tvarumo problemas. Dėmesys STEM ir tvarumo ugdymo sąveikai gali prisidėti prie klestinčios visuomenės kūrimo, kurioje piliečiai geba spręsti tvarios visuomenės problemas.

Tvarumo skatinimui ikimokyklinėse ugdymo įstaigose dažniausiai naudojamos strategijos ir iniciatyvos, tokios kaip projektiniai darbai ir įgyvendinimo programos, kurios siekia skatinti aplinkos atsakingumą ir tvarumo principų supratimą jau ankstyvajame amžiuje.

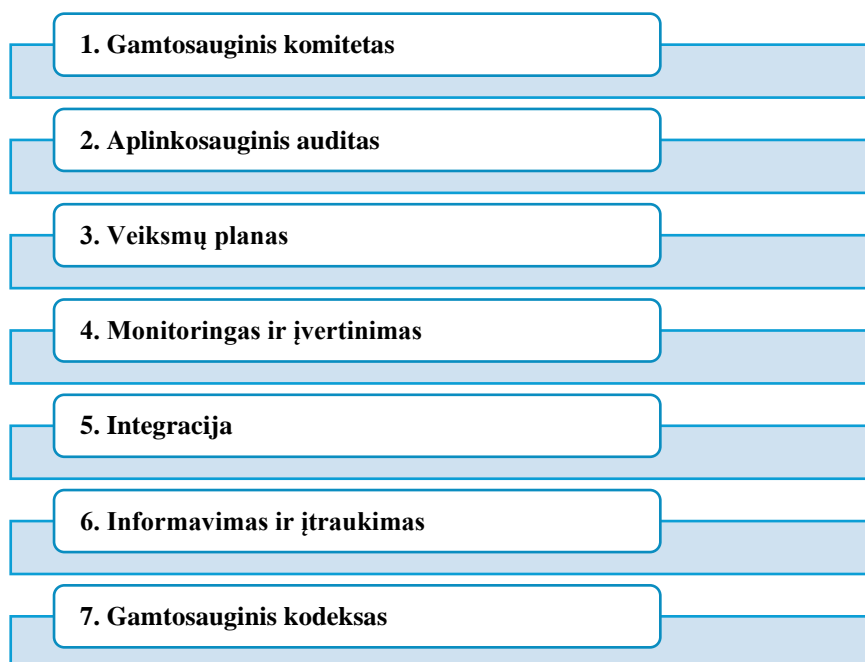
Programa „Erasmus+“ yra Europos Sąjungos finansuojama iniciatyva, nukreipta į paramą švietimui, mokymui, jaunimui ir sportui Europoje, o taip pat prisidedanti prie „Europa 2020“ strategijos tikslų įgyvendinimo, kuriant ugdymo priemones ir stiprinant pagrindines bei specializuotas kompetencijas aplinkos tvarumo srityje (Europos Komisija, Aplinkos tvarumas profesinio mokymo ir rengimo sistemoje – galinga priemonė ateičiai, 2018). „Erasmus+“ suteikia Europos piliečiams mokymosi ir darbo galimybes plėsti žinias, įgūdžius ir gebėjimus, kurie yra būtini šiandieninėje sparčiai besikeičiančioje visuomenėje. Vykdam „Erasmus+“ projektus svarbu atkreipti dėmesį, kad pagal Europos Sąjungos ekonomikos tvarumo prioritetus, būtina integruoti aplinkosaugos principus ir ekologinę praktiką į visus projekto aspektus. Ši iniciatyva yra svarbi siekiant sukurti Europos švietimo erdvę, įgyvendinti 2021-2027 m. skaitmeninio švietimo veiksmų planą, vykdyti Europos jaunimo strategiją ir pasiekti tikslus, numatytus Europos Sąjungos darbo plane sporto srityje (2021-2024 m.) (<https://erasmus-plus.ec.europa.eu/lt/programme-guide/part-a/priorities-of-the-erasmus-programme>).

„eTwinning“ yra Europos švietimo programos dalis, finansuojama Europos Komisijos, kurioje suteikiama galimybė visiems Europos mokytojams ir mokiniam kartu kurti projektus, siekti tobulėjimo ir bendradarbiauti internetinėje aplinkoje. (<https://www.etwinning.lt/>). Bendruomenės dalyviai, susitikdami ir bendraudami internete, mokyklose, „eTwinning“ renginiuose ir konferencijose, siekia įkvėpti kitus mokytojus kūrybiškai plėtoti mokinių įgūdžius, skatinti jų pažinimo procesą, visapusišką vystymąsi, ugdyti kompetencijas, užtikrinti kokybišką ir įvairią mokymosi medžiagą (<https://school-education.ec.europa.eu/lt/etwinning>). Mokytojai, naudodamiesi „eTwinning“ platforma ir atsižvelgdami į Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje nustatytus prioritetus, kuria projektus, kuriuose pabrėžiamas tvarumas. Šie projektai apima įvairius aspektus, nuo energijos ir atliekų tvarkymo iki socialinės atsakomybės ir globos, suteikdami galimybę mokytis vieniems iš kitų, kuriant tvarumo vertybes ir praktikas tarptautinėje bendruomenėje.

1981 m. įsteigta tarptautinė ne pelno siekianti organizacija – Aplinkosauginio Švietimo Fondas (FEE – Foundation for Environmental Education), kuri „įgyvendina penkias tarptautines programas: Mėlynosios vėliavos, Miškų pažinimo, Jaunųjų aplinkosaugos reporterių, Žaliojo rakto, Gamtosauginių mokyklų“ (<https://gamtosauginesmokyklos.lt/apie-programa/>). Pastaroji programa nukreipia švietimo įstaigų pastangas į praktinį gamtosauginį darbą, skatina bendruomenių aktyvumą mokyklose ir ugdo vaikų kūrybiškumą gamtos išsaugojimo srityje. Šios

programos privalumai yra žinios apie aplinkosaugą, aktyvus dalyvavimas vietinėse bendruomenėse, vandens ir energijos vartojimo mažinimas bei tarptautinių ryšių užmezgimas.

Gamtosauginių mokyklų programą sudaro septyni žingsneliai (žr. 7 pav.), kuriuos turi įgyvendinti kiekviena įstaiga dalyvaujanti programoje:

7 pav. Gamtosauginių mokyklų programos sudedamosios dalys (sudaryta autoriaus)

Gamtosauginių mokyklų programa apima įvairius veiksmus, pradedant nuo *Gamtosauginis komiteto*, kuris yra aktyvus veiksnys įgyvendinant Gamtosauginių mokyklų programą ir atstovauja visos mokyklos bendruomenės nuomonėms bei idėjoms. *Aplinkosauginis auditas* padeda identifikuoti esamą aplinkosauginę padėtį ir nurodo kryptis, kuriose galima tobulinti situaciją. Pagrindinė Gamtosauginių mokyklų programos veiklos dalis – *veiksmų planas*, kuris turi būti sukurtas remiantis atlikto audito rezultatais ir išvadomis, o už sėkmingą veiksmų plano įgyvendinimą atsakingas *monitoringas ir įvertinimas*. Programos efektyvumo didinimui ir moksleivių įgytų aplinkosaugos žinių bei įgūdžių užtikrinimui reikalinga *integracija*. *Informavimas ir įtraukimas* skatina mokinius plėtoti aplinkosaugines idėjas ir jas perkelti į savo namus. *Gamtosauginis kodeksas* yra paskutinis žingsnelis simbolizuojantis įstaigos įsipareigojimus aplinkai (<https://gamtosauginesmokyklos.lt/apie-programa/7-zingsneliai/>). Programa gyvuoja nuo 2004 m. ir prie jos jau yra prisijungusi 31 Lietuvos ikimokyklinio ugdymo įstaiga.

Prižiūrimas Vilniaus miesto savivaldybės sostinės vaikų ir jaunimo centras (SVJC) koordinuoja projektus „aktyvios, socialiai atsakingos ir globaliai mąstančios asmenybės ugdymui“ (<https://svjc.lt/projektai/>). SVJC inicijuoja veiklas, skatinančias jaunas žmones imtis iniciatyvos

ugdymo įstaigose, formuoti sveiko gyvenimo būdo įpročius ir informuoti apie tvarius, aplinkai naudingus bei visuomenei vertingus pasirinkimus (<https://svjc.lt/projektai/>). Viena iš iniciatyvų yra programa „Darnus darželis“, kuriame darnumas pristatomas kaip holistinis požiūris, apimantis ne tik ugdymo turinį, bet ir įstaigos infrastruktūros planavimo ir valdymo sistemą. Programos tikslais siekiama padėti įstaigų bendruomenėms įgyvendinti Jungtinių Tautų „Darna vystymosi darbotvarkės 2030“ tikslus ir suderinti švietimo klausimus, susijusius su darniu vystymusi, visose įstaigos veiklos srityse. Iniciatyvos pagal sritis apima šiuos aspektus: maisto vartojimas ir rūšiavimas, vandens ir energijos taupymas, biologinės įvairovės palaikymas, sveika mokyklos aplinka, darnus vystymasis ir švietimas darbuotojams ir ugdytiniais, darnios mokyklos bendruomenės kūrimas, partnerystės stiprinimas ir komandinis darbas. Per mokymąsi ir kasdienes veiklas vaikams yra formuojami darnaus gyvenimo įgūdžiai. Šis modelis yra gerosios praktikos pavyzdys, kuris suteikia galimybes mokiniams, jų tėvams ir įstaigos darbuotojams aktyviai dalyvauti kuriant darnios gyvensenos modelį. Programa aktyviai vykdoma nuo 2014 m. ir kasmet pritraukia vis daugiau ugdymo įstaigų, kurios įgyvendina įvairias iniciatyvas, pasižyminčias tvariais sprendimais (<https://svjc.lt/programa-darni-mokykla-ir-darnus-darzelis-20232024/>). Patrauklumo programai suteikia grįžtamasis ryšys, nes ugdymo įstaigos, įgyvendinusios programą, teikia ataskaitas, kurios yra vertinamos ir apdovanojamos sertifikatais: žaliu, sidabrinium arba auksiniu. **Žalias sertifikatas** reiškia, kad ugdymo įstaiga ėmėsi pradinių veiksmų link darnios bendruomenės kūrimo, o **Auksinis sertifikatas** pabrėžia įstaigos lyderystę ir aktyvumą nacionaliniu lygmeniu (<https://svjc.lt/programa-darni-mokykla-ir-darnus-darzelis-20232024/>).

Tvarumo tema tampa vis populiareesnė visame pasaulyje, tačiau dažnai ji nagrinėjama tik iš aplinkosauginės ir ekologinės perspektyvos, o kiti svarbūs tvarumo aspektai pamirštami. Siekiant padėti vaikams ir jų mokytojams atskleisti tvarumo principus, Vilniaus Universiteto mokslininkų komanda sukūrė metodinių priemonių komplektą (knyga mokytojui ir knyga vaikui) „Ugdymas(is) tvarumui“. Metodinių priemonių komplektas – tai visiškai nauja iniciatyva ir pagalba mokytojams, siekiantiems integruoti tvarumo temas į ugdymo(si) procesą.

Nepaisant daugybės iniciatyvų, skirtų tvarumo ugdymui, tik nedaugelis ugdymo įstaigų ir mokytojų iš tiesų integruoja šias programas į savo mokymo(si) procesą.

Ikimokyklinio ugdymo įstaigos, funkcionuojančios besikeičiančioje aplinkoje, privalo nuolat tobulinti savo ugdymo metodus, siekdamos prisitaikyti prie sparčių pokyčių ir efektyviai reaguoti į kylančius iššūkius. Intensyvus pokyčių valdymas yra kritiškai svarbus veiksmas, kuris užtikrina sėkmingą darnaus vystymosi įgyvendinimą ikimokyklinėse ugdymo įstaigose. Darnaus vystymosi principų integravimas ankstyvajame amžiuje yra ypač reikšmingas, nes tai ne tik skatina atsakingą ryšį su gamta, bet taip pat ugdo supratimą apie socialines ir aplinkosaugines problemas.

Moksliniai tyrimai pabrėžia, kad švietimas turi tapti priemone, skatinančia permainas ir plėtojančia darnaus vystymosi kompetencijas, o tam reikalingos ugdymo programos, kurios skatintų aktyvų vaikų dalyvavimą ir formuotų darnaus gyvenimo įgūdžius. Tvarumo skatinimui ikimokyklinėse ugdymo įstaigose naudojamos įvairios strategijos ir iniciatyvos, tokios kaip projektai, programos, metodinė literatūra.

Taigi, ikimokyklinio ugdymo įstaigos, kurios aktyviai įsitraukia tvarumo principus, sukuria galimybes vaikams kūrybiškai plėtoti tvarumo įgūdžius nuo pat ankstyvo amžiaus, o tai yra svarbus žingsnis formuojant atsakingą ir tvarią piliečių kartą, kurioje aplinkos, socialinės ir ekonominės problemos sprendžiamos visuomeniniu mastu.

2. POKYČIŲ VALDYMO TEORINĖS PRIELAIDOS

Organizacijos funkcionuoja nepastovioje, nuolat besikeičiančioje aplinkoje, todėl jose vykstantys pokyčiai vyksta kur kas greičiau nei bet kada anksčiau. Dėl šios priežasties, siekdamas išlikti ir užtikrinti sėkmingą vykdomų pokyčių įgyvendinimą, jos turi prisitaikyti prie dinamiškų pokyčių valdymo sąlygų (Videikienė ir Šimanskienė, 2013).

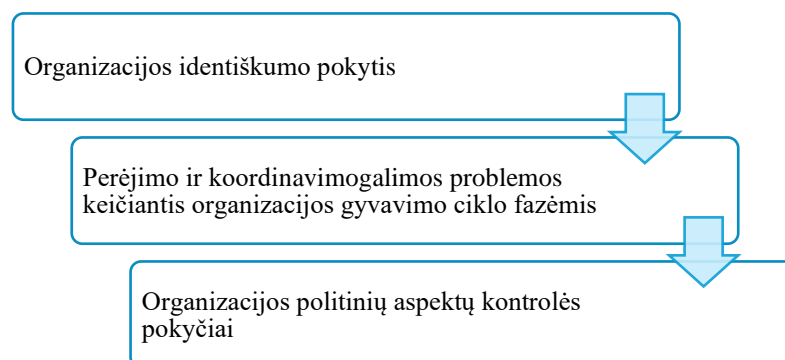
Šiandieninės transformacijos yra susijusios ne tik su technologijomis, bet ir su žmogiškąja dimensija, individualiomis vertybėmis, poreikiais ir pan. Nesibaigiančios permainos reikalauja nuolat persvarstyti organizacijų veiklą, skatinant vidaus ir išorės aplinkų harmoniją bei nuolatinius organizacijos vidaus pokyčius (Gražulis ir kt., 2015).

Pokyčiai yra atsakas į įvairius kintamuosius organizacijos viduje, siekiant prisitaikyti ir išlikti sparčiai besikeičiančiame pasaulyje. Graetz (2000) pastebi, kad organizacinių pokyčių svarbą lemia gebėjimas juos valdyti. Didžioji dalis organizacijų vadovų ir darbuotojų supranta pokyčių neišvengiamumą ir būtinybę į juos reaguoti, tačiau dažnai jie nėra valdomi (Videikienė ir Šimanskienė, 2014). Baykal (2019) teigia, kad organizacijos turėtų skirti didelį dėmesį pokyčių valdymui, nes jie paliečia visus organizacijos lygmenis.

Lodienė (2005) išskiria tris aspektus, kurie yra reikalingi pokyčių valdymo procese:

- informacijos turėjimas apie tai, ką keisti ir kodėl;
- ketinimas vykdyti pokyčius;
- įgyti įgūdžiai ir gebėjimai, kurie leidžia praktiškai įgyvendinti pokyčius.

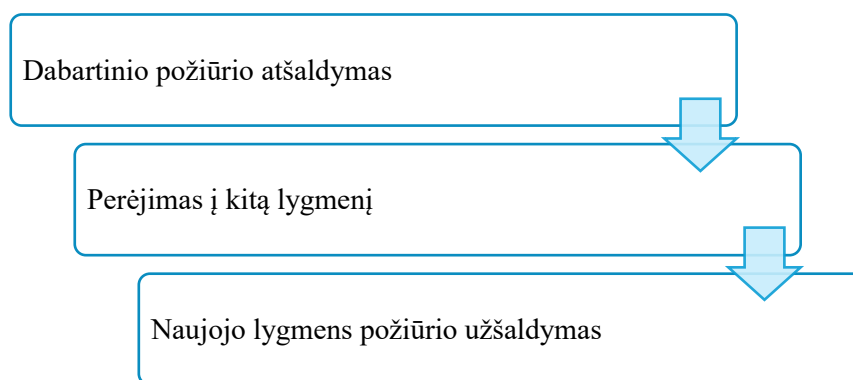
Plačiausiai paplitę yra du strateginių pokyčių valdymo modeliai: Kanter'o ir Lewino. Vasiliauskas (2002) apibūdina tris Kanter pokyčių valdymo etapus, kurie susiję su trimis pagrindinėmis pokyčių formomis (žr. 8 pav.).

8 pav. Pokyčių valdymo proceso pakopos pagal Kanter (adaptuota pagal Vasiliauskas, 2002, p.

Kanter'o modelis yra vienas iš elementariausių valdymo struktūros organizavimo metodų, kurį jis vaizduoja nuo viršaus link apačios. Pirmasis etapas susijęs su aplinkos ir pačios organizacijos kaita. Tokie pokyčiai įvardijami lėtais, išskyrus atvejus, kai įvyksta esminiai aplinkos pokyčiai. Antrajame etape išsiplėtus organizacijai, vyksta transformacijos vidaus santykiuose ir ryšiuose. Nepriklausomai nuo to, ar organizacija patiria krizę ar ne, perėjimas iš vienos fazės į kitą gali prognozuoti dinamišką spaudimą, kurį patiria įvairios organizacijos grupės ir individai. Asmenys ir jų kolektyvai gali varžytis vieni su kitais siekdami didesnių privilegijų ar įtakos sprendimų priėmime, priklausomai nuo spaudimo, kurį patiria individai ir jų grupės, gali įvykti nepastebimi arba esminiai poslinkiai įgaliojimo sferose trečiajame etape. Nepriklausomai nuo to, ar organizacija susiduria su krizine situacija perėjimo iš vienos fazės į kitą metu, galima numatyti, kad skirtingos organizacijos grupės ir asmenys bus paveikti dinamiškais perėjimo pokyčiais (Vasiliauskas, 2002).

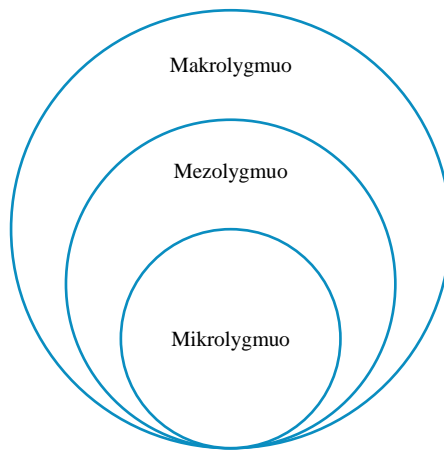
Lewino modelis identifikuoja tris žingsnius strateginio pokyčių valdymo procese (Kew ir Stredwick, 2005) (žr. 9 pav.).

9 pav. Lewino modelis strateginio pokyčių valdymo procese (sudaryta pagal Kew ir Stredwick, 2005)

Pirmasis žingsnis kalba apie būtinybę keisti savo elgesį, nes, norint, kad pokyčiai įvyktų, reikia pripažinti esamą elgseną kaip netinkamą ir pasirengti ją keisti. Antrasis žingsnis įvardinamas kaip perėjimas į kitą lygį. Trečiasis žingsnis apima priimtų sprendimų stiprinimą ir palaikymą

Mokslininkai Jacobs ir kt. (2013) siūlo ir integruota teorinį pokyčių valdymo modelį, kuris apima tiek išorinius, tiek vidinius elementus (žr. 10 pav.).

10 pav. Integruotas teorinis pokyčių valdymo modelis (sudaryta pagal Jacobs ir kt., 2013)

Šis modelis analizuoja išorinius (*makrolygmuo*), organizacijos kultūros (*mezolygmuo*) ir individualius (*mikrolygmuo*) pokyčius. Makrolygmuo apima organizacijos aplinkos analizę, mezolygmuo tiria organizacijos pokyčių įtaka jos identifikacijos ir institucionalizacijos procesams, o mikrolygmuo nagrinėja organizacijos pokyčių įtaka žmogui (Jacobs ir kt., 2013).

Švietimo sistemos transformacija yra sudėtingas procesas, nes jis glaudžiai susijęs su žmonėmis, kurie ne visada turi galimybę pasirinkti sąlygas, kuriose vyksta šie pokyčiai (Wallace'o ir Pocklington, 2001). E. Bagdonas (2016), teigia, kad metamorfozės metu žmonės ir organizacijos plėtoja naujus konceptus, išplėtoja idėjas savo veikloje, keičia mąstymo būdus ir keičia požiūrį į įvairius gyvenimo reiškinius. Švietimo transformacijos yra neišvengiamos, nes jas kuria nuolat besikeičiantys gyvenimo kontekstai, kintanti švietimo politika ir bendroji realybė (Želvys, 2003).

Pokyčiai apibūdina bet kokią srities transformaciją, permainą arba kitokį esminį pasikeitimą, kuris gali atsirasti dėl įvairių priežasčių, įskaitant naujoves, reakciją į iššūkius, siekį pagerinti arba prisitaikyti prie kintančių aplinkybių. Tai yra nuolatinis ir neišvengiamas procesas gyvenime ir visuomenėje. Organizacijos funkcionuoja nepastovioje, nuolat besikeičiančioje aplinkoje, todėl organizacijoms reikia prisitaikyti prie dinamiškų sąlygų. Populiarūs pokyčių valdymo modeliai apima Kanter'o ir Lewin'o modelius, kuriuose išskiriamos skirtingos etapų ir žingsnių pakopos organizacinių pokyčių procese. Integruotas teorinės pokyčių valdymo modelis atsižvelgia į išorines, organizacijos kultūros ir individualias sąveikas organizacinio pokyčio metu. Švietimo sistemos transformacija yra sudėtingas procesas, susijęs su žmonėmis, kurie ne visada gali rinktis sąlygas, kuriose vyksta šie pokyčiai. Pokyčiai yra neišvengiami organizacijų gyvenime, ir jų valdymas yra svarbi vadybinė užduotis, reikalaujanti nuolatinio prisitaikymo prie besikeičiančių sąlygų.

2.1. Pokyčių valdymo charakteristika

Prisitaikymas prie naujų sąlygų, kylančių dėl socialinių ir ekonominių permainų bei sparčios technologinės kaitos yra pokyčiai, su kuriais susiduria šiandieninė visuomenė, tačiau vieningo ir išskirtinio pokyčių valdymo apibrėžimo nėra.

Pokyčių valdymo samprata, remiantis Lietuvos bei užsienio šalių autoriais, pristatoma 2 lentelėje.

2 lentelė. **Pokyčių valdymo samprata** (sudaryta autoriaus)

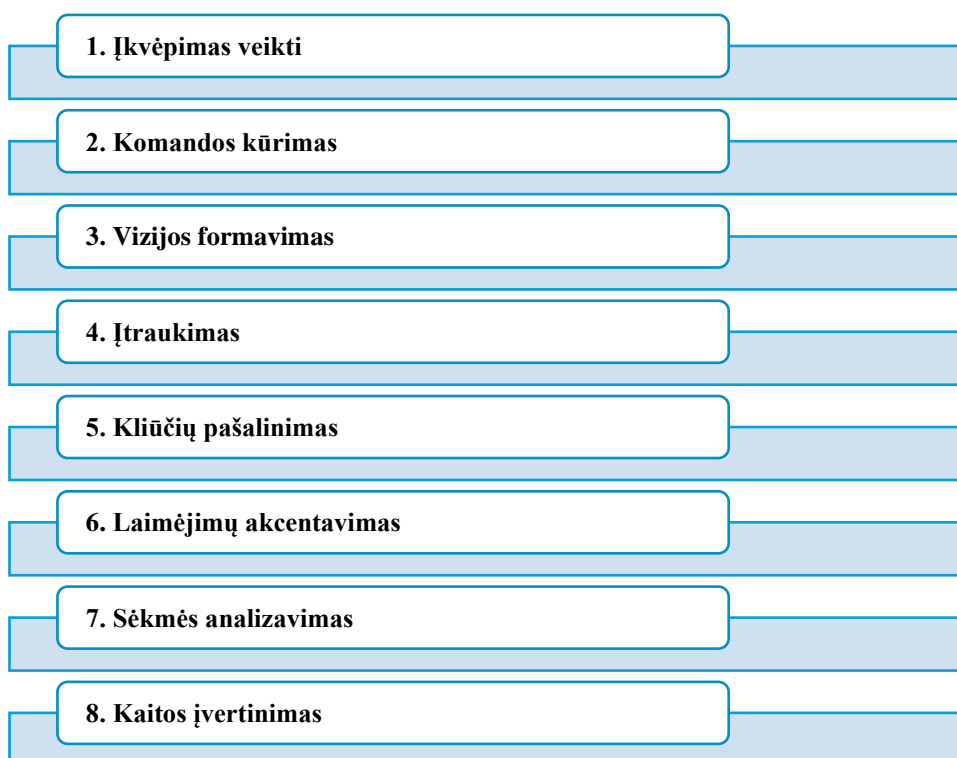
Autorius, metai	Pokyčių valdymo samprata
Nelson (2003)	Atsakomas ir krizės sąlygotas organizacinis procesas.
Poole ir Van De Ven (2004)	Organizacijos veiklos krypčių, tikslų ir perspektyvų bruožai, taip pat strateginių sprendimų nustatymas bei įgyvendinimas.
Schmidt (2006)	Idėjų realizavimo procesas.
Zakarevičius (2006)	Pokyčių prognozavimas, neigiamų padarinių šalinimas ir privalumų išnaudojimas.
Vanagas (2007)	Permainų sąvoką vartoja, kaip pokyčių sinonimą.
Rothwell ir kt. (2009)	Procesas, padedantis darbuotojams prisitaikyti prie pokyčių ir veiksmingai vykdyti numatytas užduotis.
Hurn (2012)	Suplanuotas tikslas transformuoti organizacijos esamą būklę link norimos krypties, atsižvelgiant į naujus iššūkius ir galimybes. Šis tikslas apima naujos vizijos formavimą, konsultacijas su visų lygmenų darbuotojais ir pasipriešinimo pokyčiams įveikimą.
Išoraitė (2012)	Restruktūrizavimas, kuriuo siekiama tobulinti arba koreguoti organizacijos elementus.
Videikienė ir Šimanskienė (2013)	Sisteminis procesas, apimantis organizacinių pokyčių poreikio nustatymą, rizikos vertinimą ir pasiruošimą su jais susidoroti, taip pat organizacijos gebėjimą efektyviai valdyti kylančius iššūkius.
Peters ir kt. (2015)	Palaipsniui besivystantis procesas, lydimas esminių skirtumų ir naujų institucinių formų atsiradimo.
Raipa ir kt. (2016)	Objektyvus rezultatas bendruomenės egzistencijos procese, kuris reikalauja persvarstyti požiūrį ir įtvirtinti naujus tikslus, peržiūrint įprastinę valdymo tvarką.
Levonik ir Gerbec (2018)	Bet kokios srities transformacija ar rezultatas.

2 lentelėje matyti, kad literatūros šaltiniuose pokyčių valdymas apibrėžiamas, kaip tam tikras procesas. Poole ir Van De Ven (2004), Hurn (2012) akcentuoja strateginių sprendimų priėmimą ir nuoseklų jų įgyvendinimą; Schmidt (2006) pabrėžia nuoseklumo ir sistemiškumo svarbą realizuojant idėjas; Zakarevičius (2006), kaip svarbiausią aspektą įvardina pokyčių prognozavimą; Rothwell ir kt. (2009) pabrėžia darbuotojų gebėjimą prisitaikyti; Peters ir kt. (2015) pabrėžia institucinių formų kūrimo svarbą proceso metu. Apibendrinant autorių išsakytas mintis galima teigti, jog pokyčių valdymas – sisteminis ir struktūrizuotas procesas, apimantis pokyčių numatymą, vertinimą, pasiruošimą juos priimti arba inicijuoti, o taip pat organizacijos gebėjimą

efektyviai juos valdyti. Pokyčių valdymas yra susijęs su organizacijos pasiruošimu, vadovų bei darbuotojų gebėjimais, žiniomis ir motyvacija prisitaikyti prie kintančių sąlygų.

Kaitos ir pokyčių valdymo sąveika šiandieniniame kontekste tampa akivaizdi, todėl ypatingai svarbu pokyčius planuoti ir numatyti galimus rezultatus. Svarbiausias organizacijai tenkantis uždavinys – užtikrinti tinkamą komunikaciją, siekiant suprasti, kaip šis procesas įgyvendinamas (Valackienė ir Želnienė, 2018).

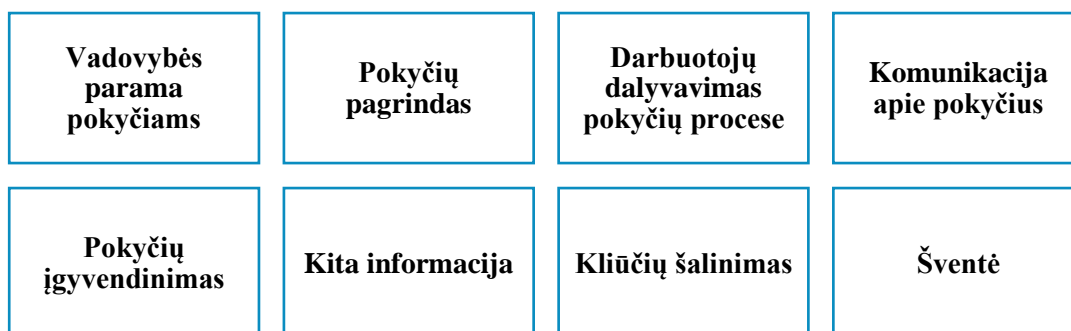
Kotter (2012), Harvardo verslo mokyklos profesorius ir žinomas pokyčių ekspertas, savo knygoje „Leading Change“, pristatė 8 žingsnių pokyčių modelį (žr. 11 pav.), kurį sukūrė remdamasis tyrimais, susijusiais su organizacijomis, išgyvenusiomis pokyčių procesą.

11 pav. 8 žingsnių pokyčių modelis (sudaryta pagal Kotter, 2012)

Visų pirma, įkvėpimas yra esminis žingsnis, siekiant sukurti impulsą ir skatinti žmones kartu siekti bendros ateities vizijos. Toliau reikia sukurti vadovaujančią komandą, kuri koordinuotų ir nuolat informuotų apie savo veiklą, užtikrindama veiksmingą pokyčių valdymą. Vizijos formulavimas yra svarbus lyderių uždavinys, kurie turi aiškiai ir suprantamai perduoti ją žmonėms, skatinant pokyčius. Įtraukimas yra būtinas siekiant didelių pokyčių, kai didelė grupė žmonių susijungia dėl bendro tikslo. Kliūčių pašalinimas, laimėjimų akcentavimas ir sėkmės analizavimas yra esminiai žingsniai, siekiant efektyviai vykdyti pokyčių valdymo strategiją. Galiausiai, kaitos vertinimas yra svarbus procesas, kuriuo užtikrinama, kad ryšys tarp naujo elgesio ir organizacijos sėkmės išliktų ilgalaikis ir stiprus, pakeičiantis senus įpročius (Kotter, 2012).

Siekiant sėkmingo kaitos proceso organizacijoje Lotich (2022) siūlo atkreipti dėmesį į šiuos veiksniai (žr. 12 pav.):

12 pav. Sėkmingo kaitos proceso organizacijoje veiksniai (sudaryta autoriaus)

Vadovams remiant diegiamas naujoves, darbuotojai pokyčius priima palankiai. Organizacijos pokyčiai turi būti grindžiami patikimais rodikliais, pvz., statistiniais duomenimis, strateginio planavimo rezultatais ir pan. Organizacijos nariams turi būti suteikta galimybė siūlyti idėjas, kaip pagerinti pokyčių procesą, o taip pat pateikta informacija apie vykstančius pokyčius, ypač susijusius su jų konkrečiomis užduotimis. Siekiant sumažinti kolektyvo pasipriešinimą pokyčiams, komunikacija turi būti aiški, atvira ir įtraukianti. Darbuotojai turėtų būti informuoti, kaip vyks numatytos permainos, o tam būtina turėti aiškų pokyčių įgyvendinimo planą. Įgyvendinant pokyčius, svarbu nuolat vertinti procesą ir patikrinti, ar pasiekti norimi tikslai. Administracija turi sukurti tinkamas sąlygas, kad organizacijos darbuotojai galėtų lengviau įgyvendinti pokyčius, šalindami įvairias kliūtis. Svarbu paminėti sėkmingus pokyčius, nes net maži pokyčių šventiniai įvykiai gali įkvėpti didesnius pokyčius ir motyvuoti organizacijos narius neprieštarauti naujovėms.

Apibendrinant veiksniai, kuriuos siūlo Loticho, galime teigti, kad organizacijos pokyčių sėkmė priklauso nuo vadovybės ryžto palaikyti naujoves, užtikrinti, kad pokyčiai būtų grindžiami patikimais rodikliais, leisti darbuotojams aktyviai dalyvauti procese ir suteikti jiems reikiamą informaciją. Struktūrizuota ir sisteminga komunikacija, aiškus pokyčių įgyvendinimo planas, nuolatinis proceso vertinimas, kliūčių šalinimas ir sėkmingų pokyčių šventimas yra esminiai veiksniai, skatinantys organizacijos narius priimti ir sėkmingai įgyvendinti pokyčius.

Organizacijose vykstant pokyčiams, išskiriami trys kaitos lygiai: individo, organizacijos ir įmonės. Individualių pokyčių valdymas padeda suprasti, kokius pokyčius žmonės patiria ir kaip gali juos pritaikyti savo profesiniame lygmenyje. Šis procesas apima mokymąsi, kaip žmonės sėkmingai žengia per pokyčius. Asmeniniai pokyčių valdymo metodai remiasi įvairiomis disciplinomis, įskaitant psichologiją ir neurologijos mokslus, siekiant kurti ir taikyti individualius

pokyčių palaikymo būdus. Pagrindinė organizacijos pokyčių valdymo sritis turėtų būti sutelkta į sėkmingą individualių perėjimų palaikymą projekto kontekste, kuriame būtų sukurtas veiksmų planas, užtikrinantis pagalbą darbuotojams, įskaitant supratimą, vadovavimą, instruktavimą ir mokymus, siekiant sėkmingo prisitaikymo. Pokyčių valdymas įmonėje apima struktūras, procesus, projektus ir vadovavimo kompetencijas, todėl būtina sukurti įmonės pokyčių valdymo pajėgumus, kad institucija integruotų pokyčių valdymą visoje organizacijoje (Smith ir kt., 2020).

Organizaciniai pokyčiai yra struktūrinio pobūdžio, orientuoti į organizacijos struktūrą, metodų ir procesų kitimą, ir čia svarbus vaidmuo tenka vadovams. Šie asmenys palaiko kasdienį organizacijos funkcionavimą, todėl dažnai sėkmingas pokyčių realizavimas yra jo atsakomybė (Zel, 2016).

Apibendrinant, pokyčių valdymas – kompleksiškas ir daugiaplanis procesas, kuriame svarbų vaidmenį vaidina organizacijos pasirengimas, vadovavimas, komunikacija ir gebėjimas prisitaikyti prie besikeičiančių sąlygų. Charakteristikos gali skirtis priklausomai nuo naudojamos teorijos, modelio ar metodologijos, tačiau bendras tikslas yra užtikrinti organizacijos tvarumą ir prisitaikymą prie naujų iššūkių.

2.2. Pokyčių valdymo svarba ikimokyklinėse įstaigose tvarumo kontekste

Švietimo sistemai, susiduriant su vis sudėtingesniais ir sparčiai besikeičiančiais pasaulio iššūkiais, būtina ieškoti naujų būdų ir formų, kurios padėtų prisitaikyti ir efektyviai reaguoti į šiuos kintančius reikalavimus. Viena iš galimybių, skatinančių švietimo permainas, yra edukacinės inovacijos, kurios padeda gerinti mokymąsi, didina mokinių dalyvavimą, tobulina mokytojų darbą bei prisitaiko prie nuolat kintančių švietimo iššūkių. Nuomonė, kad inovacijos yra esminis tvarumo skatinimo veiksnys, yra plačiai pripažįstama tarp mokslininkų, pramonės ekspertų ir vyriausybės atstovų.

Inovacijos nuolat keičia išorinę aplinką ir gyvenimo būdą (Huisingh ir kt., 2013) ir yra esminiai komponentai, leidžiantys organizacijoms, institucijoms, bendruomenėms, regionams ir šalims įgyvendinti tvarumą (Silvestre, 2015).

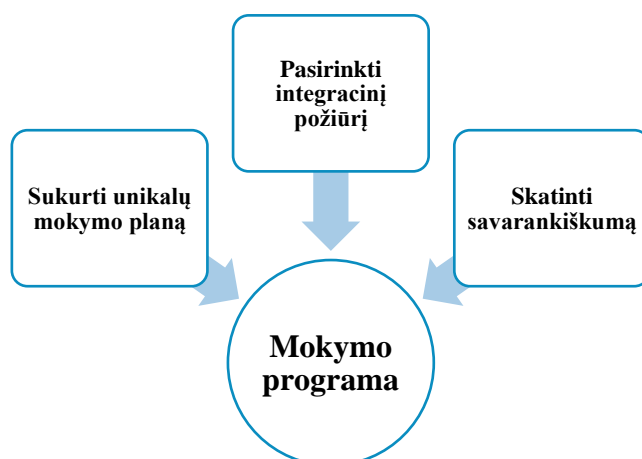
Braslauskienės ir kt. (2010) teigimu, inovacijos ikimokyklinėse ugdymo įstaigose yra nepaprastai svarbios ir būtinos kokybiškam ugdymui, vaikų saviraiškos skatinimui ir teigiamoms emocijoms, o taip pat glaudžiai susiję su pedagogo gebėjimais kurti, diegti ir pristatyti šias naujoves ugdytiniams. Pokyčiai reikalingi ir prasideda nuo ankstyvojo ugdymo, jie orientuoti į besimokantįjį, norint parengti besimokančiuosius greitai besikeičiančiai visuomenei, ekonomikai

ir ateičiai, (European Commission, „Learning for the green transition and sustainable development“, 2022).

N. Petkevičiūtė ir A. Balčiūnaitienė (2018) atliktas tyrimas atskleidė, kad organizacijos, siekdamos pokyčių, dažnai susiduria su iššūkiais: iniciatyvos nebuvimas, finansavimo trūkumas, žinių stoka ir atsakingo žmogaus nebuvimas.

Siekiant aktyvaus dalyvavimo įgyvendinant darnaus vystymosi tikslus ikimokykliniame ugdyme, būtina persvarstyti regioninės politikos strategijos pagrindines nuostatas ir integruoti jas į regionų plėtros planus. Be to, švietimo specialistai turėtų privalomai įtraukti darnaus vystymosi tikslus į ikimokyklinio ugdymo programas, o ne palikti juos tik rekomendacijų lygmenyje.

Elyan ir Al-Doulat (2021) išskyrė keletą aspektų, kuriais turėtų pasižymėti bet kokia ugdymo programa: suprantama ir konkreti, turinti aiškius vertinimo metodus ir mokymosi tikslų pasirinkimo galimybę, realiai įgyvendinama, inovatyvi. Be to, autoriai nurodo tris būdus, kaip integruoti darnaus vystymosi tikslus ir koncepcijas į mokymo programas (žr. 13 pav.):

13 pav. Darnaus vystymosi tikslų ir koncepcijų integravimas į mokymo programas (sudaryta autoriaus pagal Elyan ir Al-Doulat, 2021)

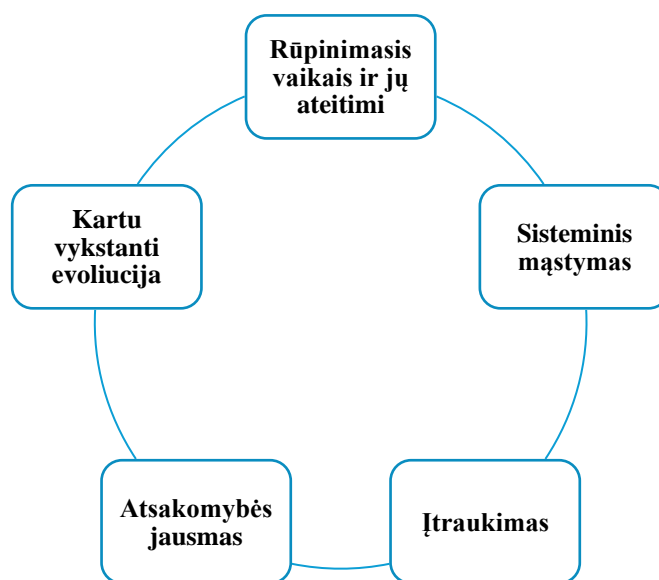
Tyrėjų teigimu pirmiausia reikia *sukurti unikalų mokymo planą*, skirtą konkrečiai darnaus vystymosi sričiai, kuris apimtų *integracinį požiūrį*. Šis požiūris leistų įtraukti darnaus vystymosi koncepcijas į tematiką, susijusią su aplinka ir jos ištekliais. Be to, būtina *skatinti savarankiškumą*, norint užtikrinti, kad įgytos žinios būtų taikomos kasdienėje veikloje.

Atnaujintoje „Priešmokyklinio ugdymo bendrojoje programoje“ (Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija, 2022), kaip svarbi ugdymo dalis išskiriamas vaikų vertybių formavimas, skatinant jų pasitikėjimą savimi, aktyvumą, kūrybingumą, ir atsakomybę bei pasiryžimą įgyvendinti savo idėjas drąsiai ir savarankiškai. Programoje išskirtos šešios ugdymosi sritys, kurios laikomos lygiavertėmis ir ugdomos integraliai su kompetencijomis. Ugdymo(si) turinio gairėse įžvelgiamas tamprus ryšys su darnaus vystymosi tikslais, kuriuose paminėta, kad

vaikai diskutuoja apie darną su gamta, mokosi rūšiuoti atliekas, tausoja ir pastebi gamtinių išteklių naudą žmonėms, apmąsto žmogaus įtaką aplinkai, įvertindami, kada ji teigiama ir kada neigiama. (Priešmokyklinio ugdymo programa, 2022).

Šiuo metu vyksta ikimokyklinio ugdymo programos peržiūra ir atnaujinimas, kurioje svarbiu akcentu tampa tvarumo vystymasis. Ugdymo(si) srityje „Tyrinėju ir pažįstu aplinką“ vaikai diskutuoja apie žmogaus išmetamų atliekų pavojų gamtai, mokosi atsakingo vartojimo, supranta veiksmus, kuriais gali prisidėti prie Žemės išteklių tausojimo ir tvarumo (Įsakymas dėl ikimokyklinio ugdymo programos gairių patvirtinimo, 2023). Štai kodėl ugdymo procesas tampa pagrindu, leidžiančiu vaikams stiprinti savo kūrybines jėgas ir ruoštis ne tik priimti, bet ir prisitaikyti prie naujų aplinkos iššūkių.

Sėkmingų ir ilgalaikių pokyčių esmė glūdi sistemos komponentų ir iniciatyvių veiksmų tarpusavio sąveikoje, o ne atskirų veiksmų izoliuotuose kontekstuose, todėl, siekiant sisteminių pokyčių švietimo sistemoje, būtina atkreipti dėmesį į šiuos elementus (žr. 14 pav.):

14 pav. Elementai, turintys įtakos sistemingsiems pokyčiams švietimo sistemoje (sudaryta autoriaus)

Rūpinimasis vaikais ir jų ateitimi turėtų būti kiekvieno sisteminio pokyčio pagrindas, neatsižvelgiant, ar tai būtų siekis skatinti mokymąsi, ar asmeninį tobulėjimą. Siekiant suprasti elementų tarpusavio priklausomybę, švietimo sistemos dalyviai turi turėti sisteminį mąstymą, o visi suinteresuoti asmenys būtų įtraukiami į procesą ir prisiimtų atsakomybę už konkrečią pokyčių dalį, prisideddami prie jo. Transformacija švietimo sistemoje, bendruomenėje ir individuose turi vykti vienu metu. (Masonu, 2016, cit. iš Valackienė ir Želnienė, 2018, p. 67).

Pokyčių valdymas ikimokyklinėse įstaigose yra svarbus procesas siekiant užtikrinti šių įstaigų tvarumą. Tvarumas apima gebėjimą išlaikyti ir gerinti veiklos efektyvumą ilgalaikėje perspektyvoje, atsižvelgiant į socialinius, ekonominius ir aplinkos veiksnius (Videikienė ir Šimanskienė, 2013).

Pokyčių valdymas ikimokyklinėse įstaigose yra būtinas siekiant jų tvarumo. Tvarumas apima veiklos efektyvumo ilgalaikį išlaikymą, atsižvelgiant į socialinius, ekonominius ir aplinkos veiksnius. Siekiant sisteminių pokyčių, svarbu įtraukti elementus, tokius kaip rūpinimasis vaikais, sisteminis mąstymas, įtraukimas, atsakomybės jausmas ir kartu vykstanti evoliucija. Švietimo sistemai, susiduriant su sudėtingais iššūkiais, reikia ieškoti naujų būdų ir formų, galinčių prisitaikyti prie sparčiai besikeičiančių reikalavimų. Edukacinės inovacijos yra galimybė ir pagrindinis tvarumo skatinimo veiksnys, pripažįstamas tiek mokslininkų, pramonės ekspertų, tiek vyriausybės atstovų. Jos ne tik keičia išorinę aplinką ir gyvenimo būdą, bet yra esminiai komponentai organizacijų, institucijų, bendruomenių ir šalių tvarumo siekiuose. Norint, kad ikimokyklinės ugdymo įstaigos prisidėtų prie darnaus vystymosi tikslų, būtina integruoti darnaus vystymosi principus į regioninės politikos strategijas ir ugdymo programas. Vadovai, kaip organizacijų kaitos procesų lyderiai, turi imtis konkrečių žingsnių siekdami sėkmingai įgyvendinti pokyčius. Švietimas turi būti naudojamas kaip priemonė, skatinanti supratimą apie tvaraus vystymosi principus, o tarptautiniai projektai ir programos gali būti katalizatoriais ikimokyklinio ugdymo kaitai ir naujovių atsiradimui.

3. TYRIMO METODOLOGIJA

3.1. Tyrimo metodologijos pagrindimas

Tvarumo ugdymas ikimokyklinėse įstaigose: pedagogų pokyčių valdymo kontekstas tyrimo metodologija grindžiama:

Konstruktivizmo teorijos principais (Vygotskis, 1978), kurie akcentuoja aktyvų dalyvavimą, praktinį mokymą ir refleksiją kaip pagrindinius pažinimo proceso elementus. Suaugusieji, įskaitant mokytojus, vaidina svarbų vaidmenį, skatinant vaiko smalsumą ir kūrybiškumą, kuriant turiningą aplinką ir specialiai jį lavinant. Bendrose veiklose suaugusieji atlieka tarpininko vaidmenį, padedant vaikui sąveikauti su aplinkiniu pasauliu ir daiktais. Stebėdami suaugusiųjų veiksmus su daiktais, vaikai nuo mažumės mokosi ir įsisavina praktinės veiklos žmogiškąsias formas, ir taip vystosi jų socialinės patirtys. Suaugusieji turėtų mokyti vaikus ne tik tai, ką jie jau moka daryti savarankiškai, bet ir tai, ką jie dar gali išmokti bendradarbiaudami. Tai suteikia vaikui gebėjimą ateityje savarankiškai įgyvendinti tai, ką jis šiandien išmoko. L. Vygotskis pabrėžia socialinį kontekstą ir sąveiką, kaip svarbius veiksnius pažinimo procese, kurie padeda įvertinti, kaip individas konstruoja savo pažinimo procesą ir kaip jis per veiksmus bei sąveiką su pasauliu keičia savo suvokimą ir įgūdžius (Vygotskis, 1978). Svarbu pažymėti, kad konstruktivizmo teorija ne tik apima pažinimo proceso prigimtį, bet ir suteikia įrankius pedagogams suprasti, kaip jie gali kurti aplinkas ir scenarijus, kurie skatina aktyvų dalyvavimą, praktinį mokymą ir refleksiją. Tai padeda gilintis į pedagogų patirtį ir suprasti, kaip jie gali efektyviai įgyvendinti pokyčius valdymo procese ikimokyklinėse ugdymo įstaigose.

Kritinės teorijos principais (Freire, 2000), kurie analizuoja šiuolaikinio pasaulio iššūkius ir juos sieja su švietimu. Freire teigia, kad švietimas turėtų skatinti žmones tapti aktyviais ir kritiškai mąstančiais dalyviais, o švietimo procesą jis suvokia kaip problemų sprendimą ir klausimų kėlimą. Jis taip pat pabrėžia technologijų įtaką ir jų reikšmę švietime bei atkreipia dėmesį į naujųjų medijų plėtrą, vartotojiškumą, socialines nelygybes, tautų diskriminaciją ir religinius konfliktus, atsirandančius globalizacijos kontekste. Freire kalba apie dialoginį mokytojo ir mokinio santykį, kuriame mokytojas yra lygiavertis bendravimo partneris, o ne tik informacijos perdavėjas. Mokytojas turėtų aktyviai skatinti mokinių kritinį požiūrį, įtraukdamas juos į diskusijas, kurios skatina problemų sprendimą. Be to, Freire teigia, kad suaugusiųjų švietėjas neturėtų tik suteikti žinių arba kurti įgūdžių, bet ir sudaryti sąlygas mokiniui kvestionuoti aplinką, suprasti ją kaip dinamišką socialinį konstruktą, kurį galima kurti ir pertvarkyti siekiant sukurti naują socialinę realybę, kuri būtų priimtina visiems. Jo nuomone, transformuojantis mokymas leidžia ne tik

mokytis, bet ir keisti mokinio požiūrį ir aplinką, siekiant geresnės ir teisingesnės socialinės realybės.

3.2. Tyrimo metodika

Atlikus mokslinės literatūros ir kitų dokumentų, informacijos šaltinių analizę apie tvarumo ugdymo ikimokyklinėse įstaigose pedagogų pokyčių valdymo kontekstus, atsižvelgiant į tyrimo tikslą ir keliamus probleminius klausimus, pasirinkta taikyti kiekybinio tyrimo strategiją. Pasirinkta strategija suteikia galimybę apklausti didesnę tiriamųjų skaičių ir reprezentatyvesnį vaizdą, kas padeda gauti tikslesnius ir kokybiškesnius atsakymus. Ši tyrimo strategija leidžia standartizuoti duomenų rinkimo procesą, užtikrinti objektyvumą ir suteikti galimybę palyginti rezultatus su kitais tyrimais (Tidikis, 2003).

Duomenų rinkimas. Tyrimo metu, norint išsiaiškinti pedagogų požiūrį į tvarumą, identifikuoti tvarumo taikymo galimybes ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje, atskleisti, kokius pokyčius įgyvendina ugdymo įstaiga siekdama integruoti tvarumą į ikimokyklinės įstaigos ugdymo procesą, buvo pasirinktas internetinės apklausos metodas. Šis metodas leidžia išvengti tyrėjo įtakos dalyvių nuomonei, nes dalyviai gali anonimiškai ir savarankiškai atsakyti į klausimus (Valackienė ir Mikėnė 2008). Be to, jis leidžia pasiekti didelį respondentų skaičių, užtikrinant apklausos reprezentatyvumą ir įvairiapusišką požiūrį į tvarumo ugdymo aspektus. Tai efektyvus ir ekonomiškąs metodas, reikalaujantis mažiau laiko ir resursų organizuojant ir vykdant apklausą (Gaižauskaitė ir Mikėnė, 2014).

Atlikus mokslinės literatūros šaltinių analizę, sudarytas klausimynas iš atviro, uždaro ir pusiau uždaro tipo klausimų. Uždari ir pusiau uždari klausimai yra dažniausiai naudojami apklausose, nes jie labiausiai tinkami kiekybinei analizei. Šie klausimai suteikia paprastą ir patogų būdą atsakyti, palengvina duomenų apdorojimą, o atsakymų kokybė nėra priklausoma nuo respondentų iškalbingumo. Tačiau juos sudėtinga suderinti, siekiant, kad jie būtų suprantami visiems ir nekistų. Atviri klausimai, leidžiantys respondentui laisvai išreikšti savo mintis, išlaiko atsakymo spontaniškumą ir leidžia įvertinti respondentų žinias. Tačiau jie gali reikalauti daugiau pastangų ir laiko, o duomenų gavimas ir kodavimas gali būti sudėtingesni. Taip pat atsakymai gali skirtis pagal respondentų iškalbingumą, o kai kurie gali likti nepalyginami (Gaižauskaitė ir Mikėnė, 2014).

Tidikio (2003) ir Kardelio (2007) nustatytais klausimynų sudarymo principais, reikalavimais ir rekomendacijomis buvo remtasi sudarant klausimyną. Tyrimo anketą sudaro 24 klausimai (žr. 2 priedą), kurie suskirstyti į keturis blokus. 1-4 klausimu (trys uždaro ir vienas atviro tipo) siekta gauti informaciją apie atliktame tyrime dalyvavusių žmonių amžių, lytį, kvalifikacinę kategoriją

ir gyvenamąją vietovę. 5-8 klausimu (vienas atviro ir trys uždaro tipo) siekiama atskleisti pedagogų požiūrį į tvarumą. 9-15 klausimu (keturi uždaro ir trys pusiau uždaro tipo) siekiama įvertinti tvarumo taikymo galimybes ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje. 16-24 klausimu (penki atviro, du uždaro ir du pusiau uždaro tipo) siekiama sužinoti, kokius pokyčius įgyvendina ugdymo įstaiga siekdama integruoti tvarumą į ikimokyklinės įstaigos ugdymo procesą ir su kokiais iššūkiais susiduria.

Duomenų analizė. Tyrimo duomenys buvo analizuoti, derinant mišriąją tyrimo metodologiją. Uždaro tipo klausimams naudota aprašomoji statistika, o atviro tipo klausimams taikyta turinio (*content*) analizės metodika. Turinio analizė reiškia kūrybingą procesą, kurį vykdant, laikomasi sistemingų žingsnių. Analizuojant tekstą, svarbu laikytis tokios sekos – kartotinis teksto skaitymas, kategorijų identifikavimas pagal pagrindines sąvokas, kategorijų turinio suskaidymas į subkategorijas, kategorijų ir subkategorijų interpretacija ir pagrindimas teksto teiginiais (Žydžiūnaitė ir Jonušaitė, 2004). Kiekybinių duomenų analizė ir jų interpretavimas buvo atlikti naudojant Microsoft Office Excel programą, kurios pagalba skaičiuojami pasikartojantys prasminiai vienetai.

Tyrimo kontekstas ir procedūros. Pirmajame etape, prieš pradėdant atlikti tyrimą apie tvarumo ugdymo ikimokyklinėse įstaigose pedagogų pokyčių valdymo kontekstus, buvo formuluojama tyrimo tema ir aptariami pagrindiniai probleminiai klausimai. Atlikta mokslinės literatūros ir kitų dokumentų, informacijos šaltinių analizė, kuri yra integrali mokslinio darbo dalis ir neatsiejama nuo mokslinio tyrimo (Kardelis, 2002). Antrasis etapas apėmė tyrimo objekto, tikslo ir uždavinių nustatymą. Literatūros šaltinių analizė išplėtojo supratimą apie nagrinėjamą reiškinį, o išvados iš teorinės dalies padėjo sukurti klausimyno planą empirinei daliai. Numatytos tyrimo paradigmos ir strategijos, duomenų rinkimo ir analizės metodai, imties sudarymo pagrindimas, anketos klausimų paruošimas, duomenų rinkimas. Sukurta internetinė apklausa, patalpinta www.ManoApklausa.lt. Tyrimo duomenų analizė ir sintezė, diskusija, išvadų formulavimas ir rekomendacijų rengimas vyko trečiajame etape.

Tyrimo imtis. Atsižvelgiant į tai, kad tyrimas vykdytas internetinės apklausos būdu, tyrimo imtį nusako visi respondentai, kurie atsakė į internetinę apklausą, patalpintą www.ManoApklausa.lt platformoje. Kadangi šioje internetinėje apklausoje gali dalyvauti bet kuris norintis asmuo, tyrimo imtis yra susidedanti iš visų internetinėje apklausoje dalyvavusių asmenų, kurie atitinka tyrimo kriterijus (pvz., dirba ikimokyklinio ugdymo įstaigoje). Tyrimo imtį galima vertinti, kaip priklausančią nuo atsitiktinio pasirinkimo, nes internetinė apklausa yra atvira visiems, ir nepasirinkti respondentai gali dalyvauti apklausoje. Taigi tyrimo imtis nėra apribota ar iš anksto nustatyta, o priklauso nuo visų norinčių asmenų, kurie dalyvauja apklausoje. Tyrimo imtį sudarė 104 dalyvavusieji (N=104). Kvietimas dalyvauti apklausoje buvo išsiųstas į ikimokyklinio

ugdymo įstaigas įvairiuose Lietuvos miestuose, o taip pat įkeltas į socialinius tinklapius su prašymu dalyvauti tyrime ir užpildyti anketą.

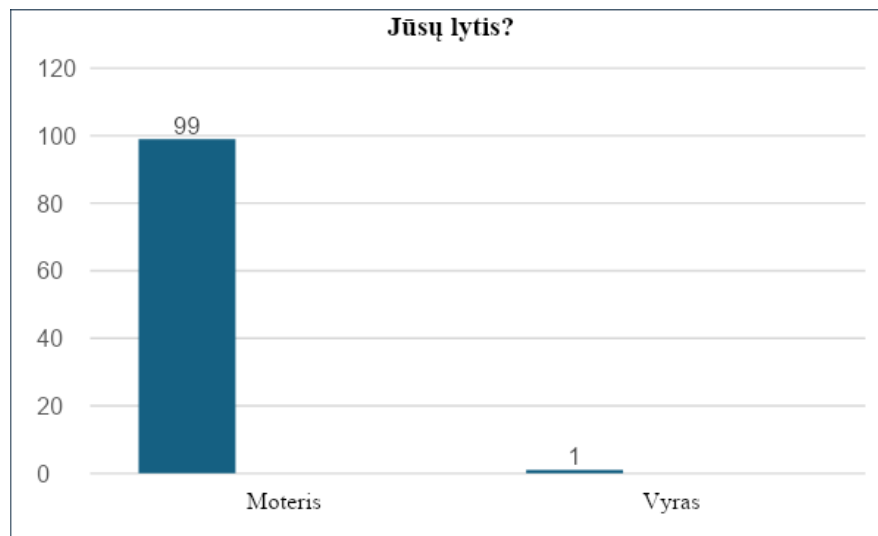
Tyrimo kokybė. Svarbiausi tyrimo kokybės požymiai yra validumas ir patikimumas (Bitinas ir kt., 2008), kurie buvo užtikrinti gerai apgalvojus tyrimo metodiką. Apklausos metodo naudojamuose tyrimuose būtina laikytis pagrindinių etinių principų. Dalyvavimas tyrime turi būti *paremtas informuotu ir savanorišku sutikimu*, todėl respondentams turi būti suteikta būtina informacija, leidžianti jiems pagrįstai nuspręsti dėl dalyvavimo. Būtina *užtikrinti anonimiškumą ir konfidencialumą* dėl surinktų duomenų, kad respondentų tapatybė ir atsakyti klausimai nebūtų atskleisti. Taip pat svarbu *išvengti bet kokios žalos ar nepageidaujamo poveikio respondentams* (Rupšienė, 2007).

Tyrimo metu buvo laikomasi šių pagrindinių mokslinių tyrimų etikos principų: savanoriškumo, anonimiškumo ir konfidencialumo. Tiriamiesiems buvo suteikta galimybė laisvai pasirinkti, ar dalyvauti tyrime, ar bet kuriuo metu pasitraukti. Be to, jie buvo raštu informuoti apie tyrimo esmę, konfidencialumo užtikrinimą ir etikos principus. Respondentai pateikė anonimiškai užpildytas anketas, o gauti duomenys buvo naudojami tik siekiant pateikti apibendrintą tyrimo informaciją.

4. TVARUMO UGDYMAS IKIMOKYKLINĖSE ĮSTAIGOSE: PEDAGOGŲ POKYČIŲ VALDYMO KONTEKSTAS EMPIRINIO TYRIMO DUOMENŲ REZULTATAI IR JŲ ANALIZĖ

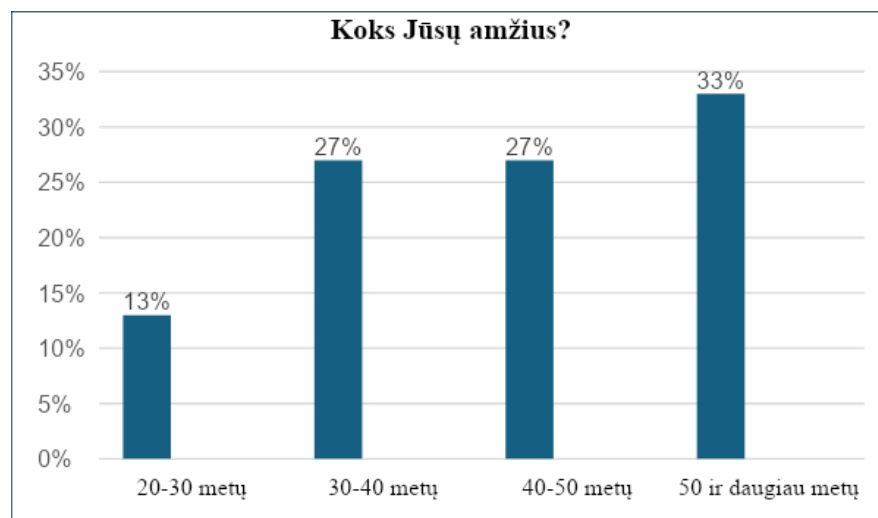
4.1. Demografinės tiriamųjų charakteristikos

Pirmuoju klausimų bloku siekta gauti informaciją apie žmonių dalyvavusių tyrime amžių, lytį, kvalifikacinę kategoriją ir gyvenamąją vietovę.

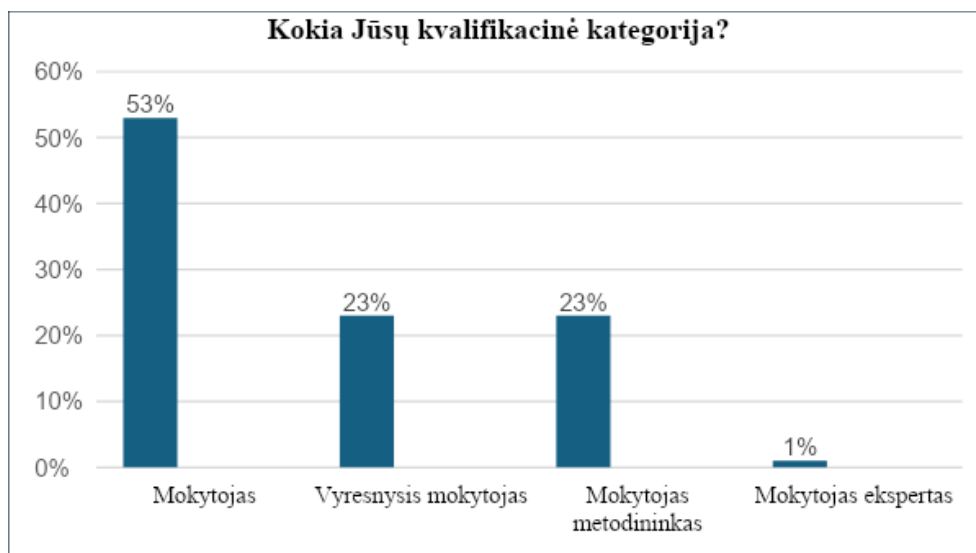
15 pav. Lytis (N=104, %)

Kaip matyti, (žr. 15 pav.) didžiąją respondentų dalį sudarė moterys (99%).

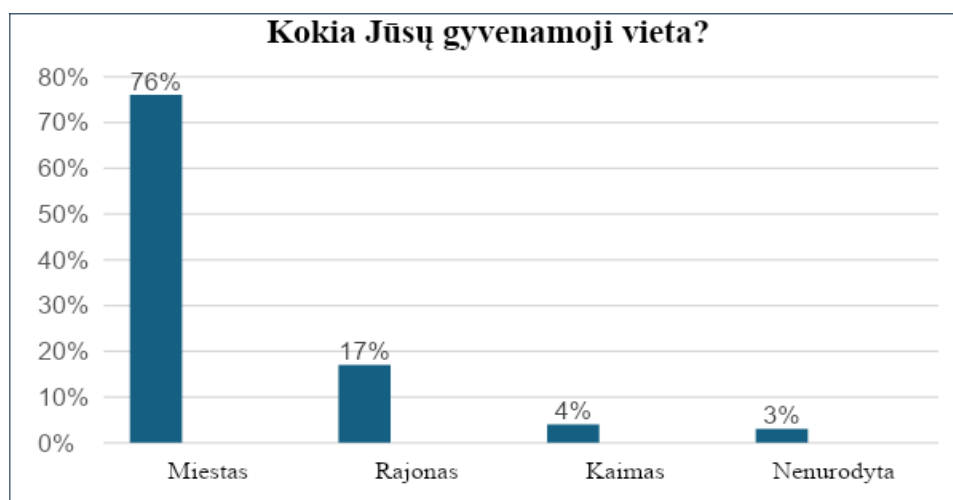
16 pav. Amžius (N=104, %)

Remiantis gauta informacija (žr. 16 pav.), didžiausią respondentų dalį sudaro tie, kurie yra 50 metų ir vyresni (33%). Šis rezultatas rodo, kad vyresnės kartos asmenys buvo didžiausia apklaustųjų dalis. Tačiau taip pat pastebimas nemažas skaičius atstovų iš 30-40 metų grupės (27%), o taip pat iš 40-50 metų grupės (27%). Mažiausią dalį sudaro respondentai nuo 20 iki 30 metų (13%).

17 pav. Kvalifikacinė kategorija (N=104, %)

Pateiktoje diagramoje matome (žr. 17 pav.), kad didžiają respondentų dalį sudarė pedagogai, kurie turi mokytojo kvalifikaciją (53%). Didelė dalis respondentų – vyresnieji mokytojai (23%) ir mokytojai metodininkai (23%). Nors tik 1% respondentų yra mokytojai ekspertai, tai svarbus aspektas, nes jie gali turėti gilesnių žinių, kurios gali būti naudingos siekiant stiprinti tvarumo elementus ikimokyklinio ugdymo kontekste.

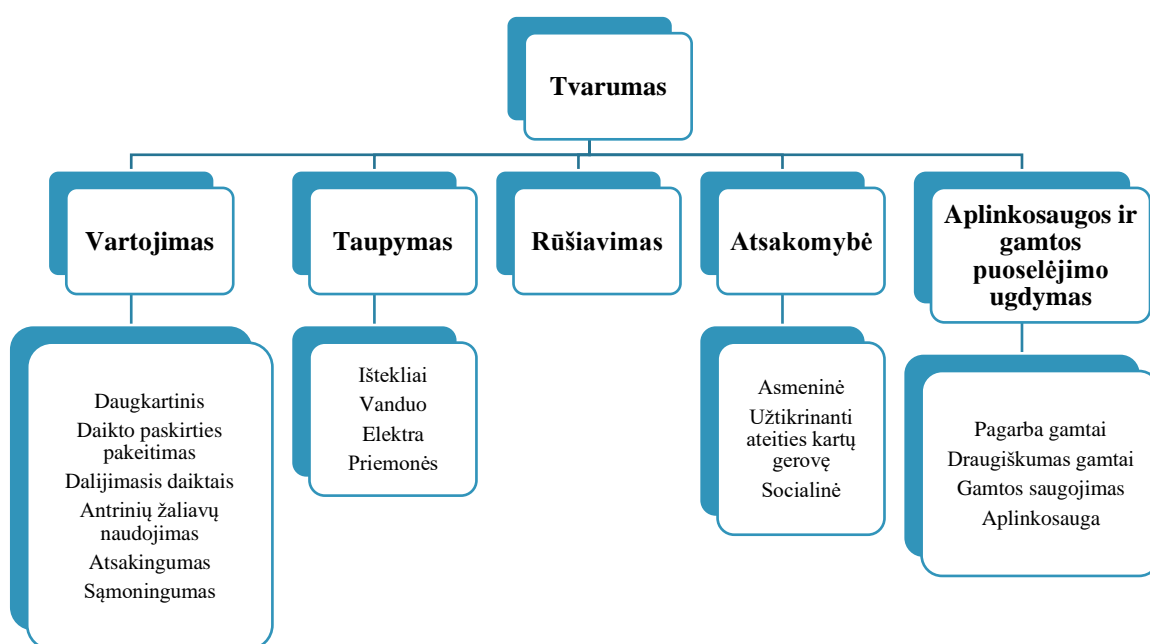

18 pav. Gyvenamoji vieta (N=104, %)

Analizuojant tyrimo duomenis paaiškėjo (žr. 18 pav.), kad didžiausią respondentų dalį sudaro respondentai gyvenantys miestuose (76%), kita dalis yra iš rajonų (17%). Kai kurie respondentai nurodė, kad gyvena kaime (4%), o kiti nepateikė savo gyvenamosios vietos (3%). Plačiau apie respondentų gyvenamąją vietą (žr. 3 priede).

4.2. Pedagogų požiūris į tvarumą

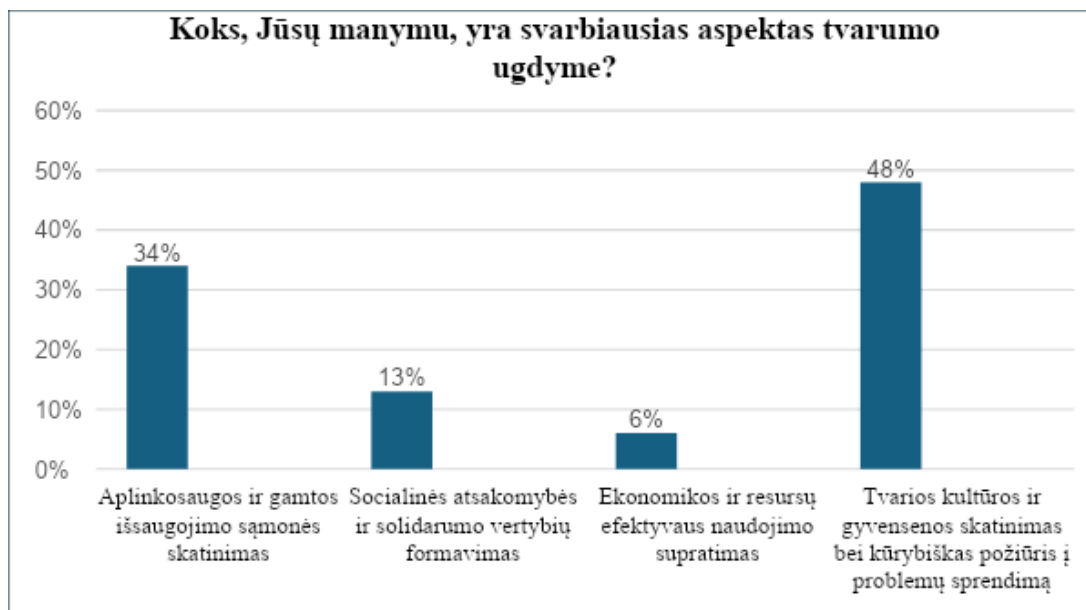
Antrąjį klausimų bloką sudaro klausimai, kuriais siekiama atskleisti pedagogų požiūrį į tvarumą.

19 pav. Sąvokos „tvarumas“ apibrėžimas ikimokyklinio ugdymo kontekste (N=104)

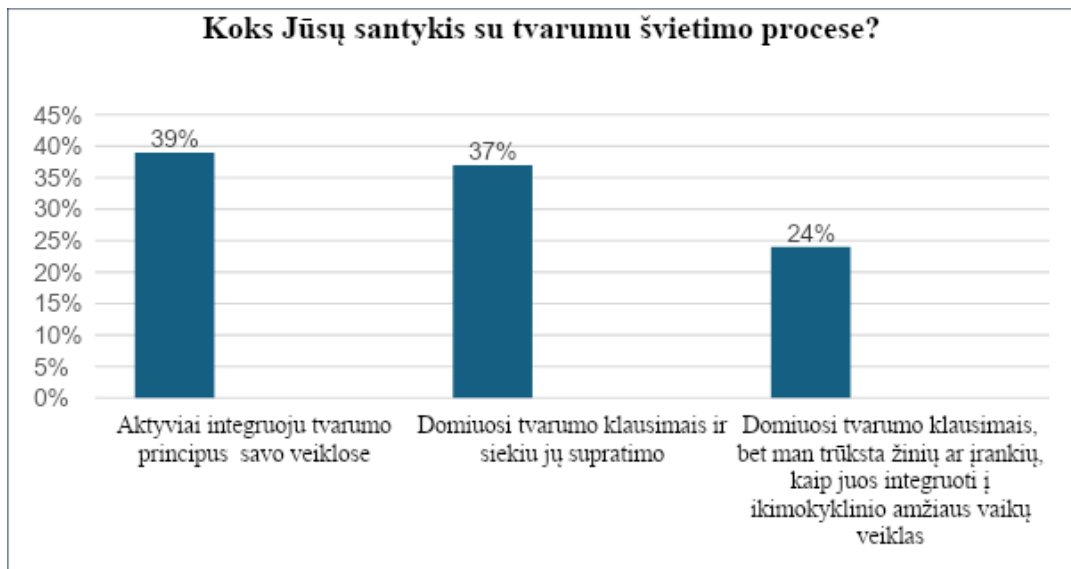
Respondentų pateiktuose atsakymuose (žr. 19 pav.) tvarumas apima sąvokas ir veiksmus, susijusius su vartojimu, taupymu, rūšiavimu, atsakomybe, aplinkosaugos ir gamtos puoselėjimu. Plačiau apie sąvokos tvarumas apibrėžimą ikimokyklinio ugdymo kontekste (žr. 4 priede). Tai atspindi Jungtinių Tautų „Pasaulio komisijos aplinkos ir vystymosi“ ataskaitos „Mūsų bendra ateitis“ (1987) sampratą. Tvarumas ikimokyklinio ugdymo kontekste galėtų būti apibrėžiamas kaip sąmoningas ir atsakingas požiūris bei elgesys, kuris skatina vaikus tausoti gamtinius išteklius, gerbti aplinką bei priimti sprendimus, kurie prisideda prie aplinkos ir gamtos išsaugojimo ateities kartoms ir yra artimai susijęs su United Nations Conference on Environment & Development „Agenda 21“ (1992) apibrėžimu. Autoriaus Nguyen (2022) požiūris apie tvarumą papildoma

respondentų teiginius, nurodydamas, kad tvarumas taip pat apima sąmoningą produktų pirkimą ir naudojimą, siekiant nepakenkti žmonių sveikatai ir nekelti grėsmės ekosistemai.

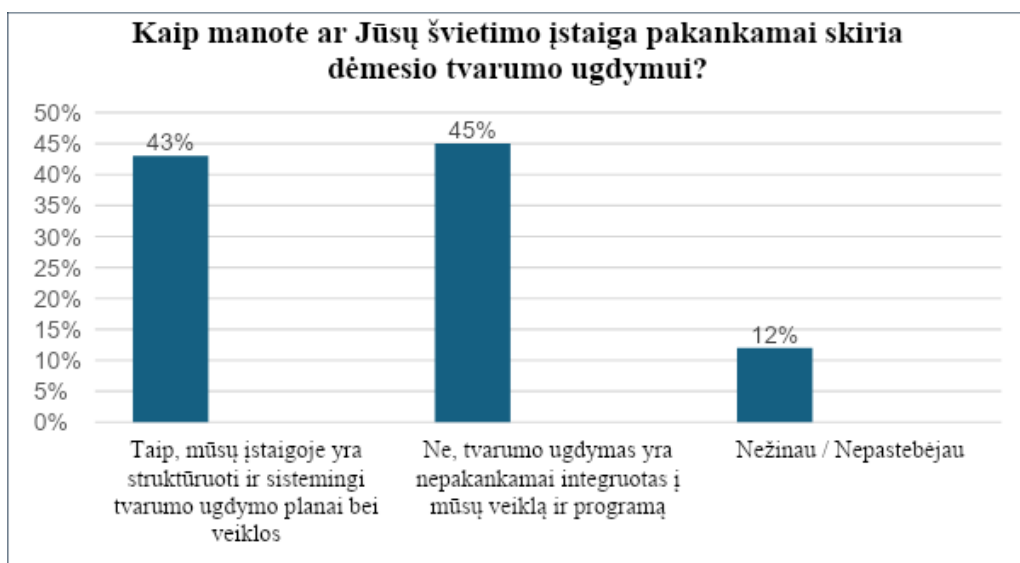
20 pav. Svarbiausias aspektas tvarumo ugdyme (N=104, %)

Respondentų pateikti atsakymai rodo (žr. 20 pav.), kad dauguma apklaustųjų (48%) svarbiausiu tvarumo ugdymo aspektu laiko tvarios kultūros ir gyvenamos skatinimą bei kūrybišką požiūrį į problemų sprendimą. Tai sutampa su literatūroje aprašytu socialiniu tvarumo aspektu, kuris glaudžiai susijęs su bendruomenių įsitraukimu darnaus vystymosi kontekste (Leal Filho ir kt., 2018). Šis aspektas pabrėžia bendradarbiavimo ir kūrybingumo svarbą, kuri skatina žmones veikti siekiant bendro tikslo – išsaugoti planetą. 34% respondentų pabrėžė aplinkosaugos ir gamtos išsaugojimo sąmonės skatinimą, kuris atitinka aplinkosauginio tvarumo sampratą, siejamą su žmonijos poreikių patenkinimu nesudarant neigiamo poveikio gamtos ekosistemoms (Morelli, 2011). Tai parodo, kad žmonėms svarbu ugdyti vaikų sąmoningumą apie aplinkos ir gamtos išsaugojimo svarbą, kad būtų galima išvengti neigiamų pasekmių ateityje. Socialinės atsakomybės ir solidarumo vertybių formavimas buvo nurodytas kaip svarbus aspektas 13% respondentų, o ekonomikos ir resursų efektyvaus naudojimo supratimo svarbą nurodė 6% respondentų, tai taip pat atitinka literatūroje apibūtinamus tvarumo aspektus. Socialinė atsakomybė ir solidarumas yra svarbūs socialinio tvarumo elementai, o ekonomikos efektyvumas atitinka ekonominio tvarumo principus, kurie siekia ilgalaikio ekonominio augimo, išvengiant gamtinių išteklių išsekimo (Jabareen, 2006).

21 pav. Pedagogų santykis su tvarumu švietimo procese (N=104, %)

Remiantis gautais duomenimis (žr. 21 pav.), dauguma respondentų (39%) aktyviai integruoja tvarumo principus savo veikloje švietimo procese. Tai reiškia, kad jie aktyviai taiko tvarumo principus ir praktikas ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo procese. 27% respondentų domisi tvarumo klausimais ir siekia jų supratimo. Tai rodo jų suinteresuotumą ir siekį įgyti daugiau žinių šioje srityje. 24% respondentų teigia, kad jie domisi tvarumo klausimais, bet jiems trūksta žinių ar įrankių, kaip juos integruoti į ikimokyklinio amžiaus vaikų veiklas. Tai rodo, kad jie susidomėję šia tema, bet jiems reikia daugiau informacijos ar palaikymo, kad galėtų efektyviau įgyvendinti tvarumo principus savo darbe.

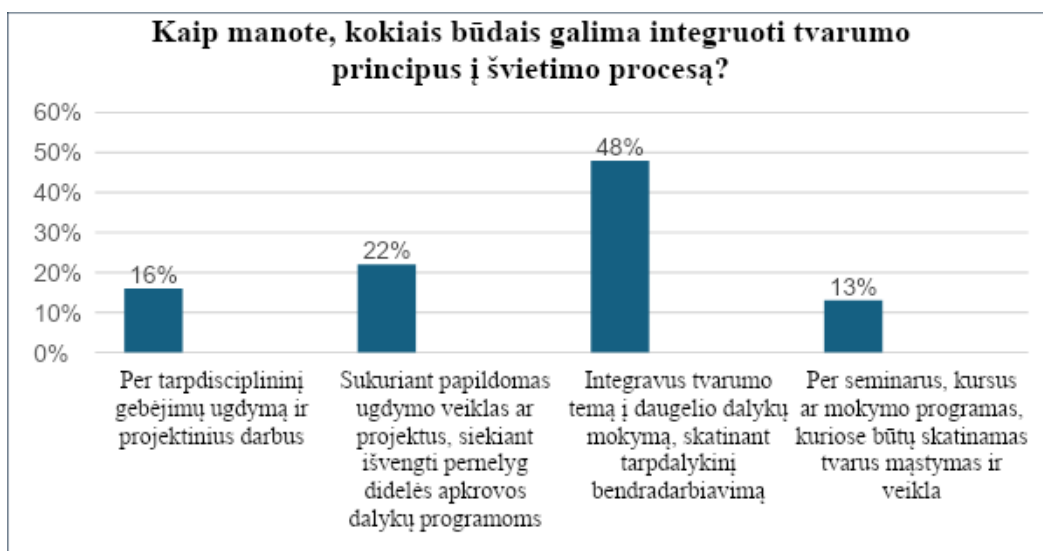

22 pav. Nuomonė apie švietimo įstaigos dėmesį tvarumo ugdymui (N=104, %)

Išanalizavus duomenis (žr. 22 pav.) matyti, kad 43% respondentų mano, kad jų švietimo įstaigoje pakankamai skiriama dėmesio tvarumo ugdymui. Įstaigoje yra struktūruoti ir sistemingi tvarumo ugdymo planai bei veiklos, kas rodo, kad ši tema yra svarbi ir integruota į jų veiklą. Tačiau 45% respondentų mano, kad tvarumo ugdymas yra nepakankamai integruotas į jų švietimo įstaigos veiklą ir programą. Tai rodo, kad yra dedamos pastangos, tačiau yra vietos tobulinimui. 12% respondentų pasirinko atsakymą „Nežinau / Nepastebėjau“, tai rodo, kad jie gali neturėti pakankamai informacijos ar supratimo apie tai, kaip jų švietimo įstaigoje skiriama dėmesio tvarumo ugdymui.

4.3. Tvarumo taikymo galimybės ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje

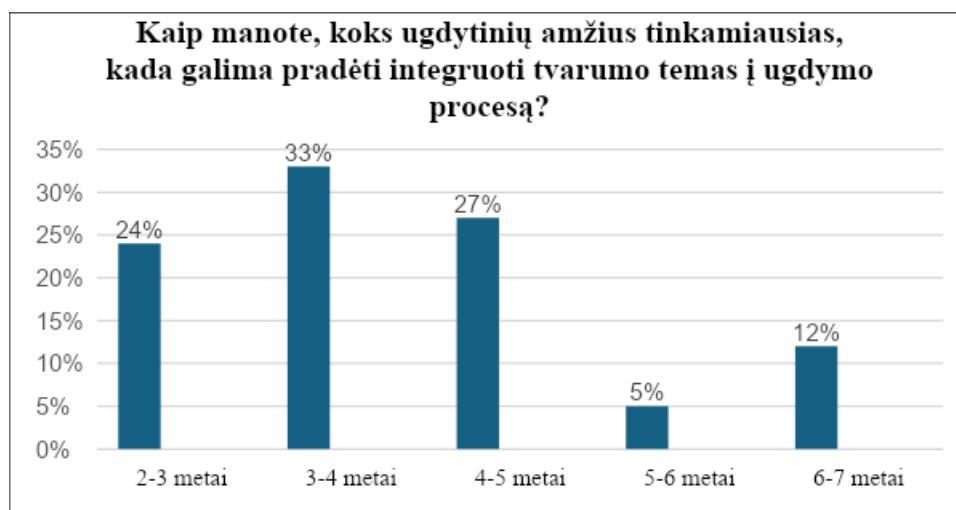
Trečiasis klausimų blokas apima klausimus, kuriais siekiama įvertinti tvarumo taikymo galimybes ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje.

23 pav. Būdai, kuriais galima integruoti tvarumo principus į švietimo procesą (N=104, %)

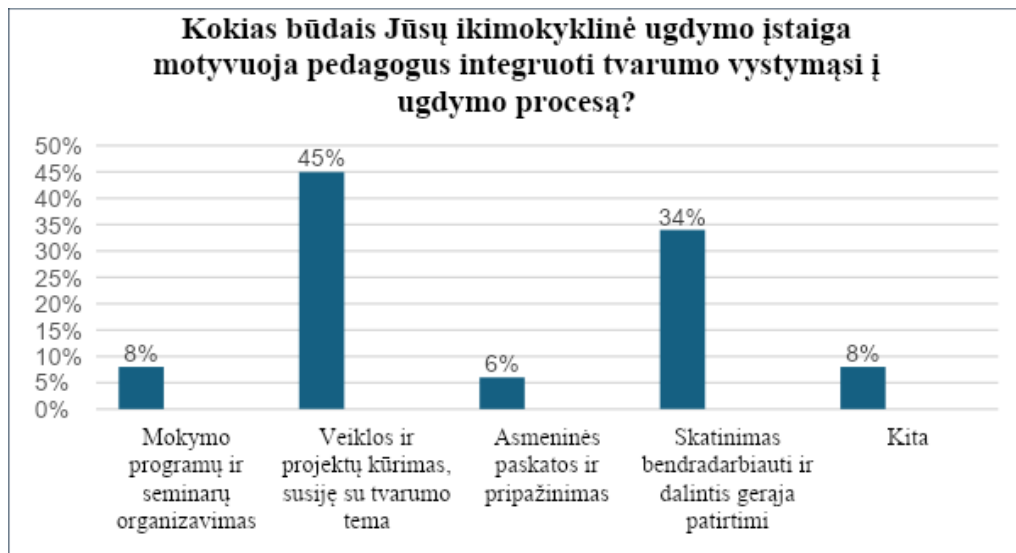
Remiantis respondentų atsakymais (žr. 23 pav.) galima teigti, kad yra keletas būdų, kaip galima integruoti tvarumo principus į švietimo procesą. 48% respondentų mano, kad tvarumo tema turėtų būti integruota į daugelio dalykų mokymą, skatinant tarpdalykinį bendradarbiavimą. Tai rodo, kad yra pripažįstama tvarumo svarba ir poreikis įtraukti šią temą į skirtingų dalykų mokymą, siekiant sudaryti plačias žinias apie tvarumo principus. 22% respondentų pasisako už papildomų ugdymo veiklų ar projektų kūrimą, siekiant išvengti pernelyg didelės apkrovos dalykų programoms. Tai rodo, kad yra poreikis kurti papildomas veiklas ar projektus, skirtus konkrečioms tvarumo aspektams, kurie gali būti integruoti į mokymo procesą. 16% respondentų mano, kad tvarumo principai gali būti integruoti per tarpdisciplininį gebėjimų ugdymą ir projektinius darbus.

Tai reiškia, kad galima įtraukti tvarumo temas į įvairių dalykų mokymą, kurie kartu sukuria galimybes mokiniams išplėsti savo žinias ir suvokimą apie tvarumo klausimus 13% respondentų mano, kad tvarumo principai gali būti skatinami per seminarus, kursus ar mokymo programas.

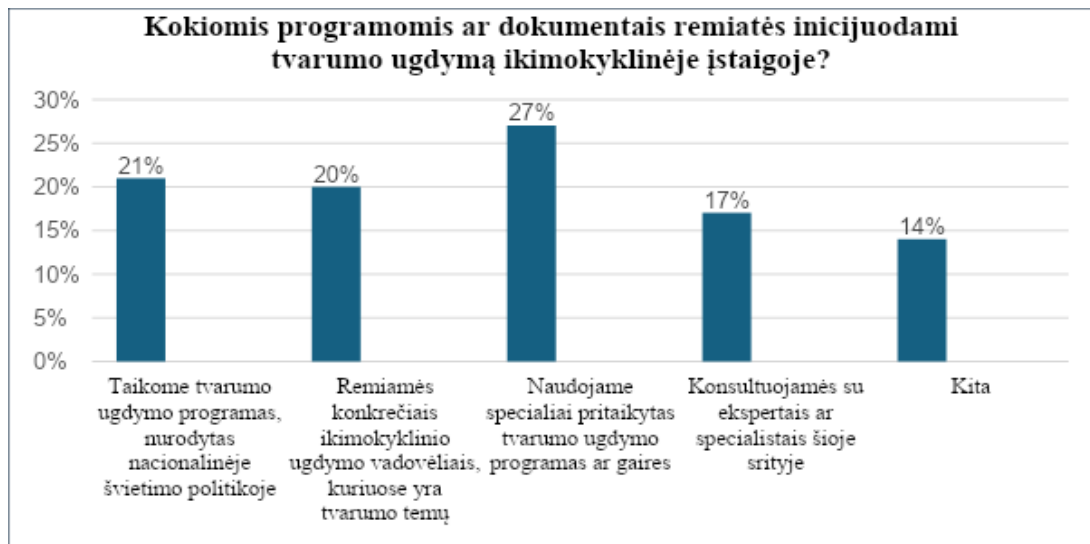
24 pav. Tinkamiausias ugdytinių amžius tvarumo temų integravimui į ugdymo procesą (N=104, %)

Respondentų pasirinkti vaikų amžiaus tarpsniai (žr. 24 pav.), kurie yra tinkamiausi pradėti integruoti tvarumo temas į ugdymo procesą, sutampa su mokslininkų Borg ir Samuelsson (2022), Somerville (2015), bei Borg ir Vinterek (2022) tyrimų rezultatais. Remiantis respondentų atsakymais (žr. 10 pav.), 33% mano, kad tinkamiausias amžius yra 3-4 metai, 27% teigia, kad tai yra 4-5 metai, o 24% nurodo 2-3 metų amžių. Šie vaikų amžiaus pasirinkimai rodo, kad tiek mokslininkai, tiek respondentai sutinka, jog šiame ankstyvame vaikystės tarpsnyje vaikai yra pakankamai brandūs suprasti tvarumo sąvokas ir dalyvauti atitinkamose veiklose. Tuo tarpu vyresni vaikai, 5-6 metų ir 6-7 metų amžiaus grupės, buvo pasirinkti mažiau (5% ir 12% atitinkamai), ir tai rodo, kad šie amžiaus tarpsniai gali būti laikomi šiek tiek vėlyva pradžia integruoti tvarumo temas į ugdymo procesą.

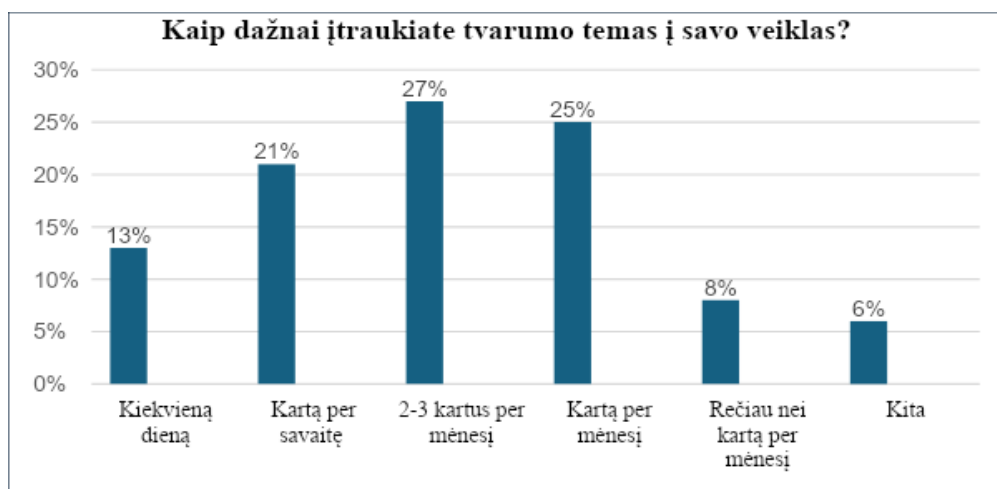
25 pav. Būdai, kuriais ikimokyklinė ugdymo įstaiga motyvuoja pedagogus integruoti tvarumo vystymąsi į ugdymo procesą (N=104, %)

Remiantis pateiktais duomenimis (žr. 25 pav.), pastebima, kad daugiausiai respondentų (45%) mano, jog jų ikimokyklinė ugdymo įstaiga motyvuoja pedagogus integruoti tvarumo vystymąsi į ugdymo procesą, kurdama veiklas ir projektus, susijusius su tvarumo tema. Tai reiškia, kad daugelis pedagogų yra aktyviai įtraukiami į projektinį darbą ir yra pasiryžę dalyvauti veiklose, kurios skatina tvarumo principų įgyvendinimą. Kitas reikšmingas veiksnys, kurį nurodė 34% respondentų, yra skatinimas bendradarbiauti su kolegomis ir noras dalintis gerąja patirtimi. Tai rodo, kad pedagogai vertina bendradarbiavimą ir bendravimą, kuris gali būti patirties ir idėjų šaltinis. Mokymo programų ir seminarų organizavimas, kaip motyvacijos būdas, buvo paminėtas tik 8% respondentų, o asmeninės paskatos ir pripažinimas – 6% respondentų. Tai reiškia, kad šie veiksniai gali turėti tam tikrą įtaką, bet jie nėra pagrindiniai, kurie skatintų pedagogus integruoti tvarumo vystymąsi į ugdymo procesą. 8% respondentų pasirinko atsakymą „Kita“ (žr. 5 priedą) nurodydami, kad ugdymo įstaiga nepriima jokių specialių veiksmų ar iniciatyvų skatinant pedagogus integruoti tvarumo principus į ugdymo procesą.

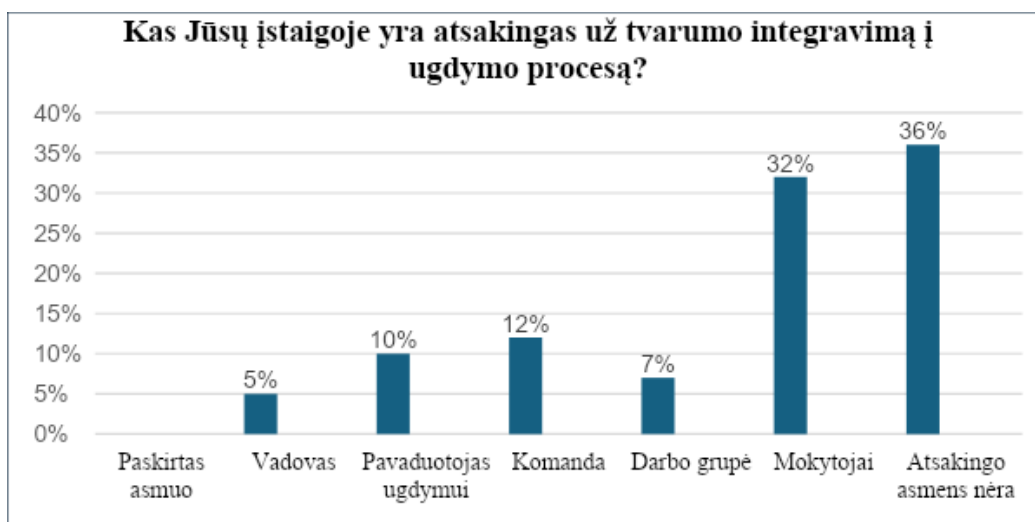
26 pav. Programos ir dokumentai, kuriais remiasi pedagogai inicijuodami tvarumo ugdymą ikimokyklinėje įstaigoje (N=104, %)

Atsakydami į klausimą, kokiomis programomis ar dokumentais dažniausiai remiamasi inicijuojant tvarumo ugdymą ikimokyklinėje įstaigoje (žr. 26 pav.), 27% apklaustųjų nurodo, kad dažniausiai jie pasitelkia specialiai pritaikytas tvarumo ugdymo programas ar gaires, kurios yra skirtos ikimokykliniam amžiui ir kontekstui. 21% respondentų teigia, kad remiasi tvarumo ugdymo programomis, kurios numatytos nacionalinėje švietimo politikoje ir yra skirtos tvarumo temų integravimui į ugdymo procesą. 20% respondentų pasinaudoja konkrečiais ikimokyklinio ugdymo vadovėliais, kuriuose yra tvarumo temų. 17% apklaustųjų konsultuojasi su ekspertais ar specialistais šioje srityje. 14% respondentų pasirinko atsakymą „Kita“ (žr. 6 priedą), kuriame nurodė, kad remiasi medžiaga, randama internete, projektine veikla, asmenine iniciatyva. Keletas atsakymų atskleidė, kad nesiremia jokiais dokumentais ar programomis.

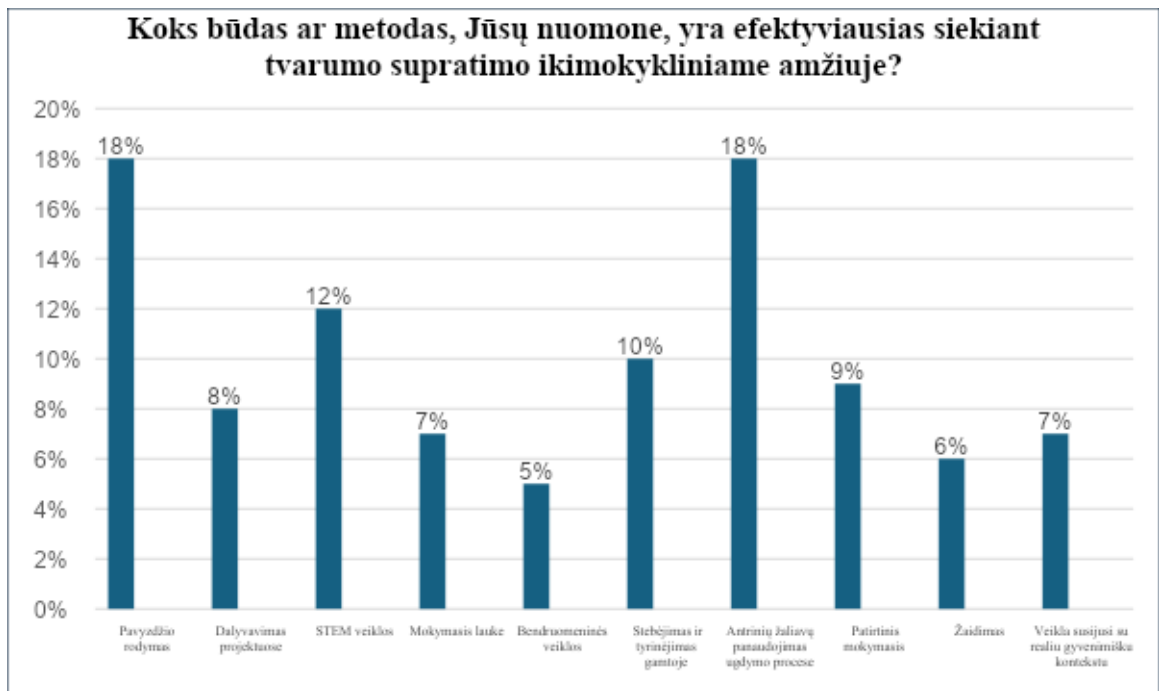
27 pav. Tvarumo temų įtraukimo į veiklas dažnumas (N = 104, %)

Apibendrinus duomenis (žr. 27 pav.), matyti, kad didžiausia dalis respondentų (27%) tvarumo temas integruoja į veiklas kelis kartus per mėnesį, siekdami nuolatinio sąmoningumo šioje srityje. 25% respondentų tvarumo temas integruoja į veiklas bent kartą per mėnesį. 21% respondentų, rodydami nuoseklų dėmesį šiai sričiai, nurodė, kad tvarumo temas įtraukia į veiklas bent kartą per savaitę. 13% respondentų teigia, kad tvarumo temas yra integruojamos į ikimokyklinės įstaigos veiklas kasdien, o tai parodo didelį įsipareigojimą šioje srityje. 8% respondentų atsakė, kad tvarumo temas yra įtraukiamos į veiklas retai, ne dažniau kaip kartą per mėnesį, kas gali rodyti, kad dėmesys šiai sričiai gali būti mažesnis. Atsakymas „Kita“ (žr. 7 priedą), kurį pasirinko 6% respondentų atskleidžia, kad yra kitas dažnumo lygis, kuris nėra apibrėžtas pateiktose galimybėse. Tvarumo temas įtraukiamos, atsižvelgiant į situaciją, arba neįtraukiamos visai.

28 pav. Atsakomybė už tvarumo integravimą į ugdymo procesą (N=104, %)

Remiantis atsakymais (žr. 28 pav.), pastebima, kad daugumoje ugdymo įstaigų (36%) nėra atsakingo asmens už tvarumo įtraukimą į ugdymo procesą arba didžioji dalis atsakomybės tenka mokytojams (32%), kurie tiesiogiai bendrauja su vaikais ir gali įgyvendinti tvarumo principus savo kasdieninėje veikloje. Kiti respondantai nurodo, kad atsakomybę už tvarumo integravimą prisiima specialiai sudaryta komanda (12%) arba darbo grupė (7%). Kai kuriose įstaigose atsakomybė tenka pavaduotojui, atsakingam už ugdymą (10%) arba vadovui (5%).

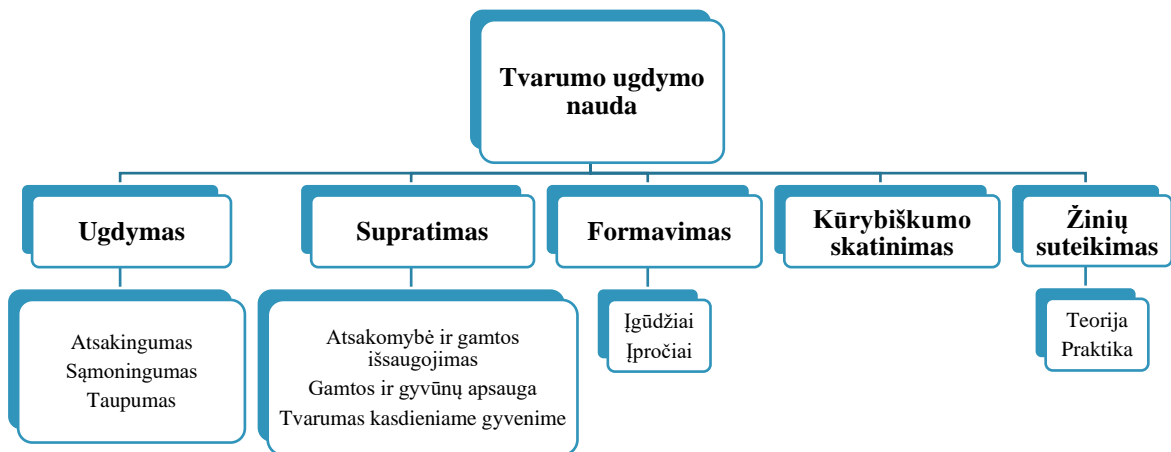

29 pav. Efektyviausi būdai ar metodai siekiant tvarumo supratimo ikimokykliniame amžiuje (N=104, %)

Gauti tyrimo duomenys atskleidė (žr. 29 pav.), kad efektyviausias būdas, siekiant tvarumo supratimo ikimokykliniame amžiuje, yra antrinių žaliavų panaudojimas ugdymo procese (18%) ir pavyzdžio rodimas (18%), kas leidžia vaikams suprasti, kaip galima kurti naujas vertes iš antrinių žaliavų ir padeda mokytis stebint ir imituojant suaugusiųjų elgesį. Taip pat respondentai nurodo STEM veiklas (12%), kurias moko tausoti išteklius ir kurti aplinką tausojančius sprendimus bei stebėjimą ir tyrinėjimą (10%). Šie būdai skatina vaikus aktyviai tyrinėti aplinką ir geriau suprasti tvarumo principus. Svarbu paminėti, kad dalyvavimas projektuose (8%) ir patirtinis mokymasis (9%) taip pat gali būti efektyvūs būdai suprasti tvarumo principus. Mažiau nurodyti būdai – mokymasis lauke (7%), veikla susijusi su realiu gyvenimišku kontekstu (7%), žaidimas (6%) ir bendruomeninės veiklos (5%), taip pat gali būti efektyvūs, tačiau kiekvienas vaikas yra unikalus, todėl svarbu įtraukti į ugdymo procesą kelių metodų kombinaciją, atsižvelgiant į individualius vaikų poreikius ir gebėjimus.

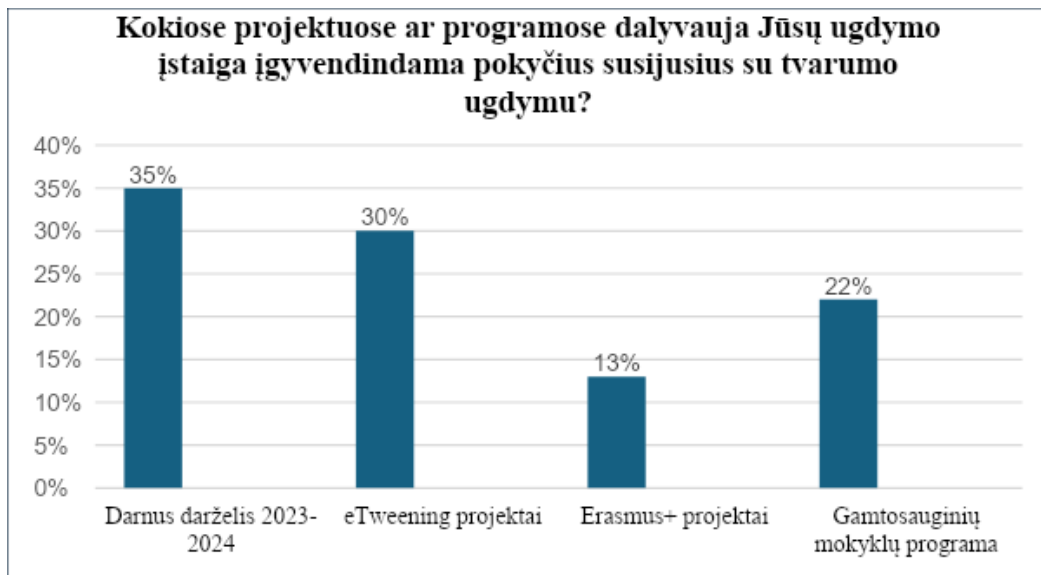
4.4. Tvarumo integravimas į ikimokyklinės ugdymo įstaigos procesą ir susiję iššūkiai

Ketvirtasis klausimų blokas apima klausimus, kuriais siekiama sužinoti, kokius pokyčius įgyvendina ugdymo įstaiga, siekdama integruoti tvarumą į ikimokyklinės įstaigos ugdymo procesą ir su kokiais iššūkiais susiduria.

30 pav. Tvarumo ugdymo nauda ikimokykliniame amžiuje (N=104)

Respondentų atsakymai (žr. 30 pav.) išryškina ikimokyklinio amžiaus tvarumo ugdymo svarbą ir jo teigiamą poveikį vaikų vystymuisi ir kasdieniam gyvenimui. Plačiau apie tvarumo naudą ikimokykliniame amžiuje (žr. 8 priede). Iš atsakymų matyti, kad tvarumo ugdymas padeda formuoti atsakingumą, sąmoningumą, taupumą ir kitus teigiamus įpročius bei požiūrius, kurie ne tik svarbūs dabartinei, bet ir ateities gyvenimo kokybei. Šie teiginiai yra susiję su mokslininkų Salonen ir Hakari (2018) išsakytomis mintimis apie ankstyvosios vaikystės pedagogų vaidmenį kuriant tvarumo vertybes, įpročius ir požiūrį, kurie turės įtakos vaikų gyvenimo kokybei ir elgesiui ateityje. Be to, respondentai pabrėžia, kad tvarumo ugdymas suteikia tiek teorinių, tiek praktinių žinių apie aplinkosaugą, gamtos išsaugojimą ir tvarumo principus, kurias vaikai gali pritaikyti savo kasdieniniame gyvenime. Taigi, tvarumo ugdymas ikimokykliniame amžiuje yra esminis veiksnys, kuris ne tik padeda formuoti teigiamus požiūrius ir įpročius, bet taip pat skatina vaikų kūrybiškumą bei suteikia jiems būtinų žinių ateities gyvenimui.

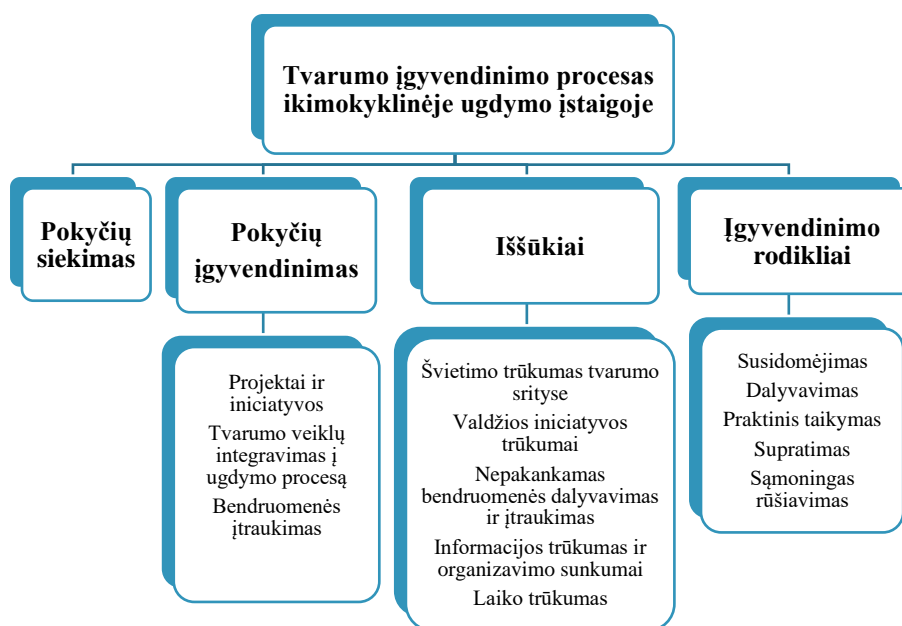
31 pav. Projektai ar programos, kuriuose dalyvauja įstaigos, įgyvendindamos pokyčius, susijusius su tvarumo ugdymu (N=104, %)

Tyrimo duomenys atskleidžia (žr. 31 pav.), kad ugdymo įstaigos, įgyvendindamos pokyčius, susijusius su tvarumo ugdymu, dažniausiai dalyvauja (35%) „Darnus darželis 2023-2024“ programoje. Taip pat nemažai dalyvaujama eTwinning projektuose (30%), kurie taip pat gali apimti tvarumo ugdymo elementus. Mažesnę dalis dalyvauja tarptautiniuose Erasmus+ projektuose (13%), kuriuose galima įgyvendinti tvarumo ugdymo iniciatyvas. Be to, 22% įstaigų dalyvauja „Gamtosauginių mokyklų programoje“, kuri tiesiogiai susijusi su gamtos išsaugojimu ir aplinkos tvarumo ugdymu. Apibendrinus galima teigti, kad įstaigos aktyviai įsitraukia tvarumo ugdymo elementus į įvairias programas ir projektus, siekdamas skatinti tvarų vystymąsi ir sąmoningą požiūrį į aplinką.

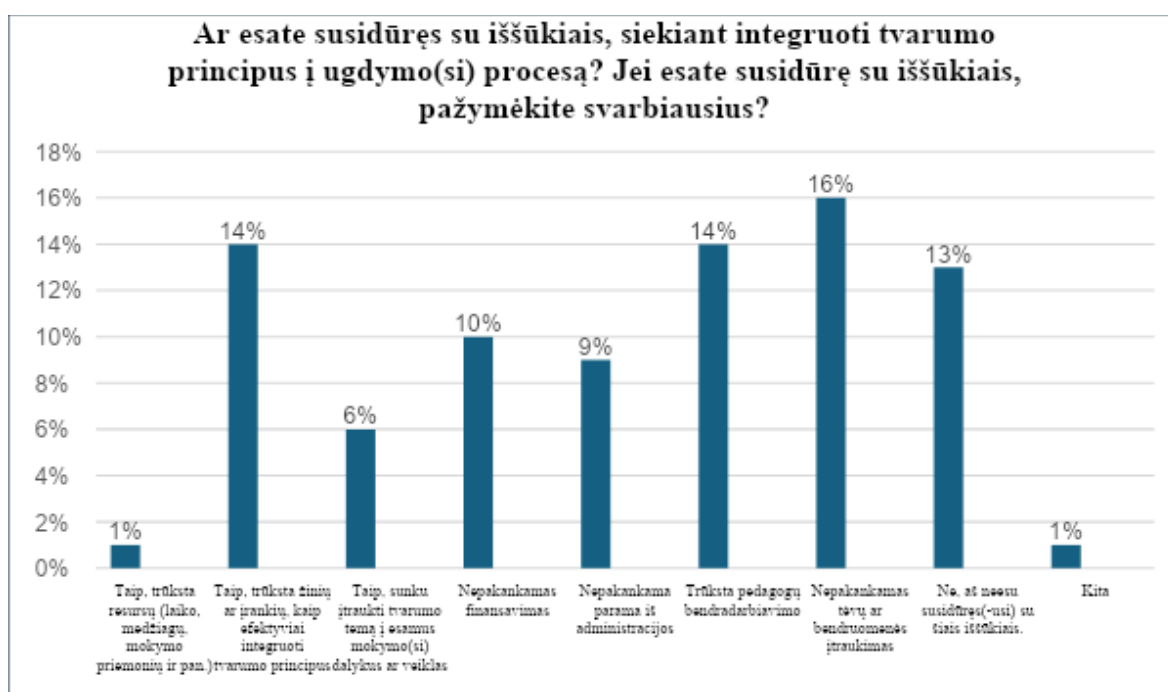
32 pav. Sritys, kuriose vykdomos iniciatyvos (N = 104, %)

Remiantis duomenimis (žr. 32 pav.) galima teigti, kad pedagogai vykdo iniciatyvas įvairiose srityse, siekdami skatinti tvarumo principų diegimą ikimokyklinėse ugdymo įstaigose. **Maisto srityje** (13%) pedagogai įgyvendina veiklas, kurios skatina tvarų maisto vartojimą ir moko apie maisto įtaką aplinkai ir sveikatai. Tai apima edukacines programas, kurios padeda vaikams suprasti, kur ir kaip galima panaudoti maisto produktus, kad sumažėtų atliekų kiekis. Be to, organizuojamos veiklos, kuriose vaikai mokosi rūšiuoti ir perdirbti maisto atliekas. Iniciatyvos **vartojimo srityje** (12%) skirtos vartojimo įpročių keitimui ir tvarumo principų įdiegimui kasdieniniame gyvenime. Pedagogai skatina atsakingą vartojimą ir pateikia vaikams alternatyvius būdus naudoti antrines žaliavas, taip pat įtraukia juos į veiklas, kurios padeda suprasti, kaip galima ilgiau išnaudoti daiktus ir taupyti išteklius. **Rūšiavimo srityje** (21%) pedagogai skatina atliekų rūšiavimą ir perdirbimą. Įstaigoje organizuojami užsiėmimai, kurie moko vaikus rūšiuoti atliekas ir naudoti tam skirtus kontenerius. Taip pat vaikai kartu su pedagogais dalyvauja renginiuose, kurių tikslas – skatinti tvarų atliekų tvarkymą. **Vandens srityje** (12%) pedagogai skatina vandens taupymą, **energijos** (7%) vykdo iniciatyvas, kurių tikslas - skatinti energijos taupymą ir efektyvų jos naudojimą. **Sveika ugdymo įstaigos aplinka** buvo pažymėta 10% respondentų. Pedagogai inicijuoja veiklas, kurios skirtos užtikrinti sveiką ir saugią mokymo aplinką. Kitose srityse – **biologinė įvairovė** (4%), **darnus mobilumas** (2%), **įstaigos darbuotojų ir ugdytinių darnaus vystymosi švietimas** (4%), **darni mokyklos bendruomenė** (5%), **partnerystė, darbas komandoje** (8%), taip pat vykdomos iniciatyvos, tačiau respondentų atsakymuose minimos rečiau. Plačiau apie sritis, kuriose vykdomos iniciatyvos (žr. 9 priede).

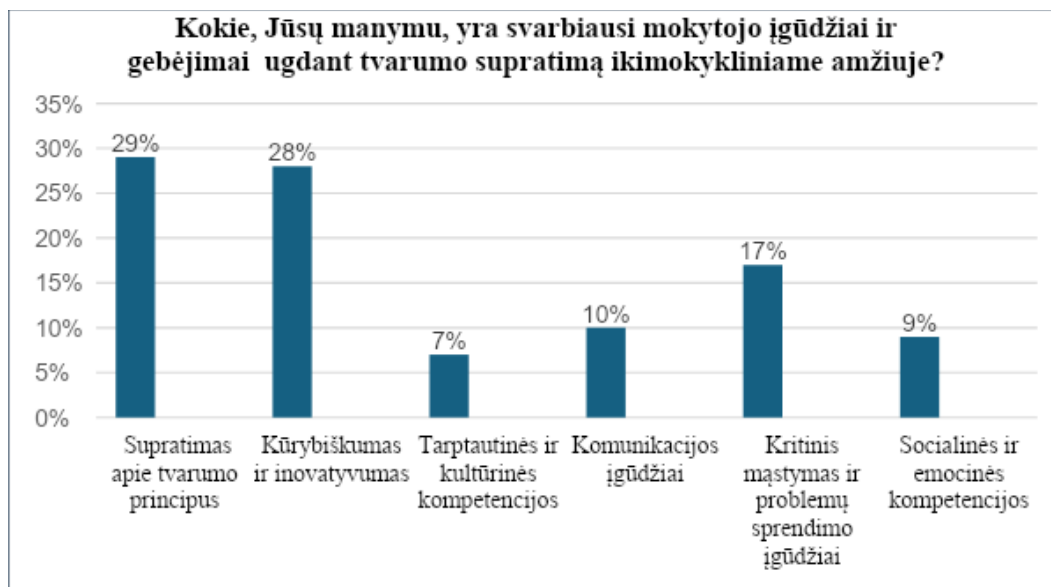
33 pav. Tvarumo įgyvendinimo procesas ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje (N=104)

Ikimokyklinės ugdymo įstaigos pasiekimus tvarumo ugdymo srityje respondentai vertina pagal įvairius kriterijus (žr. 33 pav.). Plačiau apie tvarumo įgyvendinimo procesą ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje (žr. 10 priede). Kai kurie respondentai nurodo, kad jų įstaigose tvarumo ugdymo srityje dar tik siekiama pokyčių, tuo tarpu kiti teigia, kad pokyčiai jau vyksta, dalyvaujant tvarumo projektuose ir iniciatyvose, integruojant tvarumo veiklas į ugdymo procesą ir įtraukiant bendruomenę. Respondentai pateikė įvairius rodiklius, pagal kuriuos vertina tvarumo įgyvendinimą, tai – susidomėjimas, dalyvavimas, praktinis taikymas, supratimas ir sąmoningumas. Kai kurie respondentai taip pat pabrėžia iššūkius, su kuriais susiduria siekdami įgyvendinti tvarumo ugdymą – trūkumas švietimo ir valdžios iniciatyvų tvarumo srityse, nepakankama informacija, laiko trūkumas, bendruomenės dalyvavimo ir įtraukimo stoka, taip pat organizavimu sunkumai.

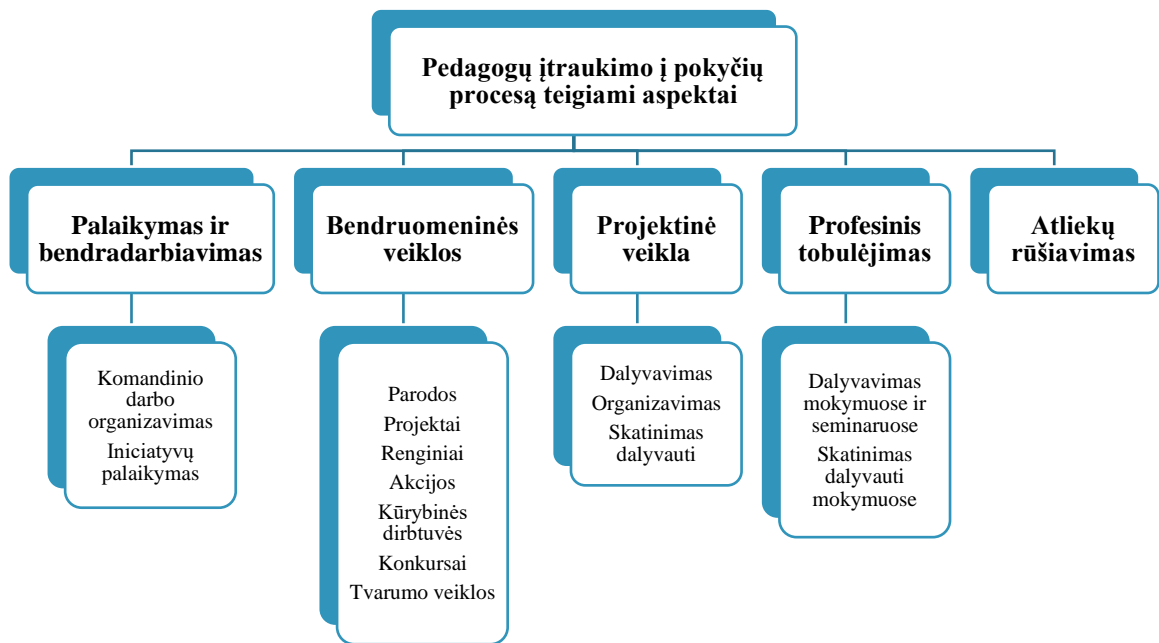
34 pav. Iššūkių, siekiant integruoti tvarumo principus į ugdymo(si) procesą (N=104, %)

Tyrimo duomenys atskleidė (žr. 34 pav.), kad didžioji dalis respondentų (86%) susiduria su iššūkiais, siekdami integruoti tvarumo principus į ugdymo(si) procesą. 19% respondentų nurodo, kad trūksta įvairių išteklių – laiko, medžiagų, mokymo priemonių ir kt. 14% teigia, kad trūksta žinių ar įrankių, kaip efektyviai integruoti tvarumo principus. 6% nurodo, kad sunku įtraukti tvarumo temą į esamus mokymo(si) dalykus ar veiklas. 10% pažymi nepakankamą finansavimą, o 9% teigia, kad nepakankama parama iš administracijos. 14% respondentų nurodė, kad trūksta pedagogų bendradarbiavimo, o 16% sako, jog susiduria su nepakankamu tėvų ar bendruomenės įtraukimu. Tuo tarpu 13% respondentų teigia, kad jie nesiduria su šiais iššūkiais.

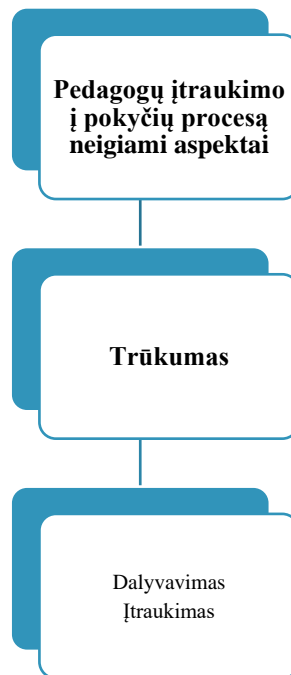

35 pav. Svarbiausi mokytojo įgūdžiai ir gebėjimai ugdat tvarumo supratimą ikimokykliniame amžiuje (N=104, %)

Mokytojo vaidmuo ir rengimas yra svarbus tvarios ateities švietimo proceso aspektas, kaip tai pabrėžia DOREA Educational Institute, siūlydamas kursus mokytojams, skirtus ugdyti sąmoningumą, kūrybiškumą, norint prisidėti prie tvaraus vystymosi organizacijose ir bendruomenėse. Tai atliepia tyrimo duomenis (žr. 35 pav.), kuriuose respondentai išskyrė svarbiausius mokytojo įgūdžius ir gebėjimus, siekiant integruoti tvarumo principus į ikimokyklinio amžiaus ugdymo procesą. 29% respondentų svarbiausiu mokytojo įgūdžiu laiko supratimą apie tvarumo principus. 28% teigia, kad kūrybiškumas ir inovatyvumas yra esminiai mokytojo gebėjimai. 7% akcentuoja tarptautines ir kultūrinės kompetencijas. 10% respondentų mano, kad svarbūs yra mokytojo komunikacijos įgūdžiai. 17% teigia, kad kritinis mąstymas ir problemų sprendimo įgūdžiai yra esminiai ugdat tvarumo supratimą ikimokykliniame amžiuje. 9% respondentų pabrėžia socialines ir emocines kompetencijas.

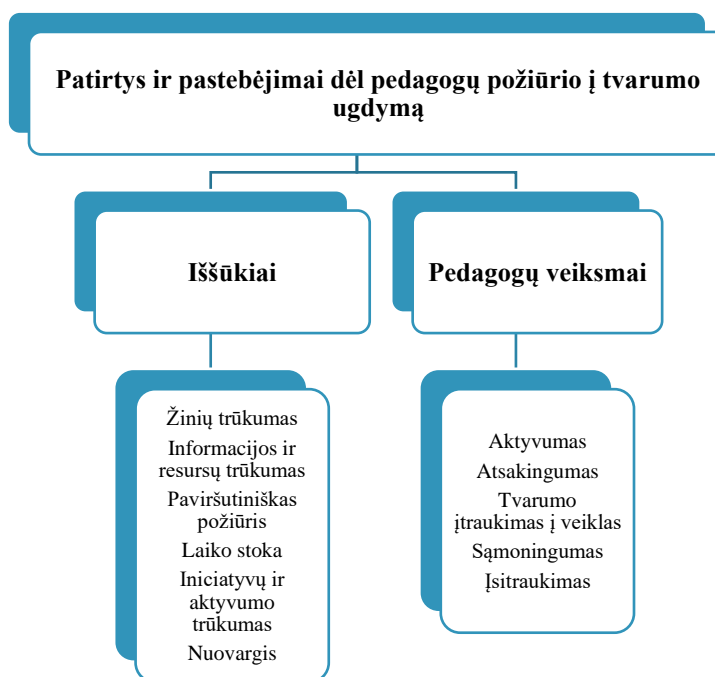
36 pav. Pedagogų įtraukimo į pokyčių procesą teigiami aspektai (N=104)

37 pav. Pedagogų įtraukimo į pokyčių procesą neigiami aspektai (N=104)

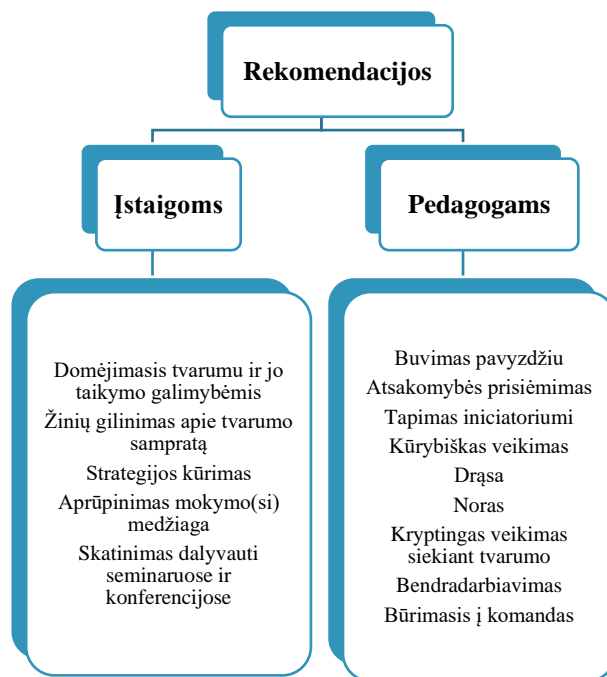
Išanalizavus respondentų atsakymus (žr. 36 pav.) paaiškėjo, kad ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje pedagogų įtraukimas į pokyčių procesą, siekiant užtikrinti tvarumą, gali būti įgyvendinamas įvairiais būdais. Plačiau apie pedagogų įtraukimo į pokyčių procesą teigiamus aspektus (žr. 11 priede). Vienas iš jų yra pedagogų palaikymas ir bendradarbiavimas organizuojant komandinį darbą, palaikant jų iniciatyvas. Taip pat bendruomeninės veiklos – parodos, projektai, renginiai, akcijos, kūrybinės dirbtuvės, konkursai – skatina pedagogų įtraukimą į pokyčių procesą.

Dar vienas svarbus veiksnys yra projektinės veiklos, kuriose pedagogai yra skatinami dalyvauti ar jas organizuoti. Pedagogų profesinis tobulėjimas per mokymus ir seminarus, taip pat skatinimas dalyvauti juose, yra dar vienas svarbus aspektas. Taip pat išskiriamas sąmoningumas rūšiuojant atliekas. Respondentų atsakymų analizė (žr. 37 pav.) atskleidė ir neigiamus aspektus – dalyvavimo ir įtraukimo stoka. Plačiau apie pedagogų įtraukimo į pokyčių procesą neigiamus aspektus (žr. 12 priede).

38 pav. Patirtys ir pastebėjimai dėl pedagogų požiūrio į tvarumo ugdymą (N=104)

Gauti tyrimo duomenys (žr. 38 pav.) atskleidė, kad patirtys dėl pedagogų požiūrio į tvarumo ugdymą ir pokyčių valdymą ikimokyklinėse ugdymo įstaigose yra įvairios. Plačiau apie patirtis ir pastebėjimus dėl pedagogų požiūrio į tvarumą (žr. 13 priede). Kai kurie pedagogai pasižymi dideliu *aktyvumu* įtraukti tvarumo ugdymą į savo veiklą ir ugdymo programas. Dalis pedagogų yra labai *atsakingi* ir siekia užtikrinti, kad tvarumo principai būtų integruoti į ikimokyklinį ugdymą. Kai kurių pedagogų pastangos yra nukreiptos į *tvarumo įtraukimą į įvairias ugdymo veiklas*. Dar kiti pedagogai yra sąmoningi ir supranta tvarumo svarbą, stengdamiesi skatinti tvarumo *sąmoningumą* ir praktiką ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje. Kai kurie pedagogai yra labai *įsitraukę* į tvarumo ugdymo procesą, aktyviai ieškantys būdų, kaip skatinti tvarumo sąmoningumą ir veiklą. Apibendrinant galima teigti, kad daugelis pedagogų siekia įtraukti tvarumo ugdymą į savo veiklą, tačiau kyla nemažai iššūkių. Šie iššūkiai apima *žinių trūkumą* apie tvarumo ugdymo principus ir metodiką, *mokymo priemonių ir kitų resursų* trūkumą šioje srityje, *paviršutinišką požiūrį* į tvarumo ugdymą, ribotą *laiką, iniciatyvų ir aktyvumo* trūkumą bei *nuovargį* dėl didelio darbo krūvio ir atsakomybės.

39 pav. Rekomendacijos (N=104)

Remiantis tyrimo duomenimis (žr. 39 pav.), išskiriamos dvi kategorijos rekomendacijų, skirtų ikimokyklinėms ugdymo įstaigoms ir jų pedagogams, siekiant stiprinti tvarumo elementus ir veikti pokyčių kontekste. Plačiau apie rekomendacijas (žr. 14 priede). Pirmoji kategorija apima rekomendacijas įstaigai, kuriose siūloma domėtis tvarumu ir jo įgyvendinimo galimybėmis, įskaitant skatinimą aktyviai įtraukti tvarumo elementus į veiklą. Be to, rekomenduojama gilinti žinias apie tvarumo temas, kurti aiškią strategiją ir apsirūpinti mokymo(si) medžiaga šioje srityje. Antroji kategorija teikia rekomendacijas mokytojams, raginant juos būti pavyzdžiu tvarumo praktikų įgyvendinime, prisiimti atsakomybę, tapti iniciatoriais įvairiems tvarumo projektams ir veikloms bei veikti kūrybiškai, siekiant įtraukti tvarumo elementus į ugdymo procesą. Taip pat akcentuojama bendradarbiavimo ir kolektyvinio veikimo svarba siekiant tvarumo ugdymo tikslų.

DISKUSIJA

Empirinio tyrimo rezultatai patvirtina ir papildo ankstesnių tyrimų išvadas apie tvarumo ugdymo svarbą ikimokykliniame amžiuje (Keles, 2017; Salonen ir Hakari 2018; Mahat ir kt., 2016) ir jo įtraukimą į ugdymo programas bei veiklą (Bourn ir kt., 2016; Elyan ir Al-Doulat, 2021; Faham ir kt., 2017; Galkutė, 2005; Rodriguez-Marin ir kt., 2020). Tyrime išryškėjo, kad vaikai šiame amžiaus tarpsnyje sugeba kritiškai vertinti įvairias situacijas, o tai sutampa su ankstesniais tyrimais, kurie teigia, kad ikimokyklinis amžius yra labai svarbus tvarumo supratimo formavimui (Samuelsson, 2022; Somerville ir Williams, 2015; Borg ir Vinterek, 2020). Mokslininkų Salonen ir Hakari, (2018) išvados apie ankstyvosios vaikystės pedagogų vaidmenį, kuriant tvarumo vertybes, įpročius ir požiūrį, kurie daro įtaką vaikų gyvenimo kokybei ir elgesiui ateityje, suponuoja atlikto tyrimo rezultatus, kuriuose pabrėžiama ikimokyklinio amžiaus tvarumo ugdymo svarba ir jo teigiamas poveikis vaikų vystymuisi ir kasdieniam gyvenimui. Tyrimo rezultatai taip pat papildo ankstesnių tyrėjų (Rodriguez-Marin ir kt., 2020; Sonter ir Kemp, 2021; Sally ir Ellen, 2023) pastebėjimus apie pedagogų vaidmenį ir iššūkius, su kuriais jie susiduria, įgyvendindami tvarumo ugdymą. Pastebima, kad daugelis pedagogų siekia įtraukti tvarumo principus į savo veiklą, tačiau susiduria su įvairiais iššūkiais: žinių trūkumas, laiko stoka ir organizavimo sunkumai.

Tyrimo rezultatai atskleidžia pedagogų vaidmenį ikimokykliniame ugdyme siekiant įtraukti tvarumo principus į švietimo procesą. Tai padeda suprasti, kaip pedagogai suvokia ir įgyvendina tvarumo ugdymą, kokius iššūkius jie patiria ir kokias iniciatyvas įgyvendina. Tyrimo rezultatai suteikia vertingos informacijos, kuri gali būti panaudota, siekiant tobulinti ikimokyklinį ugdymą tvarumo požiūriu, ir prisidėti prie bendros tvarumo kultūros kūrimo ir taip formuoti ateities piliečių sąmoningumą bei atsakomybę už aplinką. Šie duomenys gali būti naudingi švietimo institucijoms ir politikos formuotojams, siekiant efektyviau integruoti tvarumo principus į ikimokyklinį ugdymą.

Šis tyrimas suteikė svarbios informacijos apie tvarumo ugdymo procesą ikimokyklinėse ugdymo įstaigose ir pedagogų vaidmenį šioje srityje. Toliau tyrimą galima tęsti keliais būdais. ***Giliau išnagrinėti pedagogų patirtis ir poreikius***, kad suprastume, kokie konkretūs iššūkiai kyla pedagogams, bandantiems įgyvendinti tvarumo ugdymo programas ir kokios konkrečios priemonės galėtų padėti jiems juos įveikti. ***Įvertinti tvarumo ugdymo efektyvumą*** analizuojant kaip tvarumo ugdymo programos veikia vaikų požiūrį, įpročius ir elgesį. Ar tokios programos iš tikrųjų skatina tvarumo sąmoningumą ir veiklą? Ar jos turi ilgalaikį poveikį vaikų elgesiui ir vertybėms? ***Plėtoti tvarumo ugdymo strategijas***, kad jos būtų dar efektyvesnės ir labiau pritaikytos konkrečioms ikimokyklinėms ugdymo įstaigoms. Tai galėtų apimti mokymo(si) medžiagų kūrimą,

mokymo(si) metodų tobulinimą ir tvarumo ugdymo įtraukimą į ikimokyklinio ugdymo programas. **Stebėti, kaip tvarumo ugdymas įtraukiamas į švietimo politiką** ir kaip ši politika veikia ikimokyklinio ugdymo įstaigas. Ar politiniai sprendimai ir finansavimas remia tvarumo ugdymo iniciatyvas? Ar vykdomi konkretūs veiksmai, kurie skatina tvarumo ugdymą? Ribotumai galėtų apimti finansinius išteklius, laiko apribojimus ir duomenų trūkumą. Taip pat gali kilti iššūkių, susijusių su dalyvavimu ir bendradarbiavimu su ikimokyklinių įstaigų personalu bei kitais dalyviais, kurie gali atsisakyti dalyvauti tolimesniuose tyrimuose.

Norint spręsti iššūkius, su kuriais susiduria ikimokyklinės ugdymo įstaigos, siekdamos sustiprinti tvarumo elementus ir veikti pokyčių kontekste, reikalinga **tvarumo ugdymo programų plėtra**. Institucijos galėtų kurti ir diegti specialias tvarumo ugdymo programas, kurios būtų įtrauktos į įprastas mokymo programas. Šios programos turėtų būti grindžiamos praktiniais veiksnių įgyvendinimo pavyzdžiais ir skatinančios vaikų dalyvavimą bei aktyvumą. Taip pat svarbu užtikrinti, kad **pedagogai būtų tinkamai paruošti** įgyvendinti tvarumo ugdymo programas. Mokymo(si) kursai ir seminarai apie tvarumo temas, taip pat praktiniai mokymo(si) įrankiai ir metodikos gali padėti pedagogams įgyti reikalingų žinių ir įgūdžių. Įstaigos turėtų užtikrinti **pakankamą finansavimą ir kitus išteklius**, reikalingus tvarumo ugdymo veikloms. Tai gali apimti mokymo(si) medžiagas, aplinkosauginę įrangą, kuri leistų vaikams aktyviai dalyvauti tvarumo veiklose. Svarbu **įtraukti** ne tik pedagogus ir vaikus, bet ir tėvus bei vietos **bendruomenę**. Tvarumo ugdymo veiklos gali būti organizuojamos kartu su tėvais ar vietos organizacijomis, skatinant bendradarbiavimą ir bendrą atsakomybę už tvarumo principų įgyvendinimą. Organizuojant projektines veiklas ir veiksmus, pedagogai gali **skatinti vaikus kūrybiškai spręsti tvarumo problemas** ir rasti naujus sprendimus. **Komandinis pedagogų darbas** gali padėti veiksmingai įgyvendinti tvarumo ugdymo programas. Dalijimasis idėjomis, patirtimi ir gerąja praktika gali skatinti inovacijas ir padėti įveikti iššūkius. Būtina **įdiegti sistemą**, kuri leistų nuolat vertinti ir tobulinti tvarumo ugdymo veiklas. Šis procesas turėtų būti nuoseklus ir grindžiamas empiriniais duomenimis, kad būtų galima nustatyti sėkmingų praktikų ir problemų sritis bei tinkamai į jas reaguoti.

IŠVADOS

1. Išnagrinėjus teorinius tvarumo ugdymo ikimokyklinėse įstaigose pedagogų pokyčių valdymo kontekstus, galima teigti, kad efektyvus pokyčių valdymas, grindžiamas transformuojančia pedagogika, sisteminio požiūrio principais ir tvaraus vystymosi integracija, yra būtinas siekiant užtikrinti tvarumą ikimokyklinėse ugdymo įstaigose. Tai reikalauja nuolatinio profesinio tobulėjimo, institucinių pokyčių bei aktyvaus vaikų įtraukimo į tvarumo ugdymo procesą.
2. Ikimokyklinio ugdymo pedagogai suvokia tvarumą kaip sąmoningą požiūrį ir elgesį, skatinantį vaikus tausoti gamtinius išteklius, gerbti aplinką ir priimti sprendimus, kurių poveikis prisideda prie aplinkos ir gamtos išsaugojimo ateities kartoms.
3. Tvarumo ugdymo galimybės ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje yra labai įvairios ir apima šias veiklas: tvarumo principų integravimas į tarpdisciplininį gebėjimų ugdymą ir projektinius darbus, seminarai, kursai ir mokymo programos, antrinių žaliavų panaudojimas, pavyzdžio rodymas, STEM veiklos, stebėjimas ir tyrinėjimas, patirtinis mokymasis.
4. Ikimokyklinės ugdymo įstaigos aktyviai įgyvendina pokyčius siekdamos integruoti tvarumo principus į savo ugdymo procesą, kurie apima dalyvavimą įvairiose programose ir projektuose. Vis dėlto, jos susiduria su įvairiais iššūkiais: išteklių trūkumas, nepakankamos žinios apie tvarumo ugdymo principus ir metodiką, nepakankama parama iš administracijos, silpnas bendruomenės dalyvavimas ir įsitraukimas, paviršutiniškas požiūris į tvarumo ugdymą, ribotas laikas ir nuovargis dėl didelio darbo krūvio bei atsakomybės.

REKOMENDACIJOS

Pedagogams:

- dalyvauti seminaruose, mokymo programose ir kursuose, kurie įtraukia tvarumo ugdymo principus ir metodiką.
- įtraukti ugdytinius į tvarumo ugdymo procesą per įvairias veiklas, kurios skatintų jų sąmoningumą ir veiklą tvarumo srityje.

Švietimo institucijų vadovams:

- skatinti ir remti pedagogus įgyvendinant tvarumo principus ir skirti jiems reikiamus išteklius.
- remti tvarumo projektus ir iniciatyvas, taip skatinant visuotinį įsipareigojimą tvarumui.
- skatinti bendradarbiavimą su tėvais, vietos bendruomenėmis ir verslo įmonėmis siekiant įgyvendinti tvarumo iniciatyvas.
- įsteigti tvarumo darbo grupes, kuriose dalyvautų įvairios suinteresuotos šalys, siekiant bendradarbiauti ir kurti tvarumo strategijas.

Aukštosioms mokykloms, vykdančioms studijų programas/specializacijas, skirtas pedagogams:

- integruoti į pedagogų profesinio tobulėjimo programas mokymosi metodus, skatinančius tvarumo ugdymą.

LITERATŪRA

7 gamtosauginių mokyklų žingsniai. (n.d.). Prieiga per internetą:
<https://gamtosauginesmokyklos.lt/apie-programa/7-zingsniai/>

Aplinkos tvarumas profesinio mokymo ir rengimo sistemoje – galinga priemonė ateičiai.
(2018). Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/50ebf616-7e2e-40b1-a759-edeb6934810/LT-Guidelines.pdf>

Australian Government's Office of the Chief Scientist. (2016). Australia's STEM workforce. Science, Technology, Engineering and Mathematics. Prieiga per internetą:
https://www.chiefscientist.gov.au/sites/default/files/Australias-STEM-workforce_full-report.pdf

Bagdonas, A. (2016). Vadovo veiklos funkcijų raiškos tyrimas mokyklos kaitos kontekste. *Menas, dizainas, meninis ugdyimas: kūrybiškumo lavinimo metodai ir patirtys : 9-osios tarptautinės mokslinės praktinės konferencijos medžiaga.* Kauno kolegijos Leidybos centras.

Baykal, E. (2019). Human Factor in Change Management: An Example from Turkish Banking Sector. *Balkan Journal of Social Sciences*, 8(16), 187–198. Prieiga per internetą:
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/775174>

Bastardas-Boada, A. (2023). Linguistic sustainability for a multilingual humanity. *Sustainable Multilingualism / Darnioji Daugiakalbystė*, 5, 134–163.
<http://dx.doi.org/10.7220/2335-2027.5.5>

Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija.* Klaipėda: S. Jokužio leidykla.

Borg F. ir Samuelsson, I. P. (2022). Preschool children's agency in education for sustainable: the case of Sweden. *European Early Childhood Education Research Journal*, 30(1), 147-163. <https://doi.org/10.1080/1350293X.2022.2026439>

Borg, F. ir Vinterek, M. (2020). Principals' Views on and Descriptions of Preschool Education for Sustainable Development. *Journal of Applied Technical and Educational Sciences*, 10(2), 18-40. <https://doi.org/10.24368/jates.v10i2.170>

Bourn, D., Hunt, F., Blum, N., Lawson, H. (2016). *Primary education for global learning and sustainability*. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.29812.91527>

Braslauskienė, R., Vismantienė, R., Thorsteinsson, G. (2010). Condition of Safe Environment Creation in Preschool Educational Institutions and Its Development Prospects. *Journal on School Educational Technology*, 6(1), 48-59. <https://doi.org/10.26634/jsch.6.1.1261>

Brenneman, K., Lange, A., Nayfeld, I. (2019). Integrating STEM into Preschool Education; Designing a Professional Development Model in Diverse Settings. *Early Childhood Education Journal*, 47(6), 15-28. <https://doi.org/10.1007/s10643-018-0912-z>.

Bruwer, J. P. ir Petersen, A. (2022). The perceptions of South African Small, Medium and Micro Enterprise Management on occupational fraud risk, economic sustainability and key employee characteristics: What are the relationships? *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 8(4), 29-58. <https://doi.org/10.32602/jafas.2022.026>

Campbell, C. ir Speldewinde, C. (2022). Early Childhood STEM Education for Sustainable Development. *Sustainability*, 14(6), 1-11. <https://doi.org/10.3390/su14063524>

Chapin, F. S., Carpenter, S. R., Kofinas, G. P., Folke, C., Abel, N., Clark, W. C., Olsson, P., Smith, D. M. S., Walker, B., Young, O. R., Berkes, F., Biggs, R., Grove, J. M., Naylor, R. L., Pinkerton, E., Steffen, W., Swanson, F. J. (2010). Ecosystem stewardship: sustainability strategies for a rapidly changing planet. *Trends in Ecology & Evolution*, 25(4), 241–249. <https://doi.org/10.1016/j.tree.2009.10.008>

Chawla, L., Keena, K., Pevec, I., Stanley, E. (2014). Green schoolyards as havens from stress and resources for resilience in childhood and adolescence. *Health and Place*, 28(1), 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2014.03.001>

Council of the European Union. (2010). *Council conclusions on education for sustainable development*. Prieiga per internetą: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/educ/117855.pdf

Čiegis, R., Tamošiūnas, T., Ramanauskienė, J., Navickas, K. (2010). *Darnaus industrinių zonų vystymosi vertinimas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

Davis, J. (2010). Early childhood education for sustainability: Why it matters, what it is, and how whole center action research and systems thinking can help. *Journal of Action Research Today in Early Childhood*, 35-44. Prieiga per internetą: <https://www.researchgate.net/publication/43792098>

DOREA Educational Institute. *Schools in Action: Education for Sustainable Development*. (n.d). Prieiga per internetą: <https://dorea.org/erasmuscourses/education-sustainable-development/>

Elyan R. ir Al-Doulat A. (2021). Evaluating the Content of Palestinian Curricula in Light of the Sustainable Development Goals 2030. *Journal of MultiDisciplinary Evaluation*, 17(41), 1-22. <https://doi.org/10.56645/jmde.v17i41.687>

Emas, R. (2015). *The Concept of Sustainable Development: Definition and Defining Principles*. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.34980.22404>

European Commission. (2018). Communication from the commission to the European parliament, the European council, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions. *Engaging, Connecting and Empowering young people: a new EU Youth Strategy*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:52018DC0269>

European Commission. (2019). Communication from the commission. *The European Green Deal*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52019DC0640>

European Commission. (2020). *Achieving the European Education Area by 2025*. Prieiga per internetą: https://education.ec.europa.eu/sites/default/files/document-library-docs/eea-factsheet-sept2020_en.pdf

European Commission. (2020). *Communication from the Commission Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:en:PDF>

European Commission. (2020). *The Digital Education Action Plan (2021-2027)*. Prieiga per internetą: https://education.ec.europa.eu/sites/default/files/document-library-docs/deap-factsheet-sept2020_en.pdf

European Commission. (2022). *European sustainability competence framework background document: literature review, analysis of frameworks and proposals*. <https://doi.org/10.2760/378627>

European Commission. (2022). *GreenComp: the European sustainability competence framework*. Prieiga per internetą: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC128040>

European Commission. (2022). *Learning for the green transition and sustainable development. Staff working document Accompanying the proposal for a council recommendation on learning for environmental sustainability*. Prieiga per internetą: <https://data.europa.eu/doi/10.2766/02392>

European Commission. (2023). *Teacher education for the green transition and sustainable development*. Analytical Report. <https://doi.org/10.2766/144189>

European Commission. *Priorities of the Erasmus+ Programme. Inclusion and Diversity*. (n.d.). Prieiga per internetą: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/lt/programme-guide/part-a/priorities-of-the-erasmus-programme>

European School Education Platform. (n.d.). Prieiga per internetą: <https://school-education.ec.europa.eu/lt/etwinning>

Europos Komisija. (2019). *Diskusijoms skirtas dokumentas „Tvari Europa – iki 2030 m.“*. Prieiga per internetą: https://commission.europa.eu/publications/sustainable-europe-2030_lt

Europos komisija. (2020). Komisijos komunikatas Europos parlamentui, tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui. *2030 m. Europos Sąjungos biologinės įvairovės strategija. Gamtos grąžinimas į savo gyvenimą*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/DOC/?uri=CELEX:52020DC0380>

Europos Parlamentas. (2021). Europos Parlamento rezoliucija dėl Komisijos komunikato Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. *Europos įgūdžių darbotvarkė, kuria siekiama tvaraus konkurencingumo, socialinio sąžiningumo ir atsparumo*. Prieiga per internetą: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0051_LT.pdf

Europos Sąjunga. (2020). *Tarybos ir Taryboje posėdžiavusių valstybių narių vyriausybių atstovų rezoliucija dėl Europos Sąjungos darbo plano sporto srityje (2021 m. sausio 1 d.–2024 m. birželio 30 d.)*. Prieiga per internetą: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:42020Y1204\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:42020Y1204(01))

Faham, E., Rezvanfar, A., Mohammadi, S. H. M., Nohooji, M. R. (2017). Using System Dynamics to Develop Education for Sustainable Development in Higher Education with the Emphasis on the Sustainability Competencies of Students. *Technological Forecasting and Social Change*, 123, 307-326. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2016.03.023>

Freire, P. (2000). Kritinės sąmonės ugdymas. Vert., V.Poviliūnienė – Vilnius: Tyto alba.

Gaižauskaitė, I., Mikėnė, S. (2014). Socialinių tyrimų metodai: Apklausa. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

Galkutė, L. (2005). Darnaus vystymosi paradigmos projekcija mokykloje. *Acta Pedagogica Vilnensia*, 14, 83-90.

Gamtosauginių mokyklų programa. Prieiga per internetą: <https://gamtosauginesmokyklos.lt/apie-programa/>

Ginsburg, L. J. ir Audley, S. (2020). You don't wanna teach little kids about climate change: Beliefs and Barriers to Sustainability Education in Early Childhood. *International Journal of Early Childhood Environmental Education* 7(3), 42. Prieiga per internetą: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1264526.pdf>

Graetz, F. (2000). Strategic change in leadership. *Management Decision*, 38(8), 550-564. <https://doi.org/10.1108/00251740010378282>

Gražulis, V., Račelytė, D., Dačiulytė, R., Valickas, A., Adamonienė, R., Sudnickas, T., Raišienė, A. G. (2015). *Žmogiškųjų išteklių valdymas*. Vadovėlis magistrantūros studentams. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

Hedefalk, M., Almquist, J., Ostman, L. (2015). Education for sustainable development in early childhood education: review of the research literature. *Environmental Education Research*, 21(7), 975-990. <https://doi.org/10.1080/13504622.2014.971716>

Hurn, B. J. (2012). Management of change in a multinational company. *Industrial and Commercial Training*, 44 (1), 41-46. <https://doi.org/10.1108/00197851211193417>

Intergovernmental Panel on Climate Change. (2022). Global Warming of 1.5°C IPCC Special Report on Impacts of Global Warming of 1.5°C above Pre-industrial Levels in Context of Strengthening Response to Climate Change, Sustainable Development, and Efforts to Eradicate Poverty. <https://doi.org/10.1017/9781009157940.001>

International organization of supreme audit institutions. (2022). *Strategic plan 2023-2028*. Prieiga per internetą: https://www.intosai.org/fileadmin/downloads/news/2022/08/310822_EN_2023-2028_INTOSAI_Strategic_Plan.pdf

Išoraitė, M. (2012). Teoriniai strateginių pokyčių aspektai. *Business systems and economics*, 2(2), 130-145. Prieiga per internetą: <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/01e26818-6173-46cc-ab7a-909bb7a98089/content>

Jabareen, Y. R. (2006). Sustainable Urban Forms. *Journal of Planning Education and Research*, 26(1), 38–52. <https://doi.org/10.1177/0739456X05285119>

Jacobs, G., van Witteloostuijn, A., Christe-Zeyse, J. (2013). A theoretical framework of organizational change. *Journal of Organizational Change Management*, 26(5), 772–792. <https://doi.org/10.1108/JOCM-09-2012-0137>

Jančius, R. ir Gavenauskas, J. (2021). *Ekologines etikos ir švietimo reikšmė ugdomajame procese darnaus vystymosi kontekste*. Prieiga per internetą: <https://www.researchgate.net/publication/355380180>

Jungtinės Tautos Generalinė Asamblėja (2015). Keiskime mūsų pasaulį: Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų. Prieiga per internetą: https://am.lrv.lt/uploads/am/documents/files/ES_ir_tarptautinis_bendradarbiavimas/Darnaus%20vystymosi%20tikslai/agenda%202030.docx

Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex.

Keles, O. (2017). Unmasking Sustainability in Early Childhood Education: Teachers' Voices from Bosnia and Herzegovina, Croatia, and Slovenia. *International Journal of Early Childhood* 7(3), 119-137. <https://doi.org/10.1007/s13158-022-00321-2>

Kerevičienė, J. (2014). *Pedagginės psichologijos užrašai*. Mokomoji knyga aukštųjų mokyklų studentams. Kaunas. Prieiga per internetą: https://www.knf.vu.lt/dokumentai/failai/katedru/germanu/vukhf_Kereviciene_Pedagogines_psichologijos_uzrasai.pdf

Kew, J. ir Sredwick, J. (2005). *Business environment: managing in a strategic context*. London: Institute of Personnel and Development. Prieiga per internetą: https://books.google.lt/books/about/Business_Environment.html?id=RjS5XTQPnCEC&redir_esc=y

Kotter, J. P. (2012). *Leading Change*. Prieiga per internetą: https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=xpGX1EWL_EMC&oi=fnd&pg=PR7&dq=Kotter+

[\(2012\),&ots=TeU0TfPwHC&sig=eFF_YscXgFtOefBPbOZBpPH-UWo&redir_esc=y#v=onepage&q=Kotter%20\(2012\)%2C&f=false](#)

Kumar, V., Agrawal, T. K., Wang, L., Chen, Y. (2017). Contribution of traceability towards attaining sustainability in the textile sector. *Textiles and Clothing Sustainability*, 3(5), 1-10. <https://doi.org/10.1186/s40689-017-0027-8>

Larsson, J. ir Samuelsson Pramling I. (2019). Collective Resources as a Precursor for Educating Children Toward a Sustainable Global World. *Sage journals*, 2(4), 396-420. <https://doi.org/10.1177/2096531119886506>

Leal Filho, W., Azeiteiro, U., Alves, F., Pace, P., Mifsud, M., Brandli, L., Caeiro, S. S., Disterheft, A. (2018). Reinvigorating the sustainable development research agenda: the role of the sustainable development goals (SDG). *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 25(2), 131-142. <https://doi.org/10.1080/13504509.2017.1342103>

Levovnik, D. ir Gerbec, M. (2018). Operational readiness for the integrated management of changes in the industrial organizations – Assessment approach and results. *Safety Science*, 107, 119–129. <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2018.04.006>

Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. (2003). Darbotvarkė 21 – mokykloje. Vilnius: REC biuras Lietuvoje.

Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija. (2022). Priešmokyklinio ugdymo programa. Prieiga per internetą: <https://smsm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/smm-svietimas/svietimas-priesmokyklinis-ugdymas/priesmokyklinio-ugdymo-programa/>

Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija. (2023). Įsakymas dėl ikimokyklinio ugdymo programos gairių patvirtinimo. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/76bb8f404b5911ee8185e4f3ad07094a?jfwid=f5arm3g7r>

Liu, S., Zhang, Y., Su, Z., Lu, M., Gu, F., Liu, J., Jiang, T. (2020). Recycling the domestic copper scrap to address the China's copper sustainability. *Journal of Materials Research and Technology*, 9(3), 2846-2855. <https://doi.org/10.1016/j.jmrt.2020.01.019>

Lodienė, D. (2005). Pokyčių samprata ir jų valdymo suvokimas. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 33, 99-109.

Lotich, P. (2022). *8 Steps to Implementing Organizational Change*. Prieiga per internetą: <https://thethrivingsmallbusiness.com/implementing-organizational-change/>

Mahat, H., Hashim, M., Saleh, Y., Che Ngah, M. S. Y., Nayan, N. (2016). Critical Aspects of Sustainable Development in Education: Data Based on Teacher Interview. *EDUCATUM Journal of Social Sciences*, 2(1), 52–66. Prieiga per internetą: <https://ojs.upsi.edu.my/index.php/EJOSS/article/view/92>

Manning, L., ir Aguiar, L. K. (2020). Embedding Sustainable Development in the Curricula: Learning about Sustainable Development as a Means to Develop Self-Awareness. *Innovations in Higher Education Teaching and Learning*, 18, 25-39. <https://doi.org/10.1108/S2055-364120200000018020>

Matthews, D. H. ir Caldeira, K. (2008). Stabilizing climate requires near-zero emissions. *Geophysical Research Letters* 35(4), 1-5. <https://doi.org/10.1029/2007GL032388>

Meadowcroft, J. ir Rosenbloom D. (2023). Governing the net-zero transition: Strategy, policy, and politics. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United of America*, 120(47), 1-11. <https://doi.org/10.1073/pnas.2207727120>

Morelli, J. (2011). Environmental Sustainability: A Definition for Environmental Professionals. *Journal of Environmental Sustainability*, 1(1), 1–10. <https://doi.org/10.14448/jes.01.0002>

Nelson, L. (2003). A case study in organizational change: implications for theory. *The Learning Organization*, 1(10), 18-30. <https://doi.org/10.1108/09696470310457478>

Nguyen, L. (2022). *Why Sustainability is important in Business*. Prieiga per internetą: <https://earth.org/why-sustainability-is-important-in-business/>

Önkol Bektaş, F. L. (2022). Metaphors about sustainability used by academicians in the department of preschool education. *International Journal of Curriculum and Instruction*, 14(1), 56-78. Prieiga per internetą: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1331610.pdf>

Osler, A. ir Vincent, K. (2002). Citizenship and the Challenge of Global Education. Prieiga per internetą: https://books.google.com/books/about/Citizenship_and_the_Challenge_of_Global.html?id=BgXlIbLmU9AC

Parry, S. ir Metzger E. (2023). Barriers to learning for sustainability: a teacher perspective. *Sustainable Earth Reviews*, 6(2), 1-11. <https://doi.org/10.1186/s42055-022-00050-3>

Peters, G. F. ir Romi, A. M. (2015). The Association between Sustainability Governance Characteristics and the Assurance of Corporate Sustainability Reports. *A Journal of Practice & Theory*, 34(1), 163–198. <https://doi.org/10.2308/ajpt-50849>

Petkevičiūtė, N. ir Balčiūnaitienė, A. (2018). Darnumo vystymasis organizacijose: problemos ir iššūkiai. Vytauto Didžiojo universiteto mokslo publikacijos. *Mokslinių straipsnių rinkinys*, 20, 232-260. Prieiga per internetą: https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15260/Petkevi%C4%8Di%C5%ABt%C4%97_2018_VSVT.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Poole, M. S. ir Van de Ven, A. H. (2004). Handbook of Organizational Change and Innovation. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198845973.001.0001>

Raipa, A., Smalskys, V., Giedraitytė, V., Nefas, S. (2016). *Šiuolaikinio viešojo administravimo pagrindai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. Prieiga per internetą: <https://core.ac.uk/download/pdf/382466528.pdf>

Rimanoczy, I. ir Klingenberg, B. (2021). The sustainability mindset indicator is a personal development tool. *Journal of management for global sustainability*, 9(1), 43–79. <https://doi.org/10.13185/jm2021.09103>

Rodriguez-Marin, F., Gutierrez, M. P., Lopez-Lozano, L., Fernandez, A. G. (2018). Early Childhood Preservice Teachers' View of Socio-Environmental Problems and Its Relationship to the Sustainable Development Goals. *Sustainability* 12(17), 1-14. <https://doi.org/10.3390/su12177163>

Rothwell, W. J., Stavros, J. M., Sullivan, R. L., Sullivan, A. (2009). *Practicing Organization Development: A Guide for Leading Change*. [https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=EkvX3j_6iGAC&oi=fnd&pg=PR13&dq=Rothwell,+W.+J.,+Stavros,+J.+M.,+Sullivan,+R.+L.,+Sullivan,+A.+\(2009\).+Practicing+Organization+Development:+A+Guide+for+Leading+Change.+-+John+Wiley+and+Sons.+&ots=QtbP3-8Stv&sig=30wpsn0_818StpJLlNbLtjOrnak&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=EkvX3j_6iGAC&oi=fnd&pg=PR13&dq=Rothwell,+W.+J.,+Stavros,+J.+M.,+Sullivan,+R.+L.,+Sullivan,+A.+(2009).+Practicing+Organization+Development:+A+Guide+for+Leading+Change.+-+John+Wiley+and+Sons.+&ots=QtbP3-8Stv&sig=30wpsn0_818StpJLlNbLtjOrnak&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false)

Rupšienė, L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Prieiga per internetą:

https://epale.ec.europa.eu/sites/default/files/kokybiniu_tyrimu_duomenu_rinkimo_metodol.pdf

Salonen, O. ir Hakari, S. (2018). Early childhood educators and sustainability: Sustainable living and its materialising in everyday life. *Utbildning & Demokrati*, 27(2), 81–102. Prieiga per internetą: <https://www.researchgate.net/publication/330514862>

Schmidt, W. P. (2006). Life Cycle Tools within Ford of Europe's Product Sustainability Index. Case Study Ford S-MAX & Ford Galaxy. *The International Journal of Life Cycle Assessment* 11, 315–322. <https://doi.org/10.1065/lca2006.08.267>

Sengupta, E., Blessinger, P., Yamin, T. S. (2020). Introduction to Integrating Sustainability into Curriculum. *Innovations in Higher Education Teaching and Learning*, 18, 3-14. <https://doi.org/10.1108/S2055-364120200000018018>

Silvestre, B. S. (2015). Sustainable supply chain management in emerging economies: Environmental turbulence, institutional voids and sustainability trajectories. *International Journal of Production Economics*, 167, 156-169. <https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2015.05.025>

Smith, C., Hyde, J., Falkner, T., Kerlin, C. (2020). The Role of Organizational Change Management in Successful Strategic Enrollment Management Implementation. *Strategic Management Quarterly*, 8(2), 31-40. Prieiga per internetą: <https://www.researchgate.net/publication/343290062>

Somerville M. ir Williams C. 2015. Sustainability education in early childhood: an updated review of research in the field. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 16(2), 102-118. <https://doi.org/10.1177/1463949115585658>

Sonter, L. J. ir Kemp S. (2021). Connecting the UNESCO Sustainable Development Goals with Australian Early Childhood Education Policy to Transform Practice. *International Journal of Early Childhood Environmental Education*, 9(1), 11. Prieiga per internetą: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1324255.pdf>

Sostinės vaikų ir jaunimo centras. Programa „Darni mokykla“ ir „Darnus darželis“ 2023/2024. Prieiga per internetą: <https://svjc.lt/programa-darni-mokykla-ir-darnus-darzelis-20232024/>

Sterling, S. (2004). Higher Education, Sustainability, and the Role of Systemic Learning. *Higher Education and the Challenge of Sustainability*, 5, 49-70. https://doi.org/10.1007/0-306-48515-X_5

Stunžinas, R. (2015). Tvarumas, darnumas, tausumas ir kiti angl. „sustainability“ atitikmenys Europos Sąjungos institucijų dokumentuose. *Terminologija*, 22, 110–126. Prieiga per internetą: <https://journals.lki.lt/terminologija/article/view/522/612>

Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius.

UNESCO. (2017). *Švietimo darniam vystymosi tikslai: Mokymosi tikslai*. Prieiga per internetą: https://svjc.lt/media/files/Unesco_SDG_galutinis.pdf

UNICEF. (1989). *Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija*. Prieiga per internetą: <https://unicef.lt/wp-content/uploads/2017/06/JT-Vaiko-Teisi%C5%B3-Konvencija.pdf>

United Nations (1992). *United Nations Conference on Environment & Development „Agenda, 21“*. Prieiga per internetą:

<https://sustainabledevelopment.un.org/outcomedocuments/agenda21>

Valackienė, A. ir Želnienė, V. (2018). Kaitos proceso ir pokyčių valdymo sinergija ugdymo įstaigose: metodologinis tyrimo konstruktas. *Tiltai*, 2, 55-74 Prieiga per internetą:

<http://dx.doi.org/10.15181/tbb.v79i2.1777>

Valackienė, A., Mikėnė, S. (2008). Socialinis tyrimas: metodologija ir atlikimo metodika. Kaunas: Technologija.

Vanagas, R. (2007). Pokyčių valdymo modeliai Lietuvos Respublikos savivaldybėse. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2(9), 315-323. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas

Varela-Candamio, L., Novo-Corti, I., Garcia-Alvarez, M. T. (2018). The importance of environmental education in the determinants of green behavior: A meta-analysis approach. *Journal of Cleaner Production* 170(1), 1565-1578. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.09.214>

Vasiliauskas, A. (2002) *Strateginis valdymas*. Vilnius: Enciklopedija.

Veisson, M. ir Kabaday, A. I. (2018). Exploring the Preschool Teachers' Views on Professionalism, Quality of Education and Sustainability: International Study in Estonia and Turkey. *Journal of Teacher Education for Sustainability*, 20(2), 5-18. <http://dx.doi.org/10.2478/jtes-2018-0011>

Videikienė, S. ir Šimanskienė, L. (2013). Pokyčių valdymo sėkmės veiksniai organizacijoje. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*, 10, 339-356. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/73288>

Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Prieiga per internetą:

https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=RxjjUefze_oC&oi=fnd&pg=PA1&dq=Vygotsky+L.+S.+Mind+in+society:+The+development+of+higher+psychological+%0D%0Aprocesses.+Ca

[mbridge:+Harvard+University+Press,+1978.&ots=okwWY_p69x&sig=nh6Vw6wzj7hNY2nLuMuWTn9cJkA&redir_esc=y#v=onepage&q=Vygotsky%20L.%20S.%20Mind%20in%20society%20The%20development%20of%20higher%20psychological%20processes.%20Cambridge%20Harvard%20University%20Press%201978.&f=false](https://www.cambridge.org/9780521571438?from=search&query=Vygotsky%20L.%20S.%20Mind%20in%20society%20The%20development%20of%20higher%20psychological%20processes.&f=false)

Wallace, M. ir Pocklington, P. (2001). *Sudėtingų švietimo sistemos pokyčių valdymas*.

Prieiga

internete:

https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:qGSHqZBgZ80J:www.mtp.smm.lt/dokumentai/InformacijaSvietimui/UzsStraipsniuVertimai/Wallace_knygos_vertimas.doc+&cd=13&hl=lt&ct=clnk&gl=lt

World Commission on Environment and Development (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. Prieiga per internetą: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>

Zakarevičius, P. (2004). Organizacijos kultūra kaip pokyčių priežastis ir pasekmė. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 30, 201-209. Prieiga per internetą: <https://hdl.handle.net/20.500.12259/39418>

Zel, U. (2016). Leadership-in-Change-Management. *Organizational Change Management Strategies in Modern Business*, 13, 272-288. <http://dx.doi.org/10.4018/978-1-4666-9533-7.ch013>

Žičkienė, S., Guogis, A., Gudelis, D. (2019). Darnaus vystymosi teorinė samprata ir jos praktinė reikšmė. *Tiltai*, 1, 108–123. <http://dx.doi.org/10.15181/tbb.v82i1.1970>

PRIEDAI

1 Priedas

VILNIAUS UNIVERSITETO
ŠIAULIŲ AKADEMIJA

PAŽYMĖJIMAS

Nr. MVG-VUŠA-2024-928

(4.16 E) 850000-V-228

GRETA ŠIMATONĖ

dalyvavo jaunųjų tyrėjų tarptautinėje mokslinėje konferencijoje
„JAUNASIS TYRĖJAS IŠMANIAJAI VISUOMENEI“

Ir skaitė pranešimą tema:

**„Tvarumo ugdymas ikimokyklinėse ugdymo įstaigose:
pedagogų patirtys pokyčių valdyme“**

VU ŠA direktorė

Šiaulių
akademija

prof. dr. Renata Bilbokaite

2024 m. gegužės 9 d.

Tvarumo ugdymas ikimokyklinėse įstaigose: pedagogų pokyčių valdymo kontekstas

Laba _____ diena,
 Esu Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos magistrantūros studijų II kurso studentė Greta Šimatonė. Vykdu tyrimą apie pedagogų patirtis ugdant tvarumą ikimokyklinėse ugdymo įstaigose. Kviečiu pedagogus dirbančius su ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikais dalyvauti šioje anketinėje apklausoje. Ši apklausa yra anoniminė. Gauti duomenys bus panaudoti baigiamajame magistro darbe.

1. Jūsų lytis?

- Moteris
- Vyras

2. Koks Jūsų amžius?

- 20-30 metų
- 30-40 metų
- 40-50 metų
- 50 ir daugiau metų

3. Kokia Jūsų kvalifikacinė kategorija?

- Mokytojas
- Vyresnysis mokytojas
- Mokytojas metodininkas
- Mokytojas ekspertas

4. Kokia Jūsų gyvenamoji vieta?

5. Kaip Jūs apibrėžtumėte sąvoką „tvarumas“ ikimokyklinio ugdymo kontekste?

6. Koks, Jūsų manymu, yra svarbiausias aspektas tvarumo ugdyme?

- Aplinkosaugos ir gamtos išsaugojimo sąmonės skatinimas
- Socialinės atsakomybės ir solidarumo vertybių formavimas
- Ekonomikos ir resursų efektyvaus naudojimo supratimas
- Tvarios kultūros ir gyvenamosios skatinimas bei kūrybiškas požiūris į problemų sprendimą

7. Koks Jūsų santykis su tvarumu švietimo procese?

- Aktyviai integruoju tvarumo principus savo veikloje
- Domiuosi tvarumo klausimais ir siekiu jų supratimo
- Domiuosi tvarumo klausimais, bet man trūksta žinių ir įrankių, kaip juos integruoti į ikimokyklinio amžiaus vaikų veiklas

8. Kaip manote ar Jūsų švietimo įstaiga pakankamai skiria dėmesio tvarumo ugdymui?

- Taip, mūsų įstaigoje yra struktūruoti ir sistemingi tvarumo ugdymo planai bei veiklos
- Ne, tvarumo ugdymas yra nepakankamai integruotas į mūsų veiklą ir programą
- Nežinau / Nepastebėjau

9. Kaip manote, kokiais būdais galima integruoti tvarumo principus į švietimo procesą?

- Per tarpdisciplininį gebėjimų ugdymą ir projektinius darbus
- Kuriant papildomas ugdymo veiklas ar projektus, siekiant išvengti pernelyg didelės apkrovos dalykų programoms
- Integravus tvarumo temą į daugelio dalykų mokymą, skatinant tarpdalykinį bendradarbiavimą
- Per seminarus, kursus ar mokymo programas, kuriose būtų skatinamas tvarus mąstymas ir veikla

10. Kaip manote, koks ugdytinių amžius tinkamiausias, kada galima pradėti integruoti tvarumo temas į ugdymo procesą?

- 2-3 metai
- 3-4 metai
- 4-5 metai
- 5-6 metai
- 6-7 metai

11. Kokias būdais Jūsų ikimokyklinė ugdymo įstaiga motyvuoja pedagogus integruoti tvarumo vystymąsi į ugdymo procesą?

- Mokymo programų ir seminarų organizavimas
- Veiklos ir projektų kūrimas, susiję su tvarumo tema
- Asmeninės paskatos ir pripažinimas
- Skatinimas bendradarbiauti ir dalintis gerąja patirtimi
- Kita

12. Kokiomis programomis ar dokumentais remiatės inicijuodami tvarumo ugdymą ikimokyklinėje įstaigoje?

- Taikome tvarumo ugdymo programas, nurodytas nacionalinėje švietimo politikoje
- Remiamės konkrečiais ikimokyklinio ugdymo vadovėliais, kuriuose yra tvarumo temų
- Naudojame specialiai pritaikytas tvarumo ugdymo programas ar gaires
- Konsultuojamės su ekspertais ar specialistais šioje srityje
- Kita

13. Kaip dažnai įtraukiate tvarumo temas į savo veiklas?

- Kiekvieną dieną
- Kartą per savaitę
- 2-3 kartus per mėnesį
- Kartą per mėnesį
- Rečiau nei kartą per mėnesį
- Kita

14. Kas Jūsų įstaigoje yra atsakingas už tvarumo integravimą į ugdymo procesą?

- Paskirtas asmuo
- Vadovas
- Pavaduotojas ugdymui
- Komanda
- Darbo grupė
- Mokytojai
- Atsakingo asmens nėra

15. Kokie būdai ar metodai, Jūsų nuomone, yra efektyviausi siekiant tvarumo supratimo ikimokykliniame amžiuje? (pasirinkite 2-3 atsakymų variantus). (keli galimi atsakymai)

- Pavyzdžio rodymas
- Dalyvavimas projektuose
- STEM veiklos
- Mokymasis lauke
- Bendruomeninės veiklos
- Stebėjimas ir tyrinėjimas gamtoje
- Antrinių žaliavų panaudojimas ugdymo procese
- Patirtinis mokymasis
- Žaidimas
- Veikla susijusi su realiu gyvenimišku kontekstu

16. Kokią naudą, Jūsų nuomone, teikia vaikams tvarumo ugdymas ikimokykliniame amžiuje? Kaip tai gali paveikti jų vystymąsi ir kasdieninį gyvenimą?

17. Kokiose projektuose ar programose dalyvauja Jūsų ugdymo įstaiga įgyvendindama pokyčius susijusius su tvarumo ugdymu? (keli galimi atsakymai)

- Darnus darželis 2023-2024
- eTwinning projektai
- Erasmus+ projektai
- Gamtosauginių mokyklų programa

18. Kokiose srityse vykdate iniciatyvas? Prašau plačiau papasakoti apie iniciatyvas, kurias pažymėjote. (keli galimi atsakymai)

- Maistas
- Vartojimas
- Rūšiavimas
- Vanduo
- Energija
- Biologinė įvairovė
- Darnus mobilumas
- Sveika ugdymo įstaigos aplinka
- Įstaigos darbuotojų ir ugdytinių darnaus vystymosi švietimas
- Darni mokyklos bendruomenė, partnerystės
- Darbas komandoje
- Vieta, skirta plačiau papasakoti apie iniciatyvas, kurias pažymėjote

19. Kaip vertinate savo ikimokyklinės ugdymo įstaigos pasiekimus siekiant tvarumo ugdymo (įvardinkite pagrindinius rodiklius – ką pavyksta pasiekti, paaiškinkite, kodėl taip manote)?

20. Ar esate susidūręs su iššūkiais, siekiant integruoti tvarumo principus į ugdymo(si) procesą? Jei esate susidūrę su iššūkiais, pažymėkite svarbiausius? (keli galimi atsakymai)

- Taip, trūksta resursų (laiko, medžiagų, mokymo priemonių ir pan.)
- Taip, trūksta žinių ar įrankių, kaip efektyviai integruoti tvarumo principus
- Taip, sunku įtraukti tvarumo temą į esamus mokymosi) dalykus ar veiklas
- Nepakankamas finansavimas
- Nepakankama parama iš administracijos
- Trūksta pedagogų bendradarbiavimo
- Nepakankamas tėvų ar bendruomenės įtraukimas
- Ne, aš nesu susidūręs(-usi) su šiais iššūkiais
- Kita

21. Kokie, Jūsų manymu, yra svarbiausi mokytojo įgūdžiai ir gebėjimai ugdant tvarumo supratimą ikimokykliniame amžiuje? (keli galimi atsakymai)

- Supratimas apie tvarumo principus
- Kūrybiškumas ir inovatyvumas
- Tarptautinės ir kultūrinės kompetencijos
- Komunikacijos įgūdžiai
- Kritinis mąstymas ir problemų sprendimo įgūdžiai
- Socialinės ir emocinės kompetencijos

22. Prašome aprašyti kaip Jūsų ikimokyklinė ugdymo įstaiga įtraukia pedagogus į pokyčių procesą, siekiant užtikrinti tvarumą?

23. Kokios yra Jūsų patirtys ir pastebėjimai dėl pedagogų požiūrio į tvarumo ugdymą ir pokyčių valdymą ikimokyklinėse ugdymo įstaigose?

24. Kokios būtų Jūsų rekomendacijos ir patarimai kitiems pedagogams ar ugdymo įstaigoms, norinčioms sustiprinti tvarumo elementus savo veikloje ir veikti pokyčių kontekste?

Gyvenamoji vieta (N=104)

Kategorija	Subkategorija	Irodantys teiginiai
Rajonas	Pakruojis	„Pakruojis raj. Linkuva.“ (1) „Linkuva.“ (2) „Pakruojis raj.“ (46)
	Vilniaus	„Vilniaus raj.“ (15) „Vilniaus raj.“ (88) „Vilniaus raj.“ (94)
	Kauno	„Kauno rajonas.“ (25) „Kauno r.“ (26) „Kauno raj.“ (48) „Kauno raj.“ (75) „Kauno r.“ (76) „Kauno r.“ (81) „Kauno rajonas“ (85) „Kauno rajonas“ (87) „Kauno raj.“ (90)
	Klaipėdos	„Klaipėdos rajonas.“ (66)
	Nenurodytas	„Rajonas.“ (41)
Miestas	Kaunas	„Kaunas.“ (5) „Kaunas.“ (6) „Kaunas.“ (8) „Kaunas.“ (9) „Kaunas.“ (10) „Kaunas.“ (11) „Kaunas.“ (14) „Kaunas.“ (16) „Kaunas.“ (18) „Kauno miestas.“ (19) „Kaunas.“ (20) „Kaunas.“ (21) „Kaunas.“ (23) „Kaunas.“ (24) „Kaunas.“ (25) „Kaunas.“ (28) „Kaunas.“ (29) „Kaunas.“ (31) „Kaunas.“ (34) „Kaunas.“ (47) „Kauno m.sav.“ (49) „Kaunas.“ (50) „Kaunas.“ (53) „Kaunas.“ (54) „Kaunas.“ (63) „Kaunas.“ (64) „Gyvenu Kaune.“ (67) „Kaunas.“ (68) „Kaunas.“ (69) „Kaunas.“ (72) „Kauno miestas.“ (73) „Kaunas.“ (74) „Kaunas.“ (82) „Kaunas.“ (83) „Kaunas.“ (86) „Kaunas.“ (89) „Kaunas.“ (92) „Miestas Kaunas.“ (97) „Kaunas.“ (104)
	Vilnius	„Vilnius.“ (12) „Vilnius.“ (13) „Vilnius.“ (40) „Vilnius.“ (44) „Vilnius.“ (59) „Vilnius.“ (60) „Vilnius.“ (65) „Vilnius.“ (70) „Vilnius.“ (80) „Vilnius.“ (91) „Vilnius.“ (96) „Vilnius.“ (101)
	Šiauliai	„Šiauliai.“ (39)
	Joniškis	„Joniškis.“ (4)
	Radviliškis	„Radviliškis.“ (32) „Radviliškis.“ (42)
	Telšiai	„Telšiai.“ (35) „Telšiai.“ (36) „Telšiai.“ (37) „Telšiai.“ (43)
	Jonava	„Jonava.“ (38)
	Lentvaris	„Lentvaris.“ (52)
	Klaipėda	„Klaipėda.“ (51) „Klaipėda.“ (57) „Klaipėda.“ (93)
	Panevėžys	„Panevėžys.“ (56) „Panevėžio miestas.“ (62)
	Šilutė	„Šilutė.“ (58)
	Alytus	„Alytus.“ (77) „Alytus.“ (98)
	Ukmergė	„Ukmergė.“ (95)
	Kėdainiai	„Kėdainių m.“ (103)
	Nenurodytas	„Miestas.“ (33) „Miestas.“ (71) „Miestas.“ (78) „Miestas.“ (79) „Miestas.“ (99) „Miestas.“ (102)
	Kaimas	„Kaimas.“ (3) „Kaimiška gyvenvietė.“ (45) „Kaimas.“ (61) „Kaimas.“ (100)

Sąvokos „tvarumas“ apibrėžimas ikimokyklinio ugdymo kontekste (N=104)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Vartojimas	Daugkartinis	„Daugkartinio naudojimo daiktai.“ (7) „<...>, ką galiu panaudoju kelis kartus.“ (8) „<...> tų pačių daiktų naudojimas įvairiose veiklose.“ (9) „Ilgalaikis daiktų naudojimas ir pritaikymas įvairiose srityse.“ (12) „Daugkartinis naudojimas.“ (31) „Panaudojimas antrą kartą.“ (36) „<...> ir antrinis jų panaudojimas.“ (43) „Daiktų prikėlimas antram gyvenimui.“ (45) „<...> kur galima panaudoti kelis kartus.“ (56) „<...> pakartotinis naudojimas.“ (58) „Tai ką galima panaudoti antra karta.“ (72) „<...> kiekviename atlikusiame daikte įžvelgti naują.“ (86) „<...> panaudojimas to ko pirkti nereikia.“ (95) „<...> sulūžusius žaislus bandome sutaisyti.“ (99) „Tvarumas yra tai ką galime panaudoti antrą kartą arba iš ko galime pasigaminti kažką reikalingo.“ (98)
	Daikto paskirties keitimas	„Senų medžiagų panaudojimas pakartotinai <...>.“ (13) „Daiktų <...> panaudojimas pritaikant įvairiuose darbuose.“ (32)
	Dalijimasis daiktais	„<...> dalinimasis nereikalingais daiktais knygomis, žaislais ir kt.“ (34) „<...> dalintis žaislais, knygomis, išaugtais rūbais, avalyne.“ <...> (53)
	Antrinių žaliavų naudojimas	„Antrinių žaliavų panaudojimas, <...>.“ (9) „<...> panaudojant antrines žaliavas.“ (18) „<...> darbeliai iš antrinių, gamtinių žaliavų <...>“ (19) „Antrinių žaliavų panaudojimas <...>.“ (23) „Naudotis antrinėmis žaliavomis.“ (24) „<...> perdirbimas <...>.“ (28) „<...>, antrinių žaliavų panaudojimas, <...>.“ (30) „Skatinti naudoti antrines žaliavas.“ (33) „<...>, perdirbimas, antrinių žaliavų panaudojimas.“ (39) „Antrinių žaliavų panaudojimas.“ (40) „Atliekų <...> antrinis <...> panaudojimas.“ (43) „Įvairių grupės reikmenų ir priemonių 'upcycling'.“ (50) „Kai naudojamos perdirbamos įvairios žaliavos, <...>.“ (56) „<...> naudojimas antrinių žaliavų darbėliams.“ (57) „<...> perdirbimas <...>.“ (58) „<...> kurti menines veiklas iš antrinių žaliavų.“ (64) „<...> panaudoti antrines žaliavas meninėse – kūrybinėse veiklose <...>.“ (67) „Antrinių žaliavų panaudojimas ugdyme.“ (76) „Antrinių žaliavų naudojimas <...>.“ (77) „Darbelius gaminti iš antrinių žaliavų.“ (78) „<...> antrinių žaliavų panaudojimas <...>.“ (81) „Žemės puoselėjimas naudojant antrines žaliavas <...>.“ (83) „Antrinių žaliavų naudojimas veikloms.“ (88) „Tai supratimas apie <...> perdirbimą <...>.“ (92) „Priemonių naudojimas iš antrinių žaliavų.“ (94) „<...> perdirbtų atliekų panaudojimas.“ (96) „Naudoti antrines žaliavas įvairiose veiklose.“ (103).
	Atsakingumas	„Atsakingo vartojimo įgūdžių lavinimas.“ (16) „<...> saikingas ir atsakingas priemonių bei išteklių naudojimas <...>.“ (43) „Tvarumas tai <...> atsakingas vartojimas.“ (51) „Atsakingas vartojimas.“ (79) „<...> atsakingas įvairių daiktų naudojimas <...>.“ (82)
	Sąmoningumas	„<...> sąmoningas naudojimas paslaugomis ir produktais, <...>.“ (10) „<...> dabartinių išteklių vartojimas <...>.“ (26) „Taip pat ir kitų daiktų, kaip žaislai, popierius ir pan. saugojimas <...>.“ (37) „Tvarus vartojimas <...>.“ (42). „<...> pradinės žinios apie vandens, energijos išteklių naudojimą <...>.“ (77)
Taupymas	Ištekliai	„Tvarumas <...> taupant išteklius <...>.“ (10) „Gyvenimo būdas tausojant žemės resursus.“ (25) „Tvarumas - tai gamtos išteklių tausojimo, <...>.“ (51) „<...> yra taupus naudojamiems ištekliais <...>.“ (75) „<...> gamtos išteklių saugojimas <...>.“ (81) „<...> gamtos išteklių tausojimas <...>.“ (82) „Tai supratimas apie <...> tausojamųjų išteklių naudojimą.“ (92) „Tvarumas ilgalaikis procesas <...> apie tvarų išteklių vartojimą.“ (97)

	Vanduo	„<...> mokymas vaikų taupyti vandenį, <...>“ (19) „<...> vandens, elektros <...> atsakingas naudojimas.“ (37) „<...> vandens <...> taupymas <...>“ (57)
	Elektra	„<...> mokymas vaikų <...> išjungti šviesą kai jos nereikia.“(19) „<...> elektros <...> atsakingas naudojimas.“ (37) „<...> elektros taupymas <...>“ (57)
	Priemonės	„<...> kitų daiktų, kaip žaislai, popierius <...> taupus naudojimas <...>“ (37) „<...> popieriaus <...> taupymas <...>“ (57) „Taupyti priemonės <...>“ (64) „Taupus naudojimas priemonių <...>“ (86) „Naudojame įvairias priemones, kad kuo mažiau išmesti.“ (87) „<...> tausojame popierių <...>“ (99)
Rūšiavimas		„Įvairūs į kasdienes veiklas integruoti komponentai, skatinantys vaikų <...> rūšiavimo ir kt. dalykų svarbą.“ (5) „Žemės saugojimas, pasitelkiant įvairiausias būdus: rūšiavimas <...>“ (19) „Tvarumas – rūšiavimas <...>“ (20) „<...> Gilinti žinias apie <...> šiukšlių rūšiavimą, <...>“ (22) „Atliekų rūšiavimas <...>“ (28) „<...> jų rūšiavimas.“ (30) „<...> atliekų rūšiavimas <...>“ (34) „<...> tai ir tinkamas atliekų rūšiavimas, <...>“ (37) „Rūšiavimas, <...>“ (39) „Atliekų rūšiavimas <...>“ (43) „Rūšiavimas <...>“ (57) „Rūšiavimas <...>“ (58) „Mokyti vaikus rūšiuoti atliekas.“ (65) „Ugdyti įgūdį rūšiuoti atliekas <...>“ (67) „<...> rūšiavimas <...>“ (77) „<...> rūšiavimas <...>“ (82) „Rūšiuojame <...>“ (99).
Atsakomybė	Asmeninė	„<...> atsakomybės ugdymas už veiksmus, pasaulio suvokimas be žalos.“ (11) „<...> tai mokymas ir pavyzdžio rodymas kaip prisiimti atsakomybę už savo veiksmų įtaką aplinkai kur gyvenu ir net planetai.“ (37) „<...> kuris nekelia ligų ar kitų neigiamų padarinių mums ir ateities kartoms.“ (75) „<...> atsakingas elgesys <...>“ (92)
	Užtikrinanti ateities kartų gerovę	„<...> po savęs palikti geriau nei radau.“ (21) „<...> užtikrinant reikalingą kiekį ateinančioms kartoms.“ (26)
	Socialinė	„<...> socialine atsakomybe <...>“ (80) „Ikimokyklinio ugdymo kontekste apima aspektus, susijusius su <...> socialine atsakomybe <...>“ (85)
Aplinkosaugos ir gamtos puoselėjimo ugdymas	Pagarba gamtai	„Tvarumas - pagarba gamtai, ją saugant <...>“ (1) „<...> vaikas su rūpesčiu aplinkai, pasauliui, nes tai yra mūsų namai <...>“ (69) „<...> ugdome vaikus taip, kad jie suprastų ir vertintų gamtą, rūpinasi aplinka, gerbtų kitus žmones <...>“ (82)
	Draugiškumas gamtai	„Įvairūs į kasdienes veiklas integruoti komponentai, skatinantys vaikų sąmoningumą <...> gamtos, <...> ir kt. dalykų svarbą.“ (5) „Draugiškumas gamtai (15). Tyrinėdami, veikdami, pažindami gamtą ir pajusdami atradimo džiaugsmą <...>, susidaro aplinkai draugiškas vertybines nuostatas.“ (27) „<...> meilės gamtai puoselėjimas <...>“ (81)
	Gamtos saugojimas	„Ugdyti vaikų supratimą gamtos saugojimo, puoselėjimo klausimu <...>“ (22) „<...> gamtinės aplinkos saugojimas namuose, darželyje ir kt. aplinkoje.“ (49) „Tai reiškia ugdyti vaikų supratimą apie tai, kaip jų veiksmai veikia aplinką ir bendruomenę bei kaip jie gali prisidėti prie švaresnės, aplinkos išsaugojimo.“ (62) „Gamtos saugojimas.“ (101) „Saugojimas gamtos išteklių.“ (104)
	Aplinkosauga	„<...> aplinkosauga <...>“ (3) „Tvarumas - tai aplinkosauga <...>“ (18) „Ekologiškumas.“ (38) „Apima įvairius aspektus, susijusius su aplinkos apsauga <...>“ (80) „<...> aplinkosauga.“ (82) „Ikimokyklinio ugdymo kontekste apima aspektus, susijusius su aplinkosauga <...>“ (85) „<...> supratimas apie aplinkos apsaugą <...>“ (92)

**Būdai, kuriais ikimokyklinė ugdymo įstaiga motyvuoja pedagogus integruoti tvarumo
vystymąsi į ugdymo procesą (N=104)**

Kategorija	Įrodantys teiginiai
Nemotyvuoja	Nemotyvuoja. Jokiais. Niekaip nemotyvuoja. Nevyksta niekas. Nedaro to.
Kuria programas	Pradedą kurti tvarumo programas darželyje, skatina įsitraukti pedagogus jose dalyvauti.
Asmeninė patirtis	Pedagogo asmeninė patirtis ir integravimas į veiklas.

**Programos ir dokumentai, kuriais remiasi pedagogai, inicijuodami tvarumo
ugdymą ikimokyklinėje įstaigoje (N=104)**

Kategorija	Įrodantys teiginiai
Projektinė veikla	Dalyvavimas sveikatingumo ir panašiuose projektuose. Projektinė veikla. Projektus rašome.
Internetinė medžiaga	Naudojame medžiagą iš interneto puslapių
Programos	Pati įstaiga ieško "už ko užsikabinti", ieško savitumo, todėl matuojasi visose programose.
Nesiremia	Nesiremiama. Jokiais. Įstaigoje programos apie tvarumą nėra. Nėra, tik jeigu mokytojas to nori, gali ugdyti vaikus apie tai.
Asmeninė iniciatyva	Ieškome savitų būdų, neturime jokių dokumentų, dirbame pagal savo nuožiūrą. Tik asmenine patirtimi. Savo sumanymais. Savo nuožiūra. Savo nuožiūra.

Tvarumo temų įtraukimo į veiklas dažnumas (N=104)

Kategorija	Įrodantys teiginiai
Pagal situaciją	Pagal savaitės temas arba susidariusias situacijas. Dažnai pagal pastebėtą situaciją, kurios negali praleisti. Pagal situaciją.
Kas mėnesį	Konkrečias temas, rūšiavimas, gamtos išteklių, žmogaus veikla yra paliečiamos panašiai kas mėnesį, <...>.
Kasdien	<...> tačiau kodėl reikia tausoti, saugoti gamtą, rinktis atsakingai, tokie pokalbiai vyksta nuolat, kone kasdien. Kiekvieną dieną su vaikais rūšiuojame popieriaus, kartono atliekas.
Neįtraukia	Netraukiu

Tvarumo ugdymo nauda ikimokykliniame amžiuje (N=104)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Ugdymas	Atsakingumas	„Tvarumo ugdymas augina <...> atsakingą asmenybę, <...>.“ (3) „Ugdomas atsakingumas, <...> įgyja atsakingą poreikį saugoti aplinkoje esančiu objektus.“ (12) „<...> ugdo atsakomybę už savo veiksmus <...>.“ (21) „Atsakingas darnios asmenybės ugdymas.“ (29) „Tvarumas padeda ugdyti <...> atsakomybę nuo mažens.“ (37) „Tvarumo ugdymas skatina vaikus tapti atsakingais piliečiais, <...>.“ (56) „Atsakomybės už mus supančią aplinką <...>.“ (62) „Ugdomas atsakingumas <...>.“ (71) „Tvarumo ugdymas ikimokykliniame amžiuje <...> skatina vaikų <...> atsakomybę, <...> padeda išugdyti vaikus, kurie auga <...> atsakingais <...>.“ (92) „Atsakingumo ugdymas.“ (94) „Skatinamas atsakingumas.“ (104)
	Sąmoningumas	„Tvarumo ugdymas augina sąmoningą, <...> asmenybę, <...>.“ (3) „Vaikai auga sąmoningesni, <...>.“ (9) „Skatina vaikų <...> sąmoningumą <...>.“ (27) „Tvarumas padeda ugdyti sąmoningumą <...> nuo mažens.“ (37) „Diegiamas sąmoningumas <...>.“ (39) „Ugdomas <...> sąmoningumas.“ (71) „Ateityje bus sąmoningesni.“ (78) „<...> skatina vaikų sąmoningumą, <...> padeda išugdyti vaikus, kurie auga sąmoningais <...>.“ (92) „Ugdomas sąmoningumas.“ (99)
	Taupumas	„Vaikai mokomi taupyti <...>.“ (8) „<...> ugdytiniai tampa taupesni <...>.“ (12) „Mokymasis taupumo <...>.“ (24) „<...> formuojame jų požiūrį į tvarų gyvenimą, kad suprastų, jog svarbiausias aspektas yra tausojimas <...>.“ (26) „<...> išteklių taupymas <...>.“ (28) „Išmoks taupyti išteklius.“ (36) „<...> išteklių taupymas <...>.“ (50) „Išmoksta saugoti gamtą.“ (59)
Supratimas	Atsakomybė ir gamtos išsaugojimas	„Padeda formuoti supratimą, kad visi esame atsakingi už gamtos išsaugojimą.“ (4) „Supratimą apie tvarumą plačiaja prasme <...>.“ (5) „Nuo mažens formuojamas teisingas supratimas, <...>.“ (14) „<...> vaikai pradeda suprasti, kaip yra svarbu saugoti tai, kas yra aplink mus, išmoksta saugoti aplinką, <...>.“ (18) „<...> daro jį pačiu geriausiu pasaulio piliečiu, kuris supranta, kad saugoti ir tausoti žemę mes privalome.“ (19) „Vaikai supras, kodėl tai svarbu ir sieks išsaugoti gamtą <...>.“ (28) „Vaikai ugdosi supratimą apie žmogaus veiklos poveikį aplinkai.“ (95)
	Gamtos ir gyvūnų apsauga	„Vaikų supratimą keičia, padeda suprasti vaikams kaip apsaugoti gyvūnus, augalus bei gamtą <...>.“ (42) „<...> vaiko supratingumo auginimas.“ (44) „Jie žinos, kad ir nedideli pokyčiai kuriuos darome gali padėti mūsų planetai.“ (97)
	Tvarumas kasdieniniame gyvenime	„Nauda – gamtos suvokimas, aplinkos suvokimas, <...>.“ (11) „<...> nes jiems reikia padėti suvokti aplinkos vertybes <...>.“ (82) „Aplinkos supratimas <...>.“ (46) „Mokosi supratimo, kad niekas iš niekur neatsiranda, kad reikia saugoti ir tausoti daiktus bei medžiagas, gerbti kitų darbą.“ (48) „Planetos išsaugojimas ir perdavimas ateities kartoms.“ (49) „Vaikai taps sąmoningais piliečiais, kurie rūpinsis Žemės ateitimi.“ (54) „Supratimas apie tai "Kas mes esame", "Kaip veikia pasaulis".“ (55) „<...> jie gali suprasti, kad galima užsukti čiaupą valantis dantis, jie puikiai moka rūšiuoti šiukšles, gali suprasti, kas daro Žemę laiminga, o kas ne.“ (77) „Padeda geriau suprasti, kodėl turėtume saugoti savo planetą.“ (101)
Formavimas	Įpročiai	„Kasdieniniai įpročiai.“ (7) „Nuo pat mažens formuojami tvaresni įpročiai.“ (15) „Įgūdžiai taps įpročiu.“ (30) „Nuo mažens susidarę įpročiai išlieka ilgam.“ (33) „<...> siekiu, kad mano ugdytiniams rūšivimas, antrinių žaliavų naudojimas, išteklių taupymas, maisto tausojimas ir pan.

		būtų nekvestionuojami ir taptų įpročiu.“ (50) „<...> suformuoja <...> įpročius tolimesniame gyvenime.“ (57) „<...> taps įpročiu <...>.“ (63) „Susiformuos įpročiai kaip tinkamai elgtis <...>.“ (64) „Susiformuos įpročiai kaip tinkamai elgtis <...>. Įgyja teigiamus įpročius.“ (66) „Vaikai augdami aplinkoje, kur skatinamas tvarumas, ugdys <...> įpročius, kurie taps įprastu jų gyvenime.“ (84) „Ateityje išsiugdys įprotį, gyventi tvariau.“ (87) „Tai jiems taps įpročiu <...>.“ (98)
	Įgūdžiai	„<...> išsiugdę įgūdžius persikels į tolimesnį gyvenimą <...>.“ (9) „Nuo mažų dienų bus įgyti tvarumo įgūdžiai, kurie gali padėti vėliau.“ (20) „<...> formuojamos asmenybės, kurios turės tinkamus įgūdžius <...>.“ (27) „<...> susiformuos tvarumo įgūdžiai.“ (45) „Šie įgūdžiai padeda vaikams tapti atsakingesniems ir labiau rūpestingiems aplinkosaugos atžvilgiu.“ (65) „Ugdytiniai įgys tvarumo įgūdžių, kurie išlieka visą gyvenimą.“ (67) „Vaikai augdami aplinkoje, kur skatinamas tvarumas, ugdys įgūdžius <...> kurie taps įprasti jų gyvenime.“ (84)
Kūrybiškumo skatinimas		„Nauda <...> kūrybiškumas.“ (11) „Skatina kūrybinį mąstymą, nes tą patį daiktą galima panaudoti skirtingais būdais.“ (13) „Vaikas geba ugdytis kūrybiškai, neteršdamas aplinkos.“ (23) „<...> skatina kūrybiškumą.“ (34) „<...> ugdomi jų kūrybiškumas.“ (62) „<...> skatina kūrybiškumą.“ (103)
Žinių suteikimas	Teorija	„Vaikai įgyja žinių <...>.“ (10) „Vaikai supažindinami su tvarumo principais, kaip gali prisidėti prie žemės saugojimo <...>.“ (19) „Supažindina su vertybiniu pamatu, <...>.“ (21) „Žinių suteikimas apie gamtos išsaugojimą, ekologiją ir t.t.“ (44) „Vaikas įgyja žinių, kurias ir toliau puoselėja išeidamas į mokyklą.“ (51)
	Praktika	„Mokosi saugoti aplinką, gamtą.“ (31) „<...> moko atsakingo vartojimo <...>.“ (34) „<...> žinių pritaikymas veikloje.“ (46) „<...> vaikai išmoksta suprasti savo veiksmų poveikį aplinkai <...>.“ (62) „Vaikai nuo mažens mokosi, tai jeigu jiems įdiegsime kas yra tvarumas, tai jie elgsis taip ir kasdieniame gyvenime.“ (75) „<...> vaikas išmoksta rūpintis aplinka.“ (83)

Sritis, kuriose vykdomos iniciatyvos (N=104)

Kategorija	Įrodantys teiginiai
Maistas	Stengiamės ugdyti supratimą apie sveiką mitybą, <...>. <...> pietums įsidedame tiek maisto kiek suvalgome; kad nesuvalgytą maistą galima atiduoti į tam tikras įstaigas. Jei maisto atliekų atsiranda, jas galima atiduoti į fermas gyvuliams, arba pasidaryti kompostą dėžę, o subrendusi kompostą naudoti daržo kūrimui ir daržovių augimui ar kt. <...> dalyvaujame "Sveikatiados" projektuose, kartu su vaikais gaminame įvairiausių patiekalus sveikai mitybai užtikrinti. Maistui naudojama nemažai ekologiško maisto, sekamas atliekų kiekis ir keičiamas meniu. Aiškinomės, kuriuose maisto produktuose, kokie naudingi vitaminai. Kalbėjomės apie cukraus žalą žmogaus organizmui <...>. <...> auginame daržoves.
Rūšiavimas	Vaikai grupėje rūšiuoja atliekas <...>. Įstaigoje rūšiuojame atliekas <...>. Rūšiavimas: kiekviena grupė turi specialius rūšiavimo konteinerius. Rūšiavimas – turime rūšiavimo konteinerius grupėse, rūšiuojame ir įstaigos šiukšles, kompostuojame. <...> rūšiuojami: popierius, plastikas ir t.t. Rūšiuojame atliekas <...>. Su vaikais einame į parkus, kur renkame šiukšles. Mokosi rūšiuoti, išėję į lauką aikštelėje surenka popieriaus ir kt. nereikalingus daiktus parneša į grupę, į šiukšlinę aptaria.
Vanduo	<...> mokomi taupyti vandenį, neleisti be reikalo. <...> taupome vandenį plaunant rankas <...>. <...> taupome vandenį <...>.
Energija	<...> diskutuojame apie elektros taupymą <...>. <...> įstaigoje ant kiekvieno jungiklio priklijuoti lipdukai "Nepamiršk išjungti šviesą", skatiname į tai atkreipti dėmesį ir vaikus <...>.
Vartojimas	<...> meninėms veiklomis naudojame antrines žaliavas. Stengiamės kūrybai naudoti tai, ką turime <...>. <...> atsakingai naudojame veiklos priemones. <...> atsakingas vartojimas <...>. <...> daug gaminome įvairių darbų iš antrinių žaliavų. <...> organizuoja įvairias veiklas užtikrinančias tvarų vartojimą.
Darni bendruomenė	<...> sukūrėme programą "Žalias darželis", kurio pedagogai komandoje aktyviai veikia <...>. Organizuojame akciją "Žalioji palangė"<...>. Bendradarbiavimas kasdienėje veikloje. Įstaigos dalyvavimas projekte „Sveikas darželis“.
Biologinė įvairovė	<...> įstaigoje auginami įvairūs augalai. Vaikai sėja, prižiūri augalus. Vėliau juos augins lauke ar savo namuose.

Tvarumo įgyvendinimo procesas ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje (N=104)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Pokyčių siekimas		„Pavyksta pasiekti tam tikrų rodiklių tik savo grupės ugdymosi kontekste <...>.“ (1) „Darželis stengiasi būti tvarus <...>.“ (8) „Tvarumo pasiekimai yra procese <...>.“ (11) „<...> dar yra kur tobulėti.“ (15) „Dar nesame daug pasiekę, tik bandome.“ (31) „Tik siekiame.“ (41) „<...> kol kas vyksta siekis tvaraus ugdymo.“ (42) „Mažais darbeliais matosi teigiami rezultatai.“ (45) „Šiuo metu, mano galva, yra tik pradžia.“ (50) „Mūsų įstaiga dar tik po truputį integruoja.“ (52) „Manau kad stengiasi kuo daugiau pasiekti <...>.“ (81) „Stengiasi.“ (87) „Dar nėra didelių pasiekimų.“ (89) „Matomas tęstinumas kasdieninėse situacijose.“ (104)
Pokyčių įgyvendinimas	Projektai ir iniciatyvos	„<...> dalyvavimas įvairiuose gamtosauginiuose, ekologiniuose projektuose <...>.“ (3) „<...> dalyvauja projektuose <...>.“ (8) „<...> kartais rengia projektus.“ (18) „<...> patys rengiame parodas ir projektus apie tvarumo skatinimą <...>.“ (19) „<...> kūrybiniuose projektuose <...>.“ (23) „<...> organizuojame respublikinius projektus apie tvarumą.“ (26)
	Tvarumo veiklų integravimas į ugdymo procesą	„Veiklų integravimas.“ (6) „Darželyje dirba puiki komanda, kuria įdomias vaikams veiklas, skatindama plėsti vaikų akiratį.“ (10) „Manau, kad mokytojos savo iniciatyva vykdo veiklas su vaikais <...>.“ (18) „<...> vykdome pavienes veiklas grupėse: ugdymo procese naudojame antrines žaliavas, gamtinę medžiagą <...>.“ (19) „Įstaigoje į ugdymą yra įtraukiamos veiklos, kurios skatina vaikus domėtis, tyrinėti, eksperimentuoti tvarumo tema.“ (28) „<...> įvairių veiklų metu suburiame visą įstaigos bendruomenę į kūrybinį procesą. Jo metu gaminame įvairius darbelius, edukacines priemones, žaislus, dekoracijas renginiams iš įvairių buitinių atliekų <...>.“ (82) „<...> didžiąją dalį veiklų vaikai atlieka naudodami antrines žaliavas, kuriomis yra dekoruojama darželio aplinka.“ (83) „Vaikai aktyviai dalyvauja tvarumo veikloje <...>.“ (85) „<...> praktinių tvarumo principų taikymą <...>.“ (92)
	Bendruomenės įtraukimas	„<...> įtraukiama visa bendruomenė.“ (16) „<...> tokias kaip inkilėlių gaminimas įtraukiant tėvus, bendruomeniniai renginiai tokie kaip "Žemės diena" <...> kviečiame į "talką" bendruomenę tvarkyti įstaigos aplinką <...>.“ (19) „<...> , į kuriuos įtraukiama visa įstaigos bendruomenė.“ (23) „<...> įtraukiame ir ugdytinių tėvelius.“ (26) „Bendradarbiavimas su tėvais ir bendruomenės įtraukimas.“ (70) „<...> bendruomenės įtraukimą <...>.“ (92) „<...> aktyviai kalba, kad namuose tėveliams aiškina, jog reikia taupyti šviesą.“ (96)
Iššūkiai	Švietimo trūkumas tvarumo srityse	„<...> tvarumo klausimai dar nėra dažnai keliami. Tvarumas dar nėra pristatomas kaip būtinybė.“ (50) „Trūksta dėmesio tvarumo ugdymui, neakcentuojama.“ (51) „Manau reikėtų daugiau švietimo pedagogų tvarumo srityse.“ (75) „<...> nėra išugdyto supratimo, kas tai yra.“ (84)
	Valdžios iniciatyvos trūkumai	„<...> valdžia nori visko labai daug ir nieko konkretaus. Dalyvaujame visur ir labai daug, o tęstinumo nėra.“ (76)
	Nepakankamas bendruomenės dalyvavimas ir įtraukimas	„<...> turi būti nuoseklus procesas, kuris, laikui bėgant, atsispindėtų visuomenėje, o ne skambi antraštė puošianti ugdymo įstaigas.“ (21) „<...> sunkiau įtraukti tėvus.“ (64)
	Informacijos trūkumas ir	„<...> įstaigos pasiekimų negaliu komentuoti, nes nesu susipažinusi.“ (53) „<...> įstaiga pati ieško informacijos, kurios nesugeba susisteminti ir pateikti pedagogams.“ (98)

	organizavimo sunkumai	
	Laiko trūkumas	„<...> neturiu tam laiko.“ (100).
Įgyvendinimo rodikliai	Susidomėjimas	„Didžioji dalis vaikų domisi ir tyrinėdami veikia bei demonstruoja savo išskirtinį ir unikalų suvokimą.“ (1) „<...> susilaukia vis daugiau susidomėjimo iš vaikų pusės, <...>.“ (11) „Vaikai <...> domisi naujomis idėjomis, jų realizavimu.“ (44)
	Dalyvavimas	„Vaikai labai greitai įsitraukia į visas tvarumo veiklas, <...>.“ (43) „Vaikai ne tik supranta, bet patys skatina kitus įsitraukti į tvarumo veiklas <...>.“ (44)
	Praktinis taikymas	„Užsuka kraną, kol muilnasi rankas ar valosi dantukus.“ (33) „Taupiau naudoja medžiagas gamyboje, dažnai renkasi antrines žaliavas, nes kartais jų pagalba net paprasčiau kažką pagaminti. Taupiau naudoja vandenį. Renkame popierių perdirbimui, darbeliams stengiamės naudoti antrines žaliavas.“ (40) „Vaikai pratinami sveikai maitintis, nemėtyti maisto, taupyti vandenį, priemones, popierių, antrines žaliavas, iš kurių kuria meninius darbelius.“ (49) „Naudojame antrines žaliavas, mokome taupiai naudoti popierių, vandenį ir pan.“ (57) „<...> veiklose naudojame antrines žaliavas, iš užaugintų daržovių gaminame salotas.“ (67) „<...> vaikai taupiai naudoja popierių.“ (97)
	Supratimas	„<...> vaikai supranta ir gali paaiškinti atsinaujinančios energijos vartojimo svarbą (įstaiga turi saulės elektrinę, daug apie tai diskutuojama), medžių svarbą, maisto švaistymą, maisto panaudojimą ir dalinimąsi, grėsmes dėl vandenynų užterštumo ir daug kt.“ (5) „<...> tai nuostabus pasiekimas, kai tvaraus gyvenimo vaikai moko tėvus.“ (12) „Vaikai nuo mažens ugdomi tausoti gamtą <...> supranta, kodėl taip reikia daryti.“ (30) „<...> vaikams, su kuriais dirbu, įdomu <...>.“ (53) „Vaikai supranta ir moka.“ (63) „<...> saugome aplinką ir pan.“ (66) „<...> matau vaikuose, kad jie turi žymiai daugiau žinių <...> kaip taupyti vandenį ir elektros energiją ir kodėl visa tai daryti.“ (77) „<...> vaikai įgyja žinių apie gamtos saugos svarbą, tvarų gyvenimo būdą ir ekologiškus pasirinkimus. Jie mokosi rūpintis aplinka ir elgtis atsakingai.“ (85)
	Sąmoningas rūšiavimas	„<...> vaikai išmoksta rūšiuoti.“ (2) „<...> rūšiuoti <...>.“ (7) „<...> rūšiuoja atliekas <...>.“ (8) „<...> sąmoningumas rūšiuojant <...>.“ (11) „<...> kiekviena grupė turi rūšiavimo konteinerius <...>.“ (19) „<...> rūšiavimas.“ (20). „<...> vaikai yra skatinami <...> rūšiuoti <...>.“ (27) „Vaikai nuo mažens ugdomi <...>, rūšiuoti atliekas, supranta kodėl taip reikia daryti.“ (30) „<...> rūšiavimo konteineriai grupėse, koridoriuje ir lauke.“ (34) „Rūšiuojame atliekas <...>.“ (62) „Vaikai supranta ir moka pvz jau rūšiuoti.“ (63) „Sėkmingai rūšiuojame <...>.“ (67) „<...> kad jie turi žymiai daugiau žinių apie tai, kaip rūšiuoti <...>.“ (77) „Mūsų įstaigoje ypatingą dėmesį skiriame atliekų rūšiavimui. Rūšiuoja visa bendruomenė. Grupėse ir įstaigos kieme įrengtos erdvės atliekų tvarkymo konteineriams <...>.“ (82) „<...> antrinių žaliavų naudojimas kūrybinėse dirbtuvėse <...>.“ (84) „Vaikai patys pradeda rūšiuoti <...>.“ (96) „<...> kiekvienoje grupėje yra rūšiavimo dėžutės <...>.“ (97)

Pedagogų įtraukimo į pokyčių procesą teigiami aspektai (N=104)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Palaikymas ir bendradarbiavimas	Komandinio darbo organizavimas	„Darželyje yra darbo grupė <...>.“ (10) „Įstaigos vadovas sukūrė darbo grupę, <...>.“ (19) „Formuojama komanda programos rašymui ir įgyvendinimui <...>.“ (34) „Sudaryta komanda, kuri kviečia į visas iniciatyvas.“ (79) „<...> pedagogai patys tarpusavyje susitaria, kas už kokią sritį atsakingas.“ (82) „Vieni pedagogai įtraukia kitus.“ (88) „<...> plėtojant profesionalų tinklą ir bendradarbiavimą su kitais.“ (92) „Kuria darbo grupę.“ (95) „Skatina mokytojus įsijungti į darbų komandas.“ (101)
	Iniciatyvų palaikymas	„Kiekvienas pedagogas veikia savo nuožiūra <...>.“ (1) „Pedagogai patys rodo iniciatyvą.“ (12) „<...> palaiko pedagogų iniciatyvas.“ (34) „Mokytojų iniciatyva.“ (41) „Dirbame individualiai.“ (46) „<...> pedagogai tai daro savo noru.“ (83)
Bendruomeninės veiklos	Parodos	„Organizuojamos parodos iš antrinių žaliavų <...>.“ (30)
	Projektai	„Skatina dalyvauti įvairiuose projektuose, <...>.“ (28) „Skatina dalyvauti įvairiuose projektuose, <...>.“ (37)
	Renginiai	„Skatina organizuoti įvairius renginius, tokius kaip žemės diena.“ (17) „Pažymima Žemės diena <...>.“ (43) „Per <...> renginius.“ (104)
	Akcijos	„<...> vadovas pasidalina <...> akcijomis <...>.“ (1) „Skatinimas ir dalyvavimas gamtinėse akcijose <...>.“ (3) „Skatina <...> akcijose <...>.“ (28) „Organizuoja akcijas <...>.“ (42) „Rengiame akcijas: renkame kamštelius, ritinėlius, sagas ir t.t.“ (103)
	Kūrybinės dirbtuvės	„Skatina <...> kūrybinėse dirbtuvėse.“ (28) „Organizuojamos <...> priemonių gamyba ir kt.“ (30) „Žalioji palangė, ornamentai, mandalos grupėje, gamtoje ir t.t.“ (45)
	Konkursai	„<...> skelbiami konkursai.“ (5)
	Tvarumo veiklos	„<...> skatina įsitraukti visus pedagogus ir tėvus dalyvauti veiklose <...>.“ (10) „<...> pedagogai savo veikloje siekia užtikrinti tvarumą.“ (18) „Per tvarumo veiklas.“ (25) „Skatinama <...> inicijuoti su tuo susijusias veiklas <...>.“ (27) „Skatina dalyvauti tvarumo veiklose.“ (40) „Bendros veiklos.“ (54) „Tvarumo tema buvo suorganizuotas vaikams rytmetis.“ (73) „<...> organizuoja bendras veiklas.“ (77)
Projektinė veikla	Dalyvavimas	„Skatinimas ir dalyvavimas <...>, projektuose, <...>.“ (3) „Vykdomi bendri projektai, <...>.“ (5) „Dalyvaujam projektuose.“ (8) „Aktyviai dalyvaujame projektuose.“ (15) „Dalyvauja <...> projektuose.“ (20) „Skatinama dalyvauti projektuose, <...>.“ (27) „Projektinė veikla.“ (29) „Projektai.“ (31) „Per projektus.“ (36) „<...> dalyvavimas <...> projektuose <...>.“ (48) „Dalyvaujame projekte „Tvarus darželis“.“ (49) „<...> dalyvaujame projektuose.“ (51) „Dalyvavimas <...> projektuose.“ (63) „Kartu vykdome projektus.“ (66) „<...> projektai <...>.“ (67) „Projektų pagalba.“ (68) „Projektų pagalba.“ (69) „Dalyvavimas projektuose.“ (70) „<...> vykdo projektus gamtosauginius.“ (76) „Dalyvauja projekte.“ (77) „Per projektus.“ (78) „Dalyvavimas projektuose <...>.“ (84) „Per projektus, renginius.“ (104)

	Organizavimas	„Organizuoja projektus.“ (14) „Organizuojami projektai įstaigoje tvarumo tema.“ (23) „Darom projektus kaip pvz. "Žaisliukas iš antrinių žaliavų".“ (57) „Organizuoja projektus.“ (64) „<...> inicijuojamas projektas.“ (97)
	Skatinimas dalyvauti	„<...> vadovas pasidalina visokiais pasiūlymais, projektais <...>.“ (1) „Rekomenduoja įvairius projektus.“ (52) „Siūlo dalyvauti projektinėje veikloje ir kt.“ (53) „<...> projektai.“ (54) „<...> projektai.“ (65) „Pasiūlė dalyvauti projektuose.“ (89) „<...> skatinant projektinį darbą su vaikais <...>.“ (92)
Profesinis tobulėjimas	Dalyvavimas mokymuose ir seminaruose	„Seminarai, pokalbiai, savišvieta.“ (2) „Nuo mokymų ir kvalifikacijos tobulinimo.“ (6) „Dalyvauja seminaruose <...>.“ (20) „Organizuoja seminarus tvarumo tema.“ (33) „Mokymai, savišvieta ir kt.“ (44) „Seminarai <...>.“ (65) „Reguliariai rengiami susitikimai ir seminarai, skirti pedagogams informuoti apie tvarumo principus ir praktiką.“ (80) „Būna susirinkimai, kurių metu visada papasakojo ir paaiškino kaip ir kas bus daroma.“ (81) „Dalyvavimas <...> seminaruose, kursuose, kurių pavadinime yra žodžiai: tvarumas, ekologija.“ (84) „Reguliariai rengiami seminarai ir mokymai pedagogams tvarumo ugdymo temomis, teikiama naujausia informacija ir metodinę medžiaga <...>.“ (85) „Ugdymo įstaiga įtraukia pedagogus į tvarumo pokyčių procesą per kelias esmines strategijas: organizuojant mokymus apie tvarumą <...>.“ (92) „Rengiami seminarai <...>.“ (97)
	Skatinimas dalyvauti mokymuose	„Skatinimas ir dalyvavimas <...> seminaruose, mokymuose.“ (3) „Skatinama <...> dalyvauti mokymuose.“ (27) „Skatina dalyvauti tam skirtuose seminaruose dalijantis gerą patirtimi.“ (35) „Siunčia į mokymus.“ (59) „Siunčia į mokymus.“ (60) „<...> pedagogus skatina dalyvauti išoriniuose mokymuose, konferencijose ir seminaruose, susijusiuose su tvarumu.“ (85) „Skatina dalyvauti įvairiuose mokymuose tvarumo tema.“ (90) „Suranda seminarus kuriuose kviečiame dalyvauti.“ (98)
Atliekų rūšiavimas		„<...> įstaigoje turime rūšiavimui skirtus konteinerius.“ (43) „Įstaigoje yra rūšiavimo dėžės <...>.“ (51) „Mūsų įstaiga aprūpina kiekvieną grupę buitinių atliekų rūšiavimo konteineriais.“ (73) „Turime rūšiavimo konteinerius grupėse ir darželyje.“ (75) „Yra atliekų rūšiavimo konteineriai.“ (76)

Pedagogų įtraukimo į pokyčių procesą neigiami aspektai (N=104)

Kategorija	Subkategorija	Irodantys teiginiai
Trūkumas	Dalyvavimas	„Nieko nedarome.“ (47) „Nieko nevyksta.“ (62)
	Įtraukimas	„Neįtraukia.“ (9) „Niekaip.“ (24) „Kol kas dar niekaip.“ (50) „Neįtraukia.“ (94) „Neįtraukia.“ (96) „Neįtraukia.“ (100)

Patirtys ir pastebėjimai dėl pedagogų požiūrio į tvarumo ugdymą (N=104)

Kategorija	Subkategorija	Irodantys teiginiai
Iššūkiai	Žinių trūkumas	„<...> dalis pedagogų, dėl žinių trūkumo, nežino kaip integruoti į veiklas <...>.“ (18) „Pedagogai neturi žinių ir gebėjimų taikyti tvarumo temų ugdymo(si) procese <...>.“ (19) „Trūksta gilesnių žinių, kas yra tvarumas.“ (28) „Trūksta žinių šia tema.“ (30) „Trūksta žinių, supratimo, <...>.“ (31) „Pedagogams reiktų rengti daugiau seminarų, kurie suteiktų papildomų žinių apie tvarumą <...>.“ (40) „<...> per mažai informacijos ir veiklų.“ (42) „Manau, kad ne tik pedagogams šiuo klausimu vis dar trūksta žinių.“ (53) „Mažai žinių apie tvarumą darželyje.“ (57) „Pedagogams reikia daugiau žinių apie tvarumą.“ (73) „Nevisi žino, kas tai yra.“ (75) „<...> jie nori įgyti žinių ir įgūdžių, kaip efektyviai ugdyti vaikų ekologinį sąmoningumą.“ (85) „Paviršutinės žinios, ugdo vaikus taip, kaip supranta.“ (98)
	Informacijos ir resursų trūkumas	„<...> ikimokyklinio ugdymo programose aplinkos tvarumo temų trūksta.“ (3) „Neturime tinkamos medžiagos, kaip tai padaryti.“ (17) „<...> trūksta informacijos ir mokymo priemonių, kaip tai padaryti.“ (19) „Trūksta resursų.“ (24) „<...> mes neturime reikalingos mokomosios medžiagos, kad galėtume teisingai ir nuosekliai integruoti tvarumą į ugdymo procesą.“ (26) „<...> tam yra skiriama per mažai informacijos ir resursų.“ (40) „Daugelio akimis <...> nėra galimybių labiau įsitraukti.“ (44)
	Paviršutiniškas požiūris	„<...> gal kartais pavyksta tam skirti daugiau dėmesio, bet dažniausiai tai būna tik paviršutiniškai.“ (1) „Pedagogai neskiria tam didelės reikšmės.“ (9) „<...> noras žengti koją kojon su nūdienos reikalavimais, trukdo giliau pasinerti į esmę.“ (27) „Dalis pedagogų dar neturi suformuoto supratimo apie tvarumo svarbą.“ (34) „<...> dauguma to nepristato kaip būtinybės.“ (50) „Nėra prioritetas. Viskas išmokstama su laiku.“ (68) „Trūksta įsitraukimo praktiškai.“ (77)
	Laiko stoka	„<...> kiti skundžiasi padidėjusiu darbo krūviu ir laiko stoka.“ (5) „Daugelio akimis, nėra <...> laiko <...>.“ (44) „Laiko stokos trūkumas.“ (54) „Nėra tam laiko.“ (61) „<...> ne visada viską spėja.“ (89) „<...> trūksta laiko visiems planams įgyvendinti.“ (92)
	Iniciatyvų ir aktyvumo trūkumas	„Norėtusi daugiau iniciatyvos.“ (20) „Vis dar per mažai įsitraukia į šią programą pedagogų.“ (33) „Trūksta aktyvumo.“ (41) „Ne visi pedagogai atsakingai į tai žiūri, nerodo nei iniciatyvos nei teigiamo savo pavyzdžio.“ (43) „<...> ne visi pedagogai įsitraukia“ (50)
	Nuovargis	„Pedagogai pavargę nuo madingų „naujovių“.“ (4) „<...> neįvertinami pajėgumai <...>.“ (27) „Reikia daug dirbti. Vaikams jau per daug žinių, nespėja pasisavinti ir pritaikyti.“ (46) „Pervargę ir nenori.“ (88)
	Pedagogų veiksmi	Aktyvumas
Atsakingumas		„Pedagogai atsakingai imasi visų tvarumo ugdymo principų naudojimo.“ (12) „<...> kartu su vaikais kasdienybėje jiems padedame formuoti teigiamus įpročius <...>.“ (82) „Pedagogai yra kompetentingi, ugdyti mažuosius tvartos visuomenės piliečius.“ (71)

	Tvarumo įtraukimas į veiklas	„Pedagogai deda daug pastangų įgyvendindami tvarumo idėjas integruoja į veiklas.“ (10) „Pedagogai stengiasi nešvaistyti priemonių, todėl tai puikiai atitinka tvarumo temą. Taip pat noriai inicijuoja veiklas susijusias su tvarumu.“ (83)
	Sąmoningumas	„Visi pedagogai supranta šios temos aktualumą.“ (15) „Daugelis pedagogų taiko tvarumo principus kasdieniam darbe, dauguma dėl teigiamo asmeninio požiūrio į pokyčius.“ (23) „Pedagogai puikiai supranta tvarumo svarbą mūsų gyvenime ir ateities kartų sveiko gyvenimo būdo, bei gyvybės Žemėje išsaugojimo būtinybės.“ (49) „Pedagogai palankiai ir kūrybiškai žiūri į tvarumo ugdymą.“ (66) „Pedagogai vis labiau domisi tvarumo ugdymu ir suvokia jo svarbą <...>.“ (85) „Labai svarbus ir būtinas tvarumo ugdymas, ypač šiame pertekliaus laikotarpyje.“ (86)
	Įsitraukimas	„Dauguma pedagogų noriai įsitraukia į tvarumo ugdymo veiklas.“ (67) „Kuo toliau, tuo daugiau pedagogų įsitraukia.“ (69)

Rekomendacijos (N=104)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Įstaigai	Domėjimasis tvarumu ir jo taikymo galimybėmis	„Pradėti nuo administracijos supratimo apie tvarų ugdymą <...>.“ (9) „Domėtis, ieškoti būdų, kaip to siekti.“ (16) „Domėtis, tobulinti supratimą apie tvarumą.“ (31) „Domėtis tvarumo tema <...>.“ (36) „Domėtis tvarumo tema.“ (40) „Domėtis <...>.“ (48) „Domėtis ir daryti“ (59) „Domėkitės tvarumu.“ (60) „Domėtis ir būti aktyviems.“ (63) „Patiems aktyviai domėtis tvarumu <...>.“ (67) „<...> domėtis <...>.“ (70) „Pirmiausia reikėtų daugiau pasidomėti apie patį tvarumą, tuomet šios temos galimybes ugdymo veiklose <...>.“ (83) „<...> skaityti knygas ir straipsnius apie tvarumą <...>.“ (85) „Daugiau domėtis <...>.“ (89) „Daugiau apie tai kalbėti, ieškoti būdų ką galima būtų daryti.“ (97) „Pasidomėti projektais rengiamais tvarumo tema.“ (101)
	Žinių gilinimas apie tvarumo sampratą	„Tobulėti šioje srityje.“ (2) „Visų pirmiausia, gilinti žinias apie tvarumą ugdymo procese <...> domėtis naujovėmis ir pasiekimais tose srityse, kurios "įtelpa" į tvarumo sąvoką.“ (3) „Įsigilinti į tvarumo sąvoką <...>.“ (43) „Visų pirmiausia, gilinti žinias apie tvarumą ugdymo procese <...>. Pradėti <...> supratimą apie tvarų ugdymą <...>. Pirmia reikia žinių <...>.“ (75) „<...> dalyvauti mokymuose ir skaityti literatūrą apie tvarumo temas <...>.“ (92)
	Strategijos kūrimas	„<...> daugiau įtraukti tvaraus ugdymo į metinius planus <...>.“ (1) „Rengti programas, orientuotas į tvarumo gebėjimų ugdymą.“ (6) „Sukurti aiškią kryptį ir struktūrą, kur įstaiga nori keliauti tvarumo link <...>.“ (19) „<...> sukurkite struktūrą šioje srityje <...>.“ (26) „Reikia labai konkretaus plano <...>.“ (46)
	Aprūpinimas mokymo(si) medžiaga	„Reikalinga mokomoji medžiaga pedagogams su konkrečiais pavyzdžiais, kaip taikyti tvarumo temas mokymosi procese.“ (17)
	Skatinimas dalyvauti seminaruose ir konferencijose	„Pasidomėti, paieškoti mokymų, seminarų <...>.“ (18) „<...> skatinti pedagogus dalyvauti seminaruose, konferencijose, pasisemti gerosios patirties ir žinių tvarumo kontekste.“ (19) „Seminarai, gerosios patirties pasidalijimas.“ (28) „<...> dalintis gerąja patirtimi.“ (67) „Dalyvauti seminaruose ir mokymuose, susijusiuose su tvarumo ugdymu.“ (85) „<...> užtikrinti nuolatinę tobulėjimo galimybę dalyvaujant mokymuose ir konferencijose.“ (92) „Mokymai <...>.“ (104)
Pedagogams	Buvimas pavyzdžiu	„Savo pavyzdžiu.“ (7) „Patarimas pradėti nuo savęs ir tapti pavyzdžiu kitiems.“ (11) „Apsidairyti aplink ir atrasti daug galimybių, kurios įkvepia kasdienei veiklai, apriboti perteklinį tiek savo asmeninį, <...> perteklinį vartojimą.“ (22) „Visų pirma - asmeninis pavyzdys. Niekas kitas taip neugdo jauno žmogaus, kaip matomas suaugusiojo elgesys.“ (27) „Pradėti nuo savęs, rodant pavyzdį.“ (78) „<...> būtina pozityviai kalbėti apie tvarumą ir patiems jį demonstruoti <...>.“ (82) „Veikti taip, kaip jaučiate.“ (94) „Asmeninis užsidegimas.“ (103)
	Atsakomybės prisiėmimas	„Naujovės gali gąsdinti ir sukelti prieštarų nuomonių bei jausmų, bet reikia nepamiršti pilietiškumo ir atsakomybės sau bei už savo veiksmus. Ką aš šiandien galiu padaryti, ir kokį pavyzdį rodyti savo bendruomenei, kad rytoj būtų geresnis.“ (21) „Apsidairyti aplink ir atrasti daug galimybių, kurios įkvepia

		kasdienei veiklai, apriboti perteklinį <...> tiek kolektyvo, tiek ugdytinio perteklinį vartojimą.“ (22)
Tapimas iniciatoriumi		„Iniciatyva <...>.“ (12) „Patiems būti tiems iniciatoriams <...>.“ (26)
Kūrybiškas veikimas		„Kūrybiškumo <...>.“ (8) „<...> kūrybiškumas – visa ko variklis.“ (12) „Būti kūrybiškiems.“ (15) „Dirbti kūrybiškai.“ (24) „Kūrybiškai <...> auklėti jauną kartą.“ (30) „<...> kūrybiškai į viską žiūrėti.“ (33) „<...> kūrybiškai spręsti problemas.“ (48) „Kūrybiškumo.“ (68)
Drąsa		„Svarbu nebijoti iššūkių <...>.“ (5) „Nebijoti eksperimentuoti.“ (13) „Nebijoti veikti.“ (20) „Nebijoti pradėti <...>.“ (33) „Nebijoti ir imtis iniciatyvos,“ (69)
Noras		„Norėti tai daryti.“ (35) „Noro.“ (41) „Noras <...>.“ (44) „Svarbiausia noras <...>.“ (79) „<...> tada reikia daug noro <...>.“ (83)
Kryptingas veikimas siekiant tvarumo		„Pradėti nuo paprastų dalykų taupymo <...>.“ (14) „Mažais žingsneliais judėti į priekį <...>.“ (34) „<...> mažais žingsneliais pradėti tai naudoti ir taikyti kasdieninėse ugdomosiose veiklose.“ (43) „Pradėti nuo savo grupės.“ (50) „Pradėti daryti, o ne tik kalbėti.“ (74) „Rinktis tik vieną kryptį - atliekų rūšiavimas ir visą dėmesį skirti tik tam.“ (76) „Pradėti nuo mažų žingsnelių.“ (77)
Bendradarbiavimas		„<...> bendradarbiauti su kitais pedagogais.“ (18) „<...> pedagogų bendradarbiavimo.“ (38) „<...> susirasti bendraminčių <...>.“ (71) „Pirmiausia glaudžiai bendradarbiauti, padėti vieni kitiems.“ (81) „Bendradarbiauti.“ (87) „<...> Bendradarbiauti su kitomis įstaigomis ir bendruomenėmis <...>.“ (92) „Bendrauti ir bendradarbiauti.“ (99) „<...> bendradarbiavimas.“ (104)
Būrimasis į komandas		„<...> burkitės į komandas <...>.“ (26) „Komandinis darbas.“ (51) „<...> tinkamai parinkta komanda.“ (79)